

M. Ordean

Petru Vignali

2025

Petru Vignali

(1907-?)

Introducere

În momentul în care am devenit interesat de istoria mersului pe munte în Bucegi, nu știam nimic despre Petru Vignali. Aveam doar idee că frații Țițeica urcaseră în 1924 partea finală a văii Seci¹, după cum era menționat în cartea „Pe crestele Carpaților” (1984)². Era o tură de pionierat de care imaginația mea era fascinată – de cum vor fi arătat atunci locurile (care au fost și-mi sînt tare dragi!), cît și oamenii care le cercetaseră în premieră. Și pe care aproape îi treceam în rîndul zeilor (unii personali, firește).

Ulterior am stat de vorbă cu Radu Țițeica, dînsul spunîndu-mi că atunci, în acea tură, i-au fost alături fratele lui Șerban, Ion Cantuniari³, cît și încă un tovarăș, Petru Vignali. Nu mi-a oferit alte detalii despre el, dar *necunoscutul* pe care îl asociază acelui om – de care nu știam mai nimic – nu m-a împiedicat (dimpotrivă!) să extind și asupra lui fascinația ce aveam deja, pentru ceilalți din grup.

¹ La un veac distanță, porțiunea superioară a ceea ce avea să fie numit Vîlcelul Mortului este neînsemnată, ca dificultate. Dar la vremea aceea a fost un curajos salt înainte, pentru alpinismul românesc.

La cheștiune, în jurul anului 1940 R. Țițeica atribuia premiera acelei porțiuni bușteneanului Nicolae Butmăloi, însă afirmația este discutabilă, căci ar fi știut de acea rută și N. Gelepeanu, celălalt bun cunoscător buștenean, al abruptului Bucegilor. Or acesta din urmă socotea mai mult ca sigur că deasupra Brîului Porțiței se află un „perete de sute de metri” (recte, inaccesibil omului), informație pe care însoțitorul său N. Urechia o preia în cărțile sale. O asemenea posibilitate nu apare nici în informațiile culese de Mihai Haret pentru ghidul său din 1910, unde altminteri pare să fie pomenită o rută îndrăzneată, foarte probabil traversarea pe Brîul Porțiței pînă în viitoarea Creastă a Picăturii, iar de acolo la Șaua Mare. Nu însă vreun acces la culme prin firele finale ale Secii.

² „Unul dintre noi (R.Ț.) a participat la parcurgerea finalei Văii Seci în 1924 și nu credem că ar fi efectuat, cu aceasta ocazie, o premieră”. Al doilea autor a fost Nicolae Baticu.

³ De Ion Cantuniari citisem mai demult, în cărțile „Ani de drumeție” și „Călătorie prin vreme”, ale lui Valentin Borda.

După un răstimp, întrebînd un alt înaintaş dacă are idee de acel Vignali¹, Cristache Dedula mi-a răspuns că da. Rememorările sale constau însă doar în faptul că, întîlnindu-l pe stradă pe acel Vignali, om cu stirpe italiană, îl striga cu denumirea firmei deţinută de tatăl acestuia (împreună cu o altă persoană). Era o strigare colocvială, de pe un trotuar pe altul: „Vignali e ... [adică şi, iar apoi urmînd numele asociatului, pe care nu l-am reţinut], *come stai?!*”.

Cînd am lecturat prima oară manuscrisele montane ale lui Radu Țițeica (1987²), în caietul său de ascensiuni l-am regăsit pe respectivul Vignali, în trei ture din aceeaşi vară a anului 1924. Nu este pomenit însă şi altundeva, în acele însemnări.

Abia peste mai multe decenii, mai exact prin 2018-2020, am auzit întîmplător (poate la vreo căutare în dorul Ielii pe *Google*) despre o carte de amintiri a lui *Petru Vignali*. Convingîndu-mă că este *omul meu*, mi-am procurat-o neîntîrziat, ea oferindu-mi o lectură mai mult decît interesantă.

Precizez din start că inițial un ochi mi-a plîns, acolo, iar un altul a rîs: contactul cu munții noștri al autorului este destul de pasager, insuficient compensat de faptul că a suit cîteva înălțimi mai răsărite în Alpi. În același timp, feliile de viață parcurse de Vignali sînt mai mult decît interesante, asta atît datorită faptului că el, nefiind legat strict de publicul montan precum majoritatea autorilor de profil, își îndreaptă atenția și către alte împrejurări din viața lui, și care s-au întîmplat să fie, în opinia mea, mai mult decît interesante. Asta întrucît apucase așa-numita *Belle Époque*, apoi anii nebuni ai interbelicului românesc, și finalmente privațiunile (inclusiv de libertate și viață, în cazul unora) *socialismului* autohton, abia foarte tîrziu izbutind să emigreze, în țara strămoșilor săi paterni. Iar acele amintiri fiind transpuse pe hîrtie prin intermediul unui condei, cred eu, de calitate.

¹ Chestionam similar pe toți montaniarii interbelici pe care am ajuns să-i cunosc. Pe Florin Ștefănescu ori pe Alex. Beldie îi întrebam de pildă despre numele pomenite în *Anuarele Bucegilor*.

² Autorul decedase în martie același an. Mulțumesc și pe această cale lui Gheorghiță R. Țițeica, pentru faptul că mi-a permis neîngrădit acces la arhiva tatălui său (nu fusese cazul, anterior, al amicilor de munte ai acestuia din urmă).

Materialul de față este unul atipic. Asta, întrucât reproduce mai mult decât se cade, din filele unei cărți¹, a celui la care fac referire. Și ceea ce, în condițiile unui potențial acces direct la respectivul volum, poate constitui un inutil ocol, după cum completările pe care le intercalez pot fi socotite nu întotdeauna fericite...

Așa am simțit însă nevoia să procedez. Rîndurile lui Vignali mi-au părut infinit mai pline de viață, reproducînd totodată mai bine sentimentele, optica autorului decât aș putea-o face eu, relatînd despre dînsul.

Pe itinerariul alpin urcat de Vignali în 1924,
alături de frații Radu și Șerban Țițeica

¹ „Popas în amintiri. România 1910-1974”, editura Vremea, 2016.

Petru Vignali se naște din părinți de naționalități diferite. Tatăl Iginio¹ este italian, care a văzut lumina zilei în preajma Parmei, la Travestolo. Ajuns arhitect, a fost atras de posibilitățile de afirmare existente în acea vreme în România (1893). Abia sosit la București, este solicitat la Iași pentru postul de șef al serviciului de arhitectură al primăriei. Va cunoaște aici pe domnișoara Sofia Tuduri, dintr-o stirpe boierească avînd vechi rădăcini, și înrudită cu familii precum Negruzzi sau Gane. Se vor căsători, din legătura lor ivindu-se copiii Giovanni (*Nino*, 1901), Oriele (*Lia*, 1903) și Petru (1907)². Achiziționează o vie (la învecinata Socola), unde își vor ridica și o casă. În urma unui conflict cu un potentat al locului³, Vignali sr. este îndepărtat însă din postul de arhitect-șef, situație în care decide alături de Enrico Gambara, colaborator al său⁴, se mute la București și să fondeze acolo o societate de construcții (*Vignali e Gambara*). Tot în capitală, înființează o fabrică de mozaic, în zona Vitanului. Execută în toți acești ani lucrări importante, precum clădirea Bursei și Biserica Italiană din București, sau Palatul administrativ din Craiova. Familia sa locuiește într-o primă fază cu chirie, în diverse imobile, pe strada Polonă nr. 130 de pildă, unde se naște Petru⁵...

¹ Mai exact *Iginio Aldo Pietro Maria*.

² Avînd în vedere numele celor doi frați, și Petru va fi fost botezat cu varianta italiană. Foarte posibil vor fi avut de asemenea mai multe nume, dintre care am cunoștință în cazul mezinului doar de unul.

³ „În 1906 vin liberalii la putere, cu Alexandru Bădărău [...] și tata e scos din funcție ca să pună un om de-al lor”. Petru Vignali e posibil să reproducă aici va fi auzit el, în calitate de copil, de la tatăl său, totul deformat apoi de trecerea deceniilor. Spun asta întrucît liberalii revin la putere în 1907, iar totodată acel Bădărău făcea parte dintre conservator-democrații lui Take Ionescu.

⁴ „Țînăr inginer adus de el din Italia la Iași ca să-l ajute în lucrările pe care le făcea la primărie” (P. Vignali).

⁵ „Era un căsoi ca pe vremuri, cu odăi multe și mari, iar prin dorița din dos țin minte că se dădea direct într-o «bulgărie», adică o mare grădină de zarzavat, azi parcul Ioanid.”

Material de prezentare pentru firma „Vignali și Gambara”

Amintirile acestuia din urmă legate de din Polonă sînt vagi... Rememorează a fi fost „o casă mare și lungă, toată parter, ca mai toate casele din Bucureștiul acelor vremuri”¹. Dintre numeroasele odăi, reține camera, unde, „pe la vreo cinci ani, peste lăzile și cuferele clădite una peste alta, făceam alpinism. Poate un antrenament precoce în vederea viitoarelor ascensiuni pe Mont Blanc și Grossglockner”.

Are acolo și o experiență neplăcută:

„Spre fațadă, un [...] coridor lung și întunecos ducea spre ușa de intrare. La jumătatea coridorului se deschidea un chepeng prin care se avea acces la pivniță. Dacă cineva era în pivniță și lăsa chepengul deschis, cel care alerga să deschidă ușa de la intrare avea toate șansele să cadă în pivniță. Ceea ce a făcut doica mea când aveam două luni: a auzit soneria de la intrare și, cu mine în brațe, a alergat să deschidă. Și a căzut prin trapa deschisă. În cădere m-a scăpat și eu m-am rostogolit în pivniță. În stînga scării – o scară dreaptă – era o stivă de lemne, în dreapta o movilă de nisip cu morcovi la păstrare. Am avut norocul să cad pe morcovi. Totuși, timp de două ore se povestește că n-am dat semne de viață cu toate intervențiile doctorului Rapaport chemat de urgență. Aveam o lovitură urâtă la cap. Doctorul Rapaport a declarat

¹ „În spatele casei o curticică din care, printr-o porțiță, se putea trece într-o mare grădină de zarzavaturi – o bulgărie, cum se spunea, fiindcă horticultorii erau în majori tate bulgari.”

că, chiar dacă am scăpat cu viață, am să rămân idiot. Atunci am deschis ochii și i-am râs mamei. Și, precum se vede, am trăit și n-am rămas idiot. Toate acestea mi le-a povestit mama.”

O vreme familia locuiește și pe Calea Victoriei, „aproape de capul podului”¹. De acolo, Petru își amintește de parada de ziua națională (10 Mai), când, în drum spre tribunele ridicate cu acest prilej la *capul Podului*, trecea pe sub ferestrele lor principesa Maria, „în capul Regimentului 7 roșiori pe care îl comanda, strînsă în tunică roșie a roșiorilor și purtînd, peste coafura blondă, chipiu cu egretă. Noi copii, călare pe fereastră, îi aruncam flori”.

La ultimul capitol, la finele lunii iunie participau la ceea ce se numea *bătaia cu flori*, când junii din lumea bună aruncau cu flori în domnișoarele cu care se interesau la așa-numita Șosea (Kiseleff). În aceeași clădire, Petru a văzut bărbații maturi din familie îmbrăcați în uniforme militare, schimbare vestimentară ocazionată de izbucnirea aceea ce s-a numit războiul balcanic. Și când militarii noștri, ajunși în Bulgaria, nu au intrat propriu-zis în luptă, dar au înregistrat numeroase decese datorită unei epidemii de holeră. A suferit de ea și unchiul lui Petru, Constantin Gane, care a scăpat însă cu viața, amintirile publicate ulterior, despre acele momente, aducîndu-i premiul Academiei.

Cam tot pe atunci, Petru merge la școală:

„Mama era institutoare la o școală de fete de pe Grivița, cred că nu departe de [cimitirul] Sfînta Vineri și, cu toate că nu eram fată, m-a dus și pe mine la aceeași școală. Așadar clasa întâia am făcut-o la o școală de fete. Dimineața, împreună cu mama, luam din Piața Victoriei tramvaiul cu cai care, prin Banu Manta și Gara de Nord, ne ducea până în fața școlii. Cred că în primul an nu am strălucit, fetele erau mai istețe decât mine, apoi erau și mai mari, fiindcă pe atunci școlarizarea începea la șapte ani iar eu aveam șase; fusesem primit cu dispensă de vîrstă pe motivul că eram băiat deștept, că mama era institutoare și că Ela Negruzzi, vară cu mama, se avea bine cu ministrul învățămîntului. De altfel Ela Negruzzi, care arăta ca un jandarm călare, se avea bine cu mai toți miniștrii, când aceștia erau conservatori, fiindcă miniștrii din acele vremuri erau boieri iar boierii moldoveni erau toți mai mult sau mai puțin rude între ei, de unde a rămas și vorba «cousins de lassy».

¹ Adică Piața Victoriei.

Din primul an de școală, Petru reține peste ani rețin un singur episod, cu anume particularități:

„Într-o zi, la ora plecării, cu ghiozdanul în spinare, am intrat ca de obicei în cancelarie ca s-o iau pe mama. Pe masă zăcea un maldăr de poze, una din profesoare le confiscase de la o fată.

– Ce facem cu pozele astea? a întrebat cineva.

– Să le ia Vignali, a spus directoarea. Ia-le și bagă-le în ghiozdan.

Am refuzat cu indignare să le iau, mi se părea nedrept și monstruos să iau eu pozele confiscate de la o biată fată.

– Auzi că nu le vrea, e cavaler! Atunci să le ia Laura. Tu le vrei, Laura?

– Dă-le-ncoa, a spus Laura și, hârști! dintr-o singură mișcare le-a făcut vânt în ghiozdan. Am urât-o pe Laura. Laura intrase ca și mine în cancelarie ca să-și ia mama, era și ea fata unei profesoare, avea părul roșcat, pistrii pe față și era foarte antipatică, uneori în recreație ne băteam, până ce intervenea cineva și mă certa:

– Tu ești băiat, nu e frumos să bați o fată, îmi spunea, fără să ia în considerare că de fapt ea mă bătea pe mine, fiind cu doi ani mai mare, era în clasa a treia...”

Petru a fost marcat chiar și peste ani de acel moment:

„Oare există în sufletul și cugetul omului o anumită sensibilitate față de nedreptate, un instinct al dreptății poate? Dacă un asemenea «simț al dreptății» există, la unii mai dezvoltat, la alții mai puțin, la alții deloc, această nu contribuie la fericirea celui care îl posedă, ținând seama că în lumea asta mai multe sunt strâmbățile decât dreptățile. Școala aceea de pe Grivița era o școală de copii săraci, cartier de margine de București, de oameni nevoiași. Cine știe ce însemnaseră pentru fetița aceea de la care fuseseră confiscate pozele, de venise cu ele la școală să la arate și colegelor ce comoară are ea! Și cine știe cât a plâns după aceea.”

Sensibilitatea în fața nedreptății ca constitui o caracteristică a trecerii lui Petru Vignali sub soare...

În 1915 familia avea se mută „în casa noastră cea nouă din strada Dr Felix nr. 66, făcută de tata”.

Copiii familiei: Petru, Lia și Nino.

„Era o casă frumoasă în stil așa-zis florentin. Fațada ornată cu grafitti executate de un meșter artist, Chiodo, adus din Italia; balcoane cu colonete sculptate, gardul la stradă din fier forjat. La parter, hol, sufragerie, birou, salon; plafonul acestuia pictat de același Chiodo cu îngerași gen Farnesina (Roma); sufrageria cu lambriuri de lemn. Sus, la cele două etaje, câte patru dormitoare fiecare. Atenanșele și bucătăria la demisol, mâncarea sosea de la bucătărie cu un monte-charge acționat manual. În primul an mă plimbam și eu cu monte-charge-ul, mai târziu n-am mai încăput...”

În acel moment, copiii familiei Vignali se aflau în vacanța de vară, la via de lîngă Iași. De acolo, ei nu puteau ști de entuziasmul ce a însoțit intrarea țării în război, sentiment împărtășit inclusiv de capul familiei:

„Iginio Vignali, aflat la Iași, scria: «România a învins toate înșelătoriile teutonice, regele ei a uitat că este născut în Germania și a păstrat în minte numai faptul că este cel dintâi dintre români; poporul urmează impulsul sîngelui latin care îi curge în vene și aleargă la strigătul de ajutor al fraților care se află dincolo de Carpați»”¹

¹ Este de remarcat aici zelul cu care I. Vignali preia clișeele propagandistice ale țării lui de adopție („Înșelătoriile teutonice”, de pildă).

Altminteri, cu un an în urmă, „Semnarea tratatului dintre Italia și Antantă a fost sărbătorită la București. În fața legației italiene a avut loc o manifestație. Colonia italiană a împărțit afișe cu imnul lui Goffredo Mameli și cel al lui Giuseppe Garibaldi, stegulețe cu drapelul

Pînă una-alta...

„...pentru noi copiii, războiul a însemnat mai ales o vacanță prelungită: întîi s-a amînat deschiderea școlilor cu o lună, apoi cu încă o lună, apoi la calende. Ocazia să desfășurăm niște jocuri mărețe. În primul rînd am jucat o piesă de teatru în care era vorba de o soție cochetă (Lia), un soț gelos (Dodo¹) și un curtezan perfid (Nino)². Eu eram feciorul din casă și făceam o singură apariție în scenă ca să spun «Doamna e servită»; dar când mi-a venit rîndul, am uitat să intru și atunci Nino mi-a dat brînci iar eu în loc de doamna e servită, am strigat, «De ce mă îmbrîncești, dobitocule?» [...] Prima reacție a publicului spectator, compus esențial din mame și mătuși, când s-a ridicat cortina, a constatat din strigătele mamelor noastre care își recunoșteau, în decorurile improvizate, cearceafurile și macaturile de paturi. Al doilea joc organizat în colectiv a fost «Gâsca» («Jeu de l'oie»). Citise Dodo un roman de Jules Verne în care membrii unui club trîsnit din America au jucat «Gâsca» pe tot cuprinsul Statelor Unite, fiecare stat reprezentînd o căsuță a jocului. Zis și făcut, am jucat și noi Gâsca pe cuprinsul viei. Mai întîi cei mari, Nino și Dodo, au executat un releveu al viei și au întocmit hărți împărțite în 36 de carouri. Această operație nu ne-a deranjat, timp de două săptămîni Nino și Dodo s-au plimbat cu ruleta și planșeta în mîna de-a lungul hotarelor viei măsurînd și desenînd [...]

În vederea jocului de-a Gâsca a fost mobilizată toată gașca de copii din zonă. În pridvorul de la via Cosmovici, Dodo dădea cu zarurile pentru fiecare participant în timp ce noi, participanții, așteptam câte o jumătate de oră și mai bine în preajma unui pom sau a unui alt reper de pe hartă, să apară Nino călare să ne dea de știre că ne-a căzut zarul la numărul cutare și trebuie să ne deplasăm sub pomul cutare. Când pomul cutare se nimerea să fie un măr, un nuc, sau un butuc de tîmîioasă, mai mergea, dar dacă era un stejar, ghinda fiind necomestibilă, ne plict-

Italiei și stema casei de Savoia. Au ținut discursuri din balconul legației: baronul Carlo Fasciotti, ministrul Italiei la București.” (Cesare Fantoli. *Romania, Russia e Italia*, 1918, apud Raluca Tomi, „Mărturii italiene despre societatea românească în timpul marelui război”, în „Studii și materiale de istorie modernă”, vol. XXXI).

¹ Probabil un văr de aceeași vîrstă.

² Aemenenea preocupări semnalizează un nivel cultural ridicat, în acele familii înrudite.

seam zdravăn, singurul care se distra era Nino care făcea călărie. La urmă, câștigătorii erau gratificați cu câte o caramela [...]

Nu ne-am mai întors la București în anul acela: în timp ce noi jucam Gâsca, nemții ocupau Craiova și înaintau spre București. La 7 noiembrie ne-am mutat toți la Iași, în casa unchiului Leon Cosmovici [...] Nemții au ocupat Bucureștiul și înaintează spre Focșani. Regele și guvernul s-au refugiat la Iași, orașul e plin de refugiați, nu mai găsești un pat liber, noi, copiii Vignali dormim în biroul-muzeu al unchiului Leon printre borcane cu șerpi, păsări împăiate și fluturi în ac, Adriana și-a instalat o saltea în cada de baie; școlile nu s-au mai deschis, se găsește din ce în ce mai greu de mâncare.”

Petru și mama lui.

Iată și alte relatări asupra situației, mai exact dinspre București:

„Fantoli a văzut când au fost bombardate fabrica Wolf, parcul Carol, plin de mașini militare, gara Filaret, fabrica Bragadiru. În același timp fuseseră atacate proprietățile familiei Știrbey de la Buftea, unde se aflau

membrii familiei regale a României. Fantoli narează despre metodele germane de a semăna teama în populația civilă [...] în acele zile se afla în București și Ignazio Vignali, martor și el al bombardamentelor, dar și al încercărilor medicilor de la spitalul italian de a oferi sprijin și alinare răniților.”¹

„Vignali explica starea de confuzie și de panică din zilele premergătoare ocupației germane a Bucureștilor prin lipsa de responsabilitate a unor reprezentanți ai clasei conducătoare, care în loc să îmbărbăteze populația și s-o liniștească au fost primii care au părăsit capitala: «Bogații, persoanele de rang înalt, aceia care prin statutul lor ar fi trebuit să ofere un bun exemplu... se prăbușesc de fapt primii, disperă și umplu trenurile, în încercarea de a se depărta cât mai mult de pericol, chiar și dincolo de frontieră”².

„Un grup important de italieni pleca din București în ziua de 26 noiembrie 1916, retrăgându-se spre Iași: Cesare Fantoli, Enrico Gambara³, Iginio Vignali, Mario Stoppa, Domenico Beteo, împreună cu familiile lor. Aveau permise de liberă trecere din partea Crucii Roșii. Au făcut cea mai mare parte a călătoriei într-o căruță încăpătoare și priveau cu durere trenurile supraîncărcate, adevărate ținte în mișcare pentru raidurile aeriene germane. Vagoanele erau pline, lumea stătea pe scări sau acoperișuri, un adevărat infern în care se distingeau, pe lângă refugiați, grupuri de turci înlănțuiți, acuzați de spionaj, alături de răniți, transportați din oraș în oraș în căutarea unor spitale mai puțin aglomerate”⁴.

„Călătoria a fost foarte anevoioasă din cauza numărului enorm de automobile, a șirurilor nesfârșite de camioane militare și a mulțimii de oameni care mergeau pe jos, încărcăți cu traiste și valize... Orașele prin care trecem sunt toate copleșite de tristețea războiului”⁵

¹ Raluca Tomi, *idem*.

² *Ibidem*.

³ Enrico Gambara „era și delegatul la București al Crucii Roșii Italiene” (cf. Raluca Tomi, *idem*). În această calitate, anterior organizase împreună cu colonia italiană din București „un spital cu 60-70 de paturi în localul școlii «Regina Margherita»”. (Raluca Tomi, *idem*).

⁴ Cesare Fantoli, *op. cit.*, apud Raluca Tomi.

⁵ Filip-Lucian Iorga, *Un cântec de lebedă. Vlăstare boierești în primul război mondial. București*, 2016.

Odată sosit și capul familiei la Iași, cu toții se îndreaptă către Italia, socotită loc mai sigur. În dramaticele condiții ale momentului, asta însemna...

„... să ocolești tentrul de război, iar teatrul de război era toată Europa. Asta însemna să străbați Rusia și Finlanda pînă aproape de cercul polar, să cobori apoi de-a lungul Suediei, să străbați Norvegia pînă la Bergen, să traversezi Marea Nordului cu riscul de a fi torpilat de un submarin german, să străbați Anglia de la est la vest apoi Marea Măneei și Franța și, în fine, prin Simplon, să treci Alpii în Italia. Dificultatea cea mare nu o reprezenta călătoria în sine, cât formalitățile – pașapoarte, vize, bilete de tren, autorizații felurite, vămi – printr-o Rusie în care, în afară de țar și mai mult decât țarul, domnea o birocrăție haotică. Ajunși la Chișinău, nu fără peripeții, s-au urcat în compartimentul nostru o frumoasă doamnă, contesa Kriloff, însoțită de un frumos ofițer de doi metri, vărul ei Rusoff, despre care aveam să aflăm curând că era mai mult decât simplu văr. Soțul contesei era atașat militar la Tokio, iar vărul ei de doi metri avea moșii în Basarabia; de la moșie veneau, și se duceau la Odesa. Cum doamna Kriloff avea o fetiță, Tania, de vârsta Liei, și un băiat cam de vârsta mea, cele două mame au intrat în vorbă și au legat o prietenie de circumstanță. Doamna Kriloff ne-a sfătuit să nu încercăm să mergem direct la Kiev, pînă unde aveam biletele, deoarece la Kiev s-ar putea să așteptăm 2-3 săptămîni în gară – exclus să găsim cameră la hotel – pînă să căpătăm bilete în continuare pentru Petrograd. Ne propunea să continuăm pînă la Odesa, iar acolo, comandantul Odesei, care era vărul ei, ne va procura bilete direct pentru Petrograd prin Rasdelnaia. Așa am făcut [...]¹

Întorcîndu-ne în 1916, ajunși la Odesa, am aflat că ruta Rasdelnaia era blocată de convoaie militare, iar comandantul Kievului, solicitat de comandantul Odesei să ne procure bilete, a răspuns telegrafic că: «...comandantul Odesei comandă la Odesa și comandantul Kievului la Kiev», așa că nu s-a făcut nimic. Am plecat deci din Odesa tot prin Kiev și tot fără bilete pentru Petrograd. Am făcut trei zile pe drum, deși dis-

¹ „Fac o paranteză ca să povestesc ceea ce, întîmplător, aveam să aflu 25 de ani mai tîrziu despre soarta tragică a familiei Kriloff. Fugind de revoluție, Kriloffii și Rusoffii s-au refugiat la moșia acestuia în Basarabia care, în 1919 [...] s-a întors la patria ei de origine, România. Gigantul Rusoff s-a însurat cu Tania, fata contesei, iar aceasta, părăsită de amantul ei, și-a luat băiatul și a plecat la Paris. Nu se știe ce a fost între Tania și Rusoff, dar zece ani mai tîrziu ea a înnebunit, iar Rusoff s-a sinucis. Aceste amănunte le-am aflat într-o vară la Mangalia de la o fostă prietenă a Taniei.” (P. Vignali)

tanța Odesa-Kiev nu depășește 600 de kilometri, dar trenurile mergeau exasperant de încet, făceau opriri de ore – și chiar de o jumătate de zi, cum ni se întâmplase la Chișinău – așa că un drum de trei zile nici nu părea lung într-o țară în care un drum cu trenul putea dura și trei săptămâni. Coborînd la Kiev, ne-am convins că doamna Kriloff nu exagerase cu nimic: spectacolul era dezolant, familii întregi de toate clasele erau instalate pe bănci, pe mese, pe pardoseală, de abia puteai să treci printre ele, cu pături, țeale, boccele, unii chiar cu saltele, gospodăriți temeinic, fierbîndu-și borșul pe reșouri cu gaz, și așteptau mai bine de o săptămână să capete bilete. În Rusia, ca să călătorești cu trenul trebuia să ai, pe lîngă bilet, și loc rezervat, iar locurile erau patru pe compartiment, cum sunt azi cușetele. Deoarece militarii aveau prioritate – eram doar în război – abia după ce se satisfăceau cererile militarilor le venea rîndul civililor. Cînd tocmai ajunsesem «pe culmile disperării», întrebîndu-ne «Ce ne facem?», s-a apropiat de noi o domnișoară vorbind prost românește dar foarte bine franțuzește, ne-a spus că este de la societatea «Prințesa Tatiana¹», care are ca misiune de a-i ajuta pe refugiații români în trecere prin Kiev. Ne-a oferit găzduire confortabilă și caldă – aveau hotelul lor – și masă la cantină, totul gratuit, iar a doua zi ne-a procurat bilete pentru Petrograd (de unde se vede că și prințesele pot servi la ceva în lumea asta). Am stat zece zile la Petrograd, nu de plăcere că, vorba tatii, «de m-aș vedea odată ieșit din Rusia asta!», ci din cauza formalităților nesfârșite și a haosului care domnea în serviciile de tot felul. Apoi ne-am îndreptat spre nord. De la Torneo, stația de frontieră a Rusiei, până la Haparanda, stația de frontieră a Suediei, am traversat estuarul din capul nordic al golfului Botnic, cu sania, că marea era înghețată tun, pe un ger de 33° sub zero. Restul călătoriei a decurs fără peripeții, am văzut din fuga trenului un fiord superb², din fuga imperialei Londra, din fuga autobuzului Parisul și după un periplu de 36 de zile, la 30 ianuarie 1917³ soseam la Milano. În aceeași zi împlineam zece ani.”

¹ Foarte probabil e vorba de marea ducesă Tatiana, una dintre fiicele țarului Nicolae II.

² Petru va fi uitat un amănunt pomenit de tatăl său: „Stockholm, Oslo, Bergen (unde se îmbarcă pe vasul Jupiter, cu care călătoresc timp de 40 de ore pe marea agitată și suferă de rău de mare)” (Filip-Lucian Iorga, „Impactul Primului Război Mondial asupra descendenților boierimii române”)

³ Data pare să fie cea din *calendarul gregorian*, cel adoptat în 1924 și de România.

Legat de lunile scurse de la intrarea României în război, iar în particular de călătoria spre Italia....:

„... Iginio Vignali redactează, în limba italiană, între 15/28 august 1916 și 7/20 februarie 1917, o serie de scrisori adresate fiului său cel mai mare, din prima căsătorie, Gino¹, aflat în Italia. Scrisorile nu ajung la timp la destinatar, din cauza cenzurii care interzice corespondența în limbi străine, cu excepția francezei, dar, strânse laolaltă, ele constituie un adevărat jurnal al începutului Marelui Război pentru România, denumit ulterior de Vignali *Mie memorie e appunti (Memoriile și însemnările mele)*. [...] La un moment dat, autorul își dă seama că nu va putea trimite scrisorile prin poștă, din cauza cenzurii [...] Notele scrise în România au fost expediate de Iginio Vignali în Italia, prin curierul diplomatic, iar în Rusia, în timpul refugiului, a scris lapidar, pe o foiță pe care a putut să o ascundă printre câteva hărți care i-au fost sigilate, într-un plic, de către cenzura rusă.”²

E de adăugat aici că nu doar seniorul familiei își trecuse impresiile pe hîrtie în cursul călătoriei: „Tornio-Haparanda [punctul de trecere a frontierei dintre Rusia și Suedia] (unde impresiile de călătorie ale *copiilor* [subl. mea] Vignali sunt arse, la controlul vamal³). Nu pot ști dacă și

¹ În ciuda diferenței de vîrstă, Petru pomeneste de fratele său cu aparte afecțiune: [În Italia, după lunga călătorie prin Rusia] „cu noi a venit să stea, bineînțeles, și fratele nostru vitreg, Gino, din prima căsătorie a tatii. Era cu 11 ani mai mare decât mine, avea deci 21 de ani, dar fiind slab de piept și având în general o constituție slabă, fusese reformat. Rămăsese orfan de mamă când era încă un bebeluș, Gino a fost crescut de bunici iar apoi, când tata s-a reînsurat, l-a luat la Iași – unde i se spunea Luluță – dar clima din România nu i-a priit, așa că s-a întors în Italia la bunicii din Traversetolo. Acolo și-a petrecut copilăria și adolescența. Eu îl mai văzusem o singură dată înainte, când aveam cinci ani. Cred că copilăria lui, mai ales după moartea blândeii *nonna* Rosa în 1912, petrecută în preajma bunicului Antonio care era *burbero*, adică sever și ursuz, nu trebuie să fi fost prea trandafirie. Acum era fericit de a fi în familie și mai ales de a avea frați: o adora pe Lia și îl admira fără rezerve pe Nino. Gino era un om bun ca pâinea caldă, o bunătate care îl lăsa fără apărare și de care mulți abuzau, era vesel și având o mie de prieteni. Și veșnic amoretat. Știu că într-un rând a fost amoretat de verișoara noastră Oriele, apoi de domnișoara Baroni din Traversetolo și negreșit de multe alte frumuseți pe care nu le știu; dar cum era urâțel și bolnăvicios, toate îl refuzau și el era nefericit. Cu toată constituția lui slabă, în 1918 a fost recrutat și după două luni a murit la Bergamo dintr-o pneumonie galopantă înainte de a fi ajuns pe front... Se pare că și la Bergamo a fost amoretat de o fată care nu spusese încă nu.”

² Filip-Lucian Iorga, *op. cit.*, care precizează: „Versiunea jurnalului la care am avut acces face parte din arhiva Despinei Skeletti-Budișteanu și are 76 de pagini dactilografiate”.

³ *Idem.*

Petru (în vîrstă de opt ani, atunci) a executat asemenea înscrisuri, în așa eventualitate doi dintre frații săi îndeletnicindu-se cu așa ceva¹. Deduc de aici că Petru a moștenit din familie interesul pentru condei .

II

Și în Italia erau vremuri tulburi, inițial datorită războiului în sine, ce afecta de pildă calitatea predării în școala pe care a urmat-o Petru.

„La Parma am urmat primele două clase de liceu la liceul Maria Luigia. Localul de drept al liceului era un palat frumos care fusese al ducesei Maria Luigia, fosta soție a lui Napoleon, dar pe timp de război localul fusese transformat în spital iar liceul mutat spre periferie în niște case prăpădite pe marginea unor gropi imense, albia părăsită a torentului Parma. La liceul Maria Luigia, timp de doi ani, am învățat latină, latină și iar latină, încolo mai nimic. Că nici n-aveai cu cine învăța: profesorii tineri și capabili erau toți pe front, iar în școală mai rămăseseră doar câteva edecuri care predau materiile de-a valma, fie că le știau, fie că nu. În schimb, maidanele și gropile din spatele școlii reprezentau un vast câmp de joacă și de bătaie.”

Bătaia, pomenită imediat mai sus, nu era vorbă în vînt:

„În Europa și mai cu seamă în Italia, lucrurile nu mergeau bine. Trecută prima euforie a sfîrșitului de război, au început tulburările: agitații în fabrici, greve, manifestații de stradă, dezordine de sus pînă jos. Guvernul de nuanță socialistă, venit la putere, se dovedea incapabil să stăpânească situația. Spirite anarhice profitau ca să devină agresive și să mărească haosul. Toate acestea creau nemulțumiri printre foștii combatanți, cu atît mai mult că, întorși de pe front după trei ani de tranșee, în loc să fie primiți cu brațele deschise, întâmpinau șicane și dificultăți

¹ De aici se poate deduce că acei copii reproduceau ceea ce văzuseră în anii anterior la părinți sau măcar la unul dintre ei.

la reintegrarea în slujbe. Așa s-a născut reacția care avea să genereze fascismul.

Fascismul acela în stare născîndă era cu totul altceva decât avea să devină mai târziu când va lua puterea. Era un fascism compus 80% din entuziasm și restul din sacrificii și retevele. Fascismul acela de început însemna: ordine. Poate ordine prin metode dezordonate, totuși reveni-re la ordine. Între 1919-21 fascismul a salvat de comunism Italia și, poate, Europa. Îmi amintesc că în vara lui 1919 feroviarii declaraseră grevă, și tot traficul în Italia era paralizat. Toată noaptea au duduie pe sub ferestrele noastre, în Traversetolo, motocicletele și mașinile cămășilor negre care coborau spre Parma: erau țărani și muncitori emilieni¹ care coborau din munții lor, foștii combatanți. Au preluat conducerea trenurilor și acestea au început să circule, mai cu întârzieri, mai cu fluierături, mai cu ciocniri prin gări cu comuniștii, dar au circulat. Povestesc acestea nu fiindcă aș fi fost vreodată fascist, n-am fost niciodată, ba chiar mai târziu, ca student în Italia, am să ajung să-i urăsc; dar trebuie să ținem seama că fascismul n-a prezentat totdeauna acea figură sumbră pe care s-au obișnuit să i-o vadă cei din generațiile mai tinere [...]

Veneau cei de la școlile *d'là dall'acqua*, adică de *oltratorrente*, adică de dincolo de râul Parma, adică din cartierele populare, care, simțindu-se dintr-odată comuniști – deși nu prea știau ce înseamnă să fii comunist, cum de altfel nu prea știa nimeni pe vremea aceea – treceau podul în corpore și veneau să se bată cu noi, liceenii, care eram în ochii lor reprezentanții burgheziei în putrefacție². Atunci pe maidanele din spatele școlii *facevamo a sassate*, adică ne băteam cu pietre. Să nu-și închipuie cineva că se aruncau 4-5 pietricele de o parte și de alta și gata: de fiecare parte erau peste o sută de combatanți și zbura prin aer o grindină de pietre. Eu mă aflam totdeauna în prima linie, deși nu eram de mare folos fiindcă nu prea mă pricepeam să arunc cu pietre. Învățasem, ce-i drept, să fac *pio-pes* pe apă, adică să arunc o piatră plată așa ca să sară de mai multe ori pe suprafața unei ape, dar asemenea tehnică nu era de folos într-o bătălie: una-i tehnica aruncatului cu piatra când vrei să faci *pio-pes*, alta când vrei să spargi becul unui felinar (am făcut-o și pe asta) și alta când urmărești să spargi capul unui adversar comunist. Polițiștii nu se băgau, că țineau la capetele lor. O dată a venit

¹ Din provincia Emilia.

² E de înțeles atitudinea lui Vignali potrivnică stîngii politice, cită vreme se trăgea dintr-o familie care avea ce pierde materialicește..

un pluton de cavalerie și ne-a împrăștiat, altă dată reprezentanții popoului au fost mai tari și noi, reprezentanții burgheziei în putrefacție am fugit care încotro. Atunci învingătorii au intrat în școală, prin care s-au plimbat în voie ca niște adevărați cuceritori în timp ce directorul și profesorii stăteau încuiați în cancelarie; se povestește că Secchi, de latină, s-ar fi încuiat în closet. După bătălie, capetele sparte din ambele părți porneau spre spital să se oblojească.

Apoi a venit greva studenților. În primăvara lui 1919 reveniseră acasă toți studenții demobilizați, care aveau o mulțime de examene restanță. Iar ministrul socialist al învățământului, ca să-și arate antimilitarismul lui de socialist, a emis o dispoziție că celor întorși de pe front, ca să treacă examenul, nu le mai era suficientă nota 5, cum fusese până atunci, li se cerea nota 7. Era un mod ignobil de a da o lovitură joasă bieților studenți care ar fi meritat să fie ajutați după patru ani de tranșee, nu persecutați. Studenții din Parma au declarat grevă. Apoi greva s-a extins la universitățile din Bologna, Padova, Pavia, Roma, Napoli, în sfârșit la toată Italia studentască. Noi, cei de la liceu, ne-am solidarizat imediat cu studenții (puteam să pierdem o asemenea ocazie de a trage un chiul patriotic de la școală?), liceul de fete, la cererea noastră, a intrat și el în grevă și au urmat zile splendide de entuziasm și de gălăgie pe străzi. După vreo săptămână de grevă, ministerul a cedat și s-a revenit la vechea orânduire. E limpede că, implicat în bătălii și greve, nu prea mi-a fost gândul la carte în acel an 1919. Rețin totuși un fapt: între două bătălii mi-a căzut în mână, nu știu de unde, o carte despre omul fosil și originea omului; m-a entuziasmat și m-a pasionat. Această carte a fost la originea interesului pe care l-am avut toată viața pentru probleme de antropologie și care aveau să se concretizeze, 60 de ani mai târziu, într-un studiu de mai bine de 400 de pagini, pe care l-am scris cu toate că știu că nu-l va citi nimeni.”

Este momentul în care familia Vignali revine în România (avea acolo proprietăți, dar și oportunități de afaceri, pentru tată), Petru fiind dat însă la internatul unei școli din Milano. Îi este o perioadă cu urmări sufletești nu chiar senine, după cum va mărturisi ulterior:

„În 1920 părinții mei cu Lia s-au întors în România. Nino a rămas la Milano să-și continue studiile începute la școala politehnică, iar eu am fost dat intern la Collegio Calchi Taegi din Milano. În acel an de internat, firea mea a suferit o schimbare radicală. Fusesem un copil exuberant,

vorbăreț și teribil de neastîmpărat și, după cîte îmi amintesc, sentimental și alintat¹. M-am transformat într-un adolescent posac, taciturn, meditativ, închis în sine, rece și distant. Ceva probabil că s-a prăbușit în sufletul meu, ori, poate... a fost doar o «schimbare de suflet», așa cum se face la băieți schimbarea vocii. Nu era desigur în legătură cu «vîrsta pubertății», fiindcă problemele sexuale îmi erau total străine la 13 ani: problemele care mă interesau erau atunci «poezia» și «evoluția speciilor»; pe fete le tratam cu dispreț. La internat am legat cîteva prietenii, mai ales cu trei băieți din clasa mea care aveau și ei preocupări literare..”.

Peste un an, odată cu fratele care își isprăvisese în Peninsula studiile superioare, vor reveni alături de familie, în România.

„La București am intrat la liceul Mihai Viteazul. Nu știu de ce tocmai la Mihai Viteazul, care nu era un liceu strălucit, poate fiindcă mama îl cunoștea pe directorul Roman, cu care fusese colegă de studii la Iași. Mai prezenta avantajul că era situat pe Știrbei Vodă, în apropierea palatului² și mă puteam duce la școală pe jos. Nu-i vorbă, că și doi ani mai tîrziu, cînd liceul s-a mutat în localul nou de pe bulevardul Pache, dincolo de foisorul de foc, tot pe jos m-am dus: făceam 45 de minute în pas gimnastic iar tramvaiele erau o pacoste³.

Este o perioadă cînd, precum în viață, are parte de bune și rele. Dintre primele:

„În anii aceia ne-am înscris la cercetași (Scouts) vreo cinci din clasa noastră și am format o patrulă cu care am colindat mult prin țară și prin munți. Cu această ocazie am mai legat prietenii și cu băieți din alte cohorte, despre care am să mai vorbesc. Am rămas cu o excelentă

¹ Va fi fost un dureros înțărcat, de la acel tratament favorabil al mamei. Foarte probabil Petru va căuta inconștient, de acum, o persoană de sex feminin pe profilul celei care îi asigurase anterior bunăstarea sufletească, întrerupt prin rămînerea în internatul parmegian.

² „În strada Știrbei, la numărul 12, în curtea bisericii luterane” (istoric al liceului)

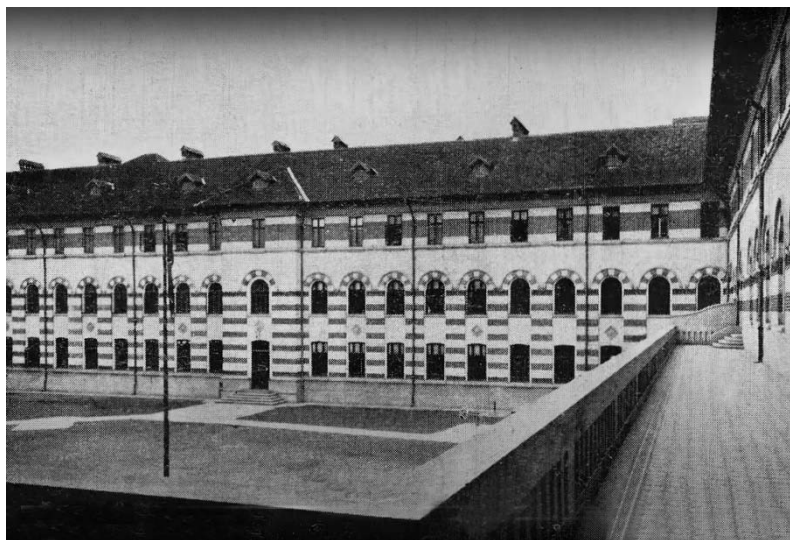
³ „Fiindcă veni vorba de Pache, mult timp m-am tot întrebat ce ispravă o fi făcut acest Pache Protopopescu ca să merite bulevard și statuie în fotoliu? Aveam să aflăm: Pache Protopopescu este fostul primar liberal care a dărfîmat turnul Colței. Dar cînd în București un Eminescu nu avea nici stradă nici statuie, să-i dedici unul din cele mai frumoase bulevarde și să-i ridici și statuie unui Pache, numai pentru că a fost liberal și a dărfîmat unul din puținele monumente istorice ale Bucureștiului...! De! Dar în sfîrșit, să zicem că sunt subiectiv, eu am fost totdeauna în conflict de idei cu partidul liberal.” Legat de ultima remarcă, o va fi preluat de la tată, ce pretindea că și-a pierdut postul de la Iași datorită acestora.

impresie despre această instituție a cercetășiei: era o instituție de înalt nivel educativ, democratică aptă să formeze caractere și să oțelească și trupul și sufletul. Am să citez doar două articole pe care mi le amintesc din crezul Cercetașului: «Cercetașul nu face deosebire de credință, de clasă socială și de avere»; «Cercetașul se străduiește să facă în fiecare zi o faptă bună». Pentru amatorii de drumeție, cum eram noi cei cinci, cercetășia prezenta și un mare avantaj economic: ca cercetași aveam reducere 75% pe calea ferată, ceea ce ne permitea s-o pornim la drum de sărbători și în vacanță. Cercetașii aveau și vagoane de dormit cu încălzire proprie, gen cușete, numai că băncile erau de lemn, dar la vârsta aceea cine mai simțea că patul e tare, mai ales după un marș de 20-30 kilometri pe jos? Pe atunci dormeam pe orice, pe lemn, pe iarbă, pe piatră. Îmi amintesc chiar că odată, într-o excursie prin munții Neamțului, venind de la Lacul Roșu, am trecut dincolo în Transilvania și pe înnoptate am ajuns la o gară mică, Varviț. De acolo urma să luăm un tren de noapte pînă la Ditrău și în fine, dimineața o mocăniță forestieră care să ne lase la Tulgheș. Dar era 9 seara iar trenul nostru trebuia să treacă la trei noaptea. Ne-am întins comod pe peronul gării cu rucsacul sub cap și am dormit buștean, fără să ne pese nici de traficul de călători, nici de trenurile de marfă care au huruit toată noaptea. Trenul nostru era de cinci minute în gară și noi dormeam tun; ne-a trezit șeful gării: «Sus băieți, că a sosit trenul». Ca cercetaș am făcut Bucegii de multe ori, Făgărașul, munții Neamțului; iernile mergeam la Sinaia sau la Brașov la schi sau săniuș; verile ne abăteam pe la Mamaia sau în Deltă. Din cînd în cînd avea loc o Jamboree, adică o tabără unde se adunau cercetașii din toată țara, sau din toată lumea, dacă era o jamboree internațională; cu ocazia asta se făceau cunoștințe noi, se legau prietenii. Și ce-i mai frumos decît să stai în jurul unui foc de tabără noaptea într-o poiană, cu cîntece și povești?"

O întâmplare cu hazul ei, dintr-o asemenea campanie:

„Îmi amintesc că într-o vară – poate în 1922 – s-a ținut o jamboree măreată în poiana din spatele castelului Peleş. Erau prezente cohorte din toată țara. Într-o zi comandantul nostru ne cheamă și ne dă sarcina să transportăm un metru ster de lemne pentru focul de tabără, stivuit sus pe marginea unui drum de pădure. Ne-a dat un bon de la Ocolul Silvic și un cărucior pentru transport. Am încărcat noi lemnele pe cărucior apoi deasupra, peste lemne, l-am instalat pe Leon Goldenberg

(azi Garcia) care era piticul clasei, cu o față de fetiță, și obosise. Cum coboram cu căruciorul, proptindu-l să n-o ia singur la vale prin aleile parcului, iaca ne iese în cale un bătrîn cu barbă și baston, cu chipiu în cap și o uniformă care seamăna cu a lui Peneș Curcanul. Ne-a oprit și ne-a spus, într-o românească destul de dubioasă, că nu e voie de tăiat lemne din pădure. I-am arătat bonul de la Ocolul Silvic și l-am luat chiar puțin de sus, că noi suntem cercetași, ce crede dumnealui, nu hoți de lemne. «Atunci e bine», a spus și, sprijinindu-se în baston, s-a îndepărtat în direcția palatului care se zărea printre copaci. Și parcă aud glasul de contralto a lui Leon de sus de pe lemne: «Băă! nasoilor, știți voi cine a fost ăsta?» «Vre-un guard silvic trebuie să fi fost, am zis noi, după uniformă...» «Ce guard silvic, tîmpiților, a fost regele Ferdinand!» Tot cu ocazia asta ne-a vizitat tabăra prințul moștenitor, viitorul rege *de tristă memorie* [subl. mea] Carol al II-lea¹, îmbrăcat în cercetaș, că el era comandantul titular al cercetașilor din România. Zărind un puștan care se învîrtea pe acolo cu un fluier înfipt la brîu, l-a întrebat: «Știi să cînti din fluier?» «Nu știu!» «Atunci de ce îl porți?» «Așa!» a răspuns prostălaul. «Dă-l încoace» a zis prințul. A luat fluierul, l-a dus la gură și i-a zis o doină. Și a cîntat-o chiar bine.”

¹ Foarte posibil acea caracterizare va apărea, în cazul lui P. Vignali, abia după 1938, în condiții de care voi mai vorbi.

Un alt lucru bun, din acea perioadă:

„La Mihai Viteazul, din clasa a patra pînă într-a șaptea am stat în bancă cu Șerban Țițeica, fiul faimosului matematician Gheorghe Țițeica, cu care m-am împrietenit și am rămas prieteni pînă azi. Ne mai revedem din cînd în cînd. Șerban, care avea încă de pe atunci un cap de savant, a ajuns director al Institutului de fizică atomică de la Măgurele, a fost timp de trei ani președintele delegației fizicienilor străini de la Dubna în URSS, este academician. Dar din fericire a rămas același golan de treabă care era și atunci la școală.”

Nu am semne despre activitatea lui Șerban Țițeica ca cercetaș, dar Petru Vignali va merge alături de el în alte zone de natură, mai exact pe munte. Li se va alătura un alt coleg, Ion (Nelu) Cantuniari, cît și fratele mai mare (cu trei ani) al lui Șerban, și anume Radu.

Cei doi frați aveau deja experiență în abruptul Bucegilor, dar nici Petru nu era un fitecine. În perioada italiană...:

„... altă excursie faimoasă era la Pietra Bismantova, un munte în formă de calotă cu pereții a *strapiombo*, adică abrupti, și sus avînd o platformă perfect plană:

«Montasi su Bismantua in cacume /
Con eso il pic...!»

spune Dante (Purgatorio, IV) ca model de referință pentru un perete de stîncă drept. Apoi în sus, pe valea Terminei, descoperisem niște creste bune de cățărat. Cățăratul mi-a plăcut totdeauna, și atunci și mai tîrziu. Chiar pe gurguiul de la Canossa sau pe Pietra Bismantova, eu nu urcam ca toată lumea urmînd cărarea săpată în stîncă, o luam de-a dreptul prin domeniul prăpăstios al șopîrlelor. Pe crestele acelea de pe valea Terminei am cules pirită, urme fosile de plante și de insecte, o scoică imensă și groasă pe care o mai am și acum și, spre disperarea mamei, am rupt două perechi de pantaloni de doc. ”

Alături de frații Țițeica, ascensiunile pe munte au loc în vara lui 1924, fiind favorizate și de faptul că Petru își petrecea o parte a verii, alături de familie, în Bușteni.

„Nu existau pe atunci asociații de alpiști cum sunt acum, cu instructori și echipament special: ne cataram și noi cum puteam și cum ne pricepeam. Odată, pe Valea Seacă a Caraimanului, era să mă curăț. Eram cu familia la Bușteni în vacanța mare; *plănuisem mai de mult* [subl. mea]¹, împreună cu Șerban Țițeica, să urcăm prin Valea Seacă și să atacăm direct peretele Caraimanului pînă la cruce. Dar pe la jumătatea văii se găsea un punct greu de escaladat: Săritoarea Mare. Cînd se topeau în primăvară zăpezile, săritoarea se transforma în cascadă², dar acum era seacă precum numele. Într-o dimineață am pornit-o de unul singur să caut o trecere peste săritoare. Am încercat mai întîi s-o ocolesc prin pereții laterali pe care, ici-colo mai răsărea cîte o tufă de jnepeni. Ajunsesem aproape sus cînd m-am agățat de un colț de piatră ca să mă salt, dar colțul s-a desprins și eu am căzut pe spate; în acea fracțiune de secundă, am întins într-un gest reflex mîna ca să apuc ceva: și mîna mea a întîlnit o rădăcină de jneapăn. Am rămas agățat de ea. Dacă mîna nu întîlnea acea rădăcină sau dacă aceasta ceda, mă făceam surcele. Nu m-am lăsat totuși, am coborît și am pornit iar la atac pe alte căi. Săritoarea forma un jgheab drept, destul de adînc; l-am atacat după metoda alpiștilor de a sui un horn și de astă dată am reușit. O săptămînă mai tîrziu, am revenit cu Țițeica³ și Nelu Cantuniari și împreună am urcat Valea Seacă și perețele Caraimanului printr-o ulucă, pînă sus la cruce⁴. *Mă mai mîndresc și azi cu această performanță* [subl. mea].”

Sînt necesare aici cîteva comentarii... După cum se vede, după ce în convorbiri anterioare colegul Șerban îi pomenise de Valea Seacă, Petru pleacă singur în vara lui 1924 să o urce/exploreze (foarte probabil cei doi frați nu se aflau în acel moment la Bușteni). Iar acolo are probleme – la ceea ce el numește Săritoarea Mare, pesemne obstacolul ceva mai complicat din canionul inferior al văii (și nu obstacolul denumit astfel ulterior, în partea superioară a văii – mai exact în așa-numitele *Hornuri*).

Foarte posibil, Petru a încercat să ocolească acolo pe fața din dreapta, cu particularitățile pe care le amintește, pentru ca finalmente să suie direct

¹ Probabil proiectaseră acea tură în anul școlar anterior, Șerban fiind entuziasmat de ce descoperea de munte, de mersul prin abrupt în general.

² E interesant de aflat de unde cunoștea P. Vignali acest amănunt...

³ Prin acest nume Vignali pare să desemneze strict pe colegul său Șerban, nu și pe fratele acestuia, Radu (altminteri prezent în grup). Foarte probabil Petru va fi rezonat mai puțin cu ultimul, om mai rezervat (spre deosebire de Șerban și de Cantuniari).

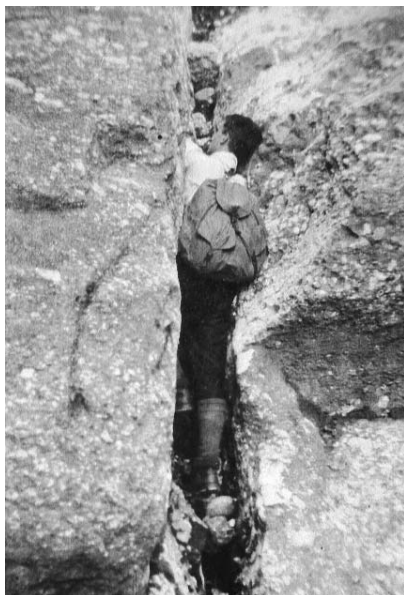
⁴ E vorba de locul unde în acel an demara construcția Cruci Caraiman, terminată în 1928.

obstacolul. Va fi mers apoi pînă în așa-numitul Brîu al Porțiței, aflat la circa două treimi din înălțimea aceluia versant al Caraimanului, și pe care l-a urmat apoi la stînga, pînă în Valea Jepilor.

Avea pe atunci 17 ani.

Potrivit caietului de ascensiuni al lui Radu Țițeica, cei doi frați și Vignali au refăcut ulterior împreună tura, pentru ca ulterior, alături de Nelu Cantuniari, și venind de această dată prin Poiana Tîrlelor pînă în Brîul Porțiței, să încerce urcușul peste treimea superioară a Văii Seci. După o încercare ratată, probabil prin ceea ce numim azi *Hornuri*, au abordat în aceeași zi de 1 septembrie 1924 *uluca* pomenită de Vignali, numită ulterior de altcineva *Vîlcelul Mortului*. Pe acolo, cu detaliile pe care le trece pe hîrtie Radu Țițeica¹, au răzbit pînă pe culmea muntelui.

Iată descrierea turei, pe care o face la scurtă vreme Radu Țițeica (*foto*), în caietul său de ascensiuni:

¹ O face imediat după tură, în caietul său de ascensiuni, cît și în memoriile redactate către sfârșitul vieții.

„... Suntem pe creasta ce desparte cele două ramuri ale văii [pesemne Hornurile și Mortului, n. mea]. De aici urcăm la stînga pe primul vîlcel. Panta este extraordinară, cred că media trece de 45 de grade. Suim săritori înalte și prăpăstioase. Pereții vîlcelului sunt așa de apropiați, încît sunt puncte unde nu poți trece decît lateral. Ba într-un loc, a venit de sus un bolovan, care n-a putut ajunge pînă în fund. Să-l escaladezi e imposibil. Am trecut pe burtă pe sub el, trăgînd sacii după noi. Ceea ce îngreunează mult mersul e pietrișul, grohotiș care pornește la vale lovind pe cel care urmează. După două ore de sfortări, ajungem între cele două pietroaie din vîrfurile Șeii Caraimanului¹. Am suit deci timp de două ore o denivelare de 200 metri.

În aceeași vară, posibil sub egida cercetașilor, „cu ocazia unei excursii în munții Neamțului, am legat prietenii noi și durabile: Mircea Eliade, Vale-rică Livovschi (azi se numește Roman), precum și o figură celebră, Pache!”. Cu toții vor întreprinde peste doi ani o tură, nu la munte, însă cu nimic inferioară, ca peripeții, celei de pe Valea Seacă...

Pînă atunci, e de zăbovit și asupra unor rele din viața adolescentului Vignali. Ele decurg din faptul că nu s-a împăcat cu felul de a fi al majorității profesorilor săi de liceu.

„[Directorul] Roman² era mătăhălos, pletos și rău: îl porecliseră «Balaurul» și porecla i se potrivea. Am impresia – poate greșită – că ne ura pe noi, elevii, mai ales pe cei din ultimele clase care nu mai eram copii, făceam ochi dulci fetelor (delict grav) și mai aveam și pretenția să purtăm freză (crimă). Cînd pornea Balaurul în sus pe scări, răsunau pe culoar strigătele de alarmă «Balaurul, Balaurul...!», și ne împrăștiam ca potîrnichile prin clasele noastre. Am să fac și o paranteză sportivă: das-căl de modă veche, nu înțelegea patima modernă pentru sport, căruia nu-i acorda nici o importanță în sistemul educativ pe care îl imprima școlii de sub conducerea sa. Fiind și socialist pe deasupra, considera sportul ca o îndeletnicire boierească. Adusese în școală ca profesor de gimnastică un majur ieșit la pensie, care timp de cinci ani nu ne-a scos din: «Pe vîrfuri, unaaa... deschide brațele... douăăă» și așa mai departe.

¹ E vorba de zona unde, privind din Bușteni, par să existe două vîrfuri încadrînd obîrșia firului pe unde au suit.

² Paradoxal, Roman era relația grație căreia dna Vignali își putuse înscrie fiul la acel liceu.

În localul nou din bulevardul Pache aveam cea mai frumoasă sală de gimnastică din București, dar stătea veșnic încuiată¹ [...]

În cinci ani, o singură dată l-am văzut rîzînd pe directorul nostru Roman. Eram în clasa a patra cred, la prima oră, chimia cu Roman. Afară o vreme naprasnică cu vifornită și zăpadă pînă la genunchi. Și pe la jumătatea orei se crapă încet-încet ușa, apare un ghiozdan și în spatele ghiozdanului, Țugui, unul mic și zîmbăreț. Se oprește în ușă și zîmbește cu gura pînă la urechi. Ce-i cu tine la ora asta? se răstește la el directorul.

– Să vedeți, tramvaiul..... din cauza zăpezii.....

– Și dacă n-a venit tramvaiul? Pe jos nu puteai să vii?

– Stau departe.

– Cît de departe?

– În Gropile lui Ouatu.

– În Gropile lui Ouatu? Și cum vii tocmai de acolo?

– Cu trei tramvaie.

– Ai abonament?

– Nu, zice ăla, ...am atîrnament²! și își lungește gura în zîmbetul acela prostesc.

Atunci a rîs directorul nostru Roman, a rîs în hohote iar Țugui a scăpat nevătămat. Dar nu-l țin de rău pe Roman nici fiindcă era sever – cum ar putea fi altfel un director de liceu de băieți, nici că era veșnic încrunțat, nici că neglija latura sportivă a educației, nici că avea plete... ba că avea plete, da: că el se purta cu plete iar pe noi ne tundea chilug. Era o boală, o manie, o obsesie: să ne tundă. Ca și cînd sub o căpățînă tunsă cu mașina numărul unu ar fi încăput mai multă știință decît sub

¹ „Nu se opunea însă ca noi să ne organizăm, din proprie inițiativă, echipe sportive, aveam chiar o echipă de basket campioană la concursuri inter-școlare și o echipă de fotbal care juca o dată pe an, la campionatele între licee; zic «o dată», fiindcă era regulat eliminată la primul tur. Am jucat și eu ca portar în meciul cu liceul Lazăr în 1925. A venit într-o zi la mine Călinescu zis Gogoasă, care era căpitanul de drept al echipei fiindcă avea un frate mai mare care juca în națională, și mi-a zis: «Mîine avem meci cu Lazăr: joci ca portar»“. «Bine» am zis, fără să ridic ochii de pe carte, că mă așteptam să mă asculte la istorie în ora următoare, «joc, dar să știți că n-am mai jucat fotbal de doi ani». «Nici noi», zice Gogoasă, «dar n-are importanță, îi facem praf». Am jucat și nu i-am făcut praf: ne-au făcut ei pe noi cu 5-0. «Bine mă», mi-au reproșat după meci coechipierii, „să înghiți tu cinci goluri...!». «Dar voi de ce nu ați băgat nici unul?» m-am apărat eu. A fost cîntecul de lebedă al carierei mele de fotbalist.”

² E vorba de agățatul la coada tramvaielor. Acolo, stînd pe vîine pe tampon, și cu mîna prinsă de furtunurile de presiune a frînelor, ce legau de o eventual vagon următor, se putea călători fără biletul reclamat de încasator în interiorul tramvaiului.

una cu chică și cărare pe dreapta. Cît timp am fost copii a mai mers, dar în clasele a șaptea și a opta eram de acum niște gălgani între 18 și 20 de ani și rîdeau fetele de noi. Încercam și noi să salvăm măcar cinci centimetri de păr și să-l silim prin diferite artificii să stea culcat (foarte grea operație) în chip de freză, unii încumetîndu-se chiar să croiască cărare în acea miriște țepoasă.

Ei! Cînd mai vedea Roman și cărare, turba. Într-o zi, nu mai era nici o lună pînă la sfîrșitul anului școlar, intră în clasă Roman dă poruncă să ne tundem toți numărul unu, cine nu vine mîine tuns nu mai are ce căuta în școală. Era o barbarie, era o răutate gratuită, eram la sfîrșit de an, însemna să ne strice vacanța: cum să mai cucerești o Mărioară pe plajele Mării Negre cu căpățîna ca un cartof? Clasa a protestat, s-a iscat o discuție. Unul a spus «...că nu avem păduchi». Atunci directorul a declarat că nu din motive de igienă ne tunde, că ne știe încă prea spilcuiți și pomădați, dar pentru egalitate, să fim toți la fel (am spus că era socialist). Atunci m-am ridicat în două picioare și am replicat că dacă am ajuns la argumentul «egalitate» ar trebui să ne taie și urechile și nasul ca să fim și mai egali. Clasa a rîs, dar el s-a făcut că trece cu vederea impertinența mea și a adăugat că dacă putem să-i aducem un argument serios ca să nu ne tundem, atunci acceptă. Iar m-am ridicat și am spus că: «Argumentul serios este că părul este o proprietate naturală a unui om, și acesta este singurul îndreptățit să dispună de el». Cînd a auzit că invoc dreptul de proprietate (el, care era socialist) s-a făcut verde și m-a eliminat pînă la sfîrșitul anului. Dar cum pînă la sfîrșitul anului nu mai erau nici treizeci de zile iar eu aveam note la toate materiile, eliminarea a fost pentru mine un avans de vacanță. Știu că Roman¹ nu putea să mă sufere dar nici eu nu-l iubeam mai mult².

¹ Lucrînd la acest material, interesului inițial, inconștient, i s-a adăugat descoperirea unor puncte comune cu Petru Vignali. De pildă existența unui profesor al subsemnatului, în ceea ce se numește azi gimnaziu, care proceda asemănător cu acel Roman (ce e drept, că fiind ceva mai mic, nu ajungeam la dispute verbale, precum liceanul Vignali). Interesant, la chestiune, este ca acel profesor (de matematică) al meu, din 1968-71, să se fi inspirat din metodele lui Roman – mai exact să-i fi fost elev (sorbindu-și din ochi dascălul¹), la acel liceu din preajma domiciliului său¹. Fie și din alte motive, mai puțin glorioase, și eu am plecat la altă școală, din cauza profesorului în discuție.

² Previzibil, istoricul liceului îl prezintă cu totul altfel pe *Ion* Roman: „sub directoratul lui [...] s-a pus piatra de temelie și s-a ridicat clădirea [...] din actualul bulevard Pache Protopopescu [...] pe un teren aparținător ministerului încă din 1914, unde avea să se ridice un templu al educației [...] Blestem mioritic, directorul Roman a fost alungat din funcție cu doar un an înainte de pensionare, mulțumire pentru cel care a cătorit, cu sacrificii, liceul...” În același cîmp vorbește despre respectivul și Sabina Ivașcu, pe Cristoiublog.ro.

Ca atmosferă, o veche ilustrată, fie și a altora: „*Ca amintire când eram în cl VIII R LMV, 1926-27*”. Nu știu cine era dascălul din mijloc:

Nu eram nici la primul conflict cu profesorii nici la ultimul, eram bățos și iute la replici, nu admiteam să mă calce nimeni pe picior oricât de profesor o fi fost. Față de reiteratele reclamații primite de la școală, tata mi-a spus o dată: «Dacă ești numai obraznic, nu e grav, dar să nu fii maleducato», adică prost crescut. M-am conformat, le debitam profesorilor obrăzniciei într-o manieră cât se poate de politicoasă.

În școala din România, primul conflict l-am avut cu Papadopol, de română, un țigan buzat și negricios cu fața rotundă și care, cât era el de profesor de română, spunea: «ia coatele dupe masă». Întîi s-a legat de tunică mea. Venisem la școală eu tunică de uniformă de la Calchi-Taegi, era foarte bună, neagră și chiar elegantă, dar se încheia într-o parte. «De ce stai paltonul în clasă?» «Nu-i palton, e o tunică de uniformă». «Eu știu că tunicile se încheie în față» (cu aer de ironică superioritate). «Și ce, a mea se încheie în spate?» Rîsete. S-a făcut mai negru la față. A doua oară s-a legat de frizura mea. De ce umblu ca un găinar? Ce este un găinar, am întrebat, de bună credință fiindcă nu știam. «Unul d'ăla care vinde găini pe stradă». «Dar eu nu vînd găini pe stradă» am răspuns cu naivitate. Iar chicoteli. A treia oară s-a legat de vorba mea

Am întîlnit numele celui în cauză grafiat și „Ioan I. Roman”.

moldovenească; timp de patru ani nu mai vorbisem românește decît cu mama acasă, așa că abia revenit în România, vorbeam o românească dubioasă cu un pronunțat accent moldovenesc, cel al mamei. Cu nu știu ce ocazie am folosit expresia foarte moldavă «mata». Atunci cu același aer de superioritate a spus că mata spun numai mitocanii. Eu iar am întrebat ce înseamnă mitocan; «Mitocan, mi-a explicat el doct, este un țăran necioplit care s-a așezat în mahalaua orașului». Am rămas o clipă pe gînduri apoi i-am spus următoarea poveste: «Duminică a fost s-o viziteze pe bunica mea Iacob Negruzzi, care este președintele Academiei Române și e văr cu bunica. El îi spunea bunicii mata, și bunica, lui, la fel. Vreți să spuneți că Iacob Negruzzi este un țăran necioplit?». De data asta s-a făcut verde. A patra oară a fost mai grav: pentru un incident cu totul minor, de care de fapt vinovat era vecinul meu de bancă Timuș, nu eu, mi-a tras o palmă. Am pus mîna pe sticlă de cerneală pe care o aveam în față și am făcut gestul de a i-o arunca în cap. S-a dat doi pași înapoi iar eu... cu brațul ridicat, m-am gîndit într-o clipă la consecințe, și mai ales că voi fi nevoit să-l învinuiesc pe Timuș, ceea ce nu puteam să fac. Profesorul, din negru, se făcuse de astă dată alb la față, cu brațul ridicat în apărare... Mi-am strîns cărțile și am părăsit clasa fără să mai scot o vorbă. A fost chemată mama la școală; directorul Roman i-a povestit numai că sunt obraznic, că sunt încrezut, că sunt insuportabil. Evident, Roman nu înțelesese nimic din acest incident, dar nici nu era el în stare să înțeleagă că un copil, oricît de copil, are și el demnitatea lui, mîndria lui, și că unui profesor nu-i este îngăduit să i le calce în picioare. Pînă la urmă lucrurile s-au aplanat și m-am și împăcat cu țigănosul Papadopol. Ne dăduse pentru acasă o compunere cu tema: «O glumă proastă». Am scris o istorioară cum știam eu, că doar eram autor de romane, ce naiba! iar Papadopol imediat a declarat că n-am scris-o eu, că mi-a făcut-o cineva de acasă. M-am apărat. Atunci zice: «Ai curaj să dai o lucrare de probă în clasă?». Cu toate că Timuș, cu capul sub bancă, îmi sufla cu disperare «zi că nu», eu am zis, cum era și firesc, da. A doua zi ne-a dat ca temă la toată clasa: «O minciună» (tocmai se comentase nuvela «Niculăiță Minciună» a lui Brătescu-Voinești). Am scris o scurtă schiță dialogată gen Caragiale și am cîștigat partida¹.

¹ Mențiunile Wikipedia despre [Paul] Papadopol (1892-1953) sînt inevitabil elogioase, fiindu-i între altele evicentiată „vocația didactică [...] confirmată și de mărturiile elevilor săi, printre care s-a numărat, la Liceul „Sf. Sava” din București, Augustin Z. N. Pop, viitorul istoric literar,

Am mai avut eu și alte frecșuri cu profesorii¹, dar vreau să povestesc numai despre o ciocnire pe care am avut-o în clasa a opta cu Papacostea de istorie, care era și subdirectorul liceului Lazăr. Sosisem puțin în întârziere împreună cu un coleg care, pe lângă că întârziase, mai purta și pălărie pe cap, în loc de oribila șapcă reglementară. Pe culoar, Papacostea: «Ce-i cu dumneavoastră?». Am întârziat două minute, o scuză oarecare; «Dar dumneata cine ești?» îl întreabă pe colegul cu găina. «Am un frate aici», îi trîntește ăla, «am venit să-l văd, vin de la țară». Putea să-l creadă, era trecut de douăzeci de ani și avea o figură matură. «Îl cunoști?» mă întreabă pe mine. «Nu-l cunosc» am mințit eu. La ora de fizică, ne pomenim cu Papacostea ca o vijelie. Omul cu găina, în bancă lângă mine. Pe el l-a eliminat trei zile, pe mine m-a acuzat că am mințit. «N-aveam încotro», am explicat, «era o chestie de cavalerm».

– Asta-i cavalerm de Don Quijote.

– Nu vă permit să-mi vorbiți așa, eu de colo bătos.

– Nu! Hai cu mine în cancelarie. Ne-am dus în cancelarie.

¹ Inevitabil, și tot atât de nepoliticos, mă întreb de unde i se trăgea lui Vignali acea trăsătură. Foarte posibil din anterioara interacțiune cu tatăl său, pe care îl ghicesc, dintr-o poză de junețe barim, destul de voritor a-și impune sec punctul de vedere. La o adică, datorită uneia asemenea firi și-a căutat perechea cu temperament contrar (persoană întrucîtva placidă, visătoare), în persoana Sofiei Tuduri. În paralel, Vignali sr. va fi fost iritat de răsfațul matern primit de fiul cel mic (care va fi la rîndu-i și el înțarcat, la vremea internatului din Parma).

- Știi dumneata cine a fost Don Quijote? Un visător, un idealist: ți-am făcut o cinste cînd te-am comparat cu Don Quijote¹. L-ai citit măcar?
- L-am citit, zic, și chiar în spaniolă (nu mințeam). A sărit de pe scaun:
- Adevărat? Și eu...

Am mai stat o jumătate de oră să discutăm împreună literatură. Ne-am despărțit buni prieteni. Curînd după aceea, cînd a apărut în Convorbiri Literare o poezie a mea, a venit special să mă felicite. Era un bun profesor, își iubea cu patimă disciplina pe care o predă, istoria, și păstrez despre el o foarte bună amintire².

Dar puțini sunt aceia, dintre foștii mei dascăli, despre care pot spune același lucru: puțini au fost aceia care au avut calitățile ce i se cer unui bun profesor. Părerea mea este că profesoatul n-ar trebui să fie tratat ca o meserie oarecare, n-ar trebui ca cineva să se poată face profesor cum se face dentist sau farmacist: profesoratul ar trebui să fie un apostolat. Prea important este rolul pe care îl joacă – sau, mai bine zis, pe care este chemat să-l joace profesorul în destinele tînrului între 10 și 19 ani, pentru ca această misiune să fie lăsată pe seama oricui. El, profesorul, este cel destinat să supravegheze și să călăuzească formația spirituală a celui care se pregătește pentru viață, să-i descopere

¹ Grafia din textul de mai sus (Don Quijote, cu doi ț), aparține memorialistului.

² „Victor Papacostea (1900-1962) a deținut funcția de subsecretar de stat la Ministerul Educației Naționale în perioada noiembrie 1944 – februarie 1945, în cel de-al doilea guvern Sănătescu și apoi în guvernul Rădescu [...]. După instaurarea regimului comunist, a fost epurat din învățămînt (1947) și apoi închis la Sighet [...]. Ulterior a fost iarăși arestat și anchetat în procesul lui Aurel Benteiu (1956-1957)” (Caiete CNSAS, nr. 2/2008.

posibilitățile, să-l ajute să-și lămurească aptitudinile, să pună în valoare talentele și să le cultive, dacă acestea există. Eu zic că un bun profesor trebuie să iubească de trei ori: mai întâi să-și iubească disciplina pe care o predă; apoi să-și iubească meseria de dascăl, s-o practice cu plăcere, nu cu greutate; și, în fine, să iubească copiii: cu obrăznicile, cu neastâmpărul lor, cu părul lor zbârlit, dar și cu spontaneitatea, fantezia și generozitatea lor sufletească. Numai așa va reuși să insufle ciracilor săi dragoste pentru materia pe care o predă. Dar pentru așa ceva, repet, trebuie mai întâi să fie în stare să se facă el însuși iubit; și ca să se facă iubit de copii, trebuie mai întâi să fie el însuși în stare să-i iubească¹. Copilul iubește materia pe care o predă un profesor pentru care simte simpatie și stimă și urăște materia predată de un profesor pe care îl urăște sau îl disprețuiește. Copiii sunt foarte sensibili la efluvii de simpatie care emană de la profesor și răspund cu sentimente similare. Dar în cei opt ani de liceu, câți să fi fost profesorii care să fi dat dovadă de asemenea daruri? Foarte, foarte puțini, trei sau patru.

Am pomenit mai sus de Papacostea care spunea: «Cum se poate să nu vă placă istoria? Eu sunt îndrăgostit de istorie, găsesc că nu există știință mai frumoasă decât istoria!». Am să mai pomenesc numele lui Forțu de română, fin orator și, mai târziu, când numele lui va produce o anumită vîlvă în politica frământată a țării² va da dovadă de curaj și de caracter. Și am să-l mai citez pe Motaș, care nouă ne preda germana, deși specialitatea lui era filozofia și sub numele de Zeletin a publicat câteva remarcabile lucrări de sociologie³. Am să fac o paranteză ca să povestesc o întâmplare anecdotică din orele cu Motaș. În timpul orei de germană, Nichi Andronescu⁴, care ședea în bancă în fața mea, mi-a

¹ Există mult idealism în asemenea pretenții. În paralel, pot ghici că Vignali nu a fost un om perfect, în relațiile cu cei cărora le-a fost (mai mult sau mai puțin declarat) dascăl.

² Grigore Forțu s-a remarcat prin atitudinea anticalistă manifestată curînd după 1930, fapt care i-a adus arestări și procese. Ion Antonescu îl recuperează ulterior, numindu-l responsabil pentru refugiații din Ardealul de Nord, nu și comuniștii, care îi stabilesc domiciliu forțat în județul Botoșani (cf. Victor Rizescu, „O derivă a anticalismului. Grigore Forțu, Blocul Cetățenesc pentru Mântuirea Țării și antimonarhismul de dreapta”).

³ A trăit între 1882 și 1934. Între lucrările lui, „Burghezia română, originea și rolul ei istoric” (1925) și „Neoliberalismul” (1927).

⁴ Niki Andronescu este cel care, într-o excursie cu tatăl său, găsește pe poteca Pietrei Arse din Bucegi un altimetru. I-l dă colegului său Șerban Țițeica, foarte mult lucrînd apoi cu acel instrument fratele său Radu, în cercetările care vor conduce la apariția primei hărți a abruptului Bucegilor (1927).

spus nu știu ce măgărie, iar eu, nici una nici două, am pus mîna pe Faust, care zăcea pe pupitru și, jap! l-am cîrpit cu toată puterea peste scăfîrlie. Iar Nichi a făcut «au», cam tare. Zice Motaș: «Ce-i asta, Vignali?» Zic: «Andronescu mi-a spus așa și așa și atunci l-am cîrpit.» «Bine, bine», zice Motaș «înțeleg, dar de ce tocmai cu Faust?» «D'aia, zic eu, că are scoarțe mai tari». «Da, zice Motaș, argumentul e serios!»

Grigore Forțu

Const. Motaș

Dar majoritatea profesorilor erau mediocri, meschini, răutăcioși și, nu rareori, îngîmfați. Pentru că el, profesorul de istorie, știa în ce an a pierdut Ștefan cel Mare Chilia și Cetatea Albă, în timp ce noi, ignoranții din bănci nu știam, se credea un fel de Dumnezeu. Dar ia să-l fi întrebat pe acest Dumnezeu istoric despre sistemul nervos al cefalopodelor, ar fi știut? N-ar fi știut. După cum nici profesorul de zoologie n-ar fi știut când a pierdut Ștefan cel Mare Chilia și Cetatea Albă. Dar poate că o explicație există; poate că permanentul contact între «El», profesorul de pe catedră care știe tot, și trupa de mici măgari care nu știu nimic, le dădea multora un sentiment de falsă superioritate de care cei mai puțin inteligenți se lăseau dominați. Nu e un caz singular, e un caz psihologic pe care îl întâlnim în mediile unde există o marcantă discrepanță ierarhică între «superior» și «inferior», cum ar fi în armată, să zicem. Am detestat totdeauna acel aer de îngîmfată superioritate pe care și-l lua unii profesori și am urât maniera ironică pe care o adoptau pentru a-și arăta superioritatea. Mai ales că de cele mai multe ori, aceștia erau cei mai mediocri. Mi-l amintesc pe Aguletti, teribilul Aguletti de istorie care, în prima oră cînd a lunt contact cu clasa – eram într-a patra – ne-a ținut un logos că dacă nu suntem cuminți, el nu se atinge de noi, nu ne

trage nici măcar de urechi, că nu vrea să-și mînjească mîinile în contact cu urechile noastre murdare, că el are un catalog și ne atinge la note... și să nu ne așteptăm la nota zece, că zece e pentru Dumnezeu, nici la nouă, că nouă e pentru profesor, iar pentru noi cel mult un opt, și încă... După a treia lecție Aguletti lipsit o oră, apoi încă una și apoi a murit. S-a suspendat școala pentru o zi, tot liceul a defilat prin fața catafalcului să-i aducem un pios omagiu defunctului dascăl, fără a reuși prea bine să ne mascăm bucuria de a fi scăpat de un profesor căinos. Mai târziu îl voi lua ca model pe acest Aguletti pentru personajul profesorului Boghîrcă din nuvela «Pantelică, Pantelimon și moș Pantele», publicată în [revista] Sînziana. Mi-l mai amintesc cu neplăcere pe unul Canner de franceză, care simțea o prostească satisfacție să-i ironizeze pe băieți. Dacă unul pronunța *âne*¹ în loc de *an*, ceea ce era frecvent, gata era domnul Canner cu ironii nesărate și chiar jignitoare; în loc să-l corecteze și să-i explice, îl lua în zeflema: dar nu cu zeflemele se învață carte².”

Foarte probabil în urma incidentului soldat cu eliminare pînă la sfîrșitul anului, Vignali și-a spus că nu mai e de trăit cu acel director Roman și s-a transferat la alt liceu („Gheorghe Lazăr”).

Decizia e foarte posibil a fi fost legată și de moartea tatălui său în acea vară, de leucemie, la Roma.

Nici de aici nu a rămas cu impresii grozave, așa că i-a fost mai mult decît o ușurare, cînd, dînd bacalaureatul, a „lăsat liceul în urmă”.

Ca răsplată pentru un așa moment, a pornit împreună cu mai mulți amici într-o excursie pe mare, mai exact cu mijloace proprii de navigare³:

¹ Măgar (fr.)

² „*Benedict Kanner, doctor în Litere la Sorbona [...] Cum aș putea să-l uit pe Benedict Kanner, care m-a învățat franceza și de la care am luat prima palmă. Eram clasa I de liceu [...] și m-a pus să citesc din carte. În carte scria „Leve toi!” (Ridică-te!) Și eu am citit [cum se scrie] „LEVE TOI!” Și mi-a tras o palmă. Nu știa că trage o palmă unui viitor coleg, profesor de franceză.* (Gavril Marcuson, <https://www.centropa.org/ro/print/pdf/node/78422>)

³ Vignali va păstra legătura cu Șerban Țișteica, dar în amintirile sale nu mai întîlnim vreun drum împreună – pe munte sau ba. Foarte probabil s-au revăzut însă în alte ocazii, cu ocazia redactării *Amintirilor* Vignali menționînd că Șerban, în ciuda onorurilor de care va avea parte în societate, „a rămas același golan de treabă”.

„Am plecat la Tulcea, unde mă aștepta ambarcațiunea Hai-Hui!
Hai-Hui 2209 T1 era o barcă născută din inițiativa lui Valerică, din fan-
tezia lui Pache și din barda unui bărbos constructor de lotci, care din
bardă îți croia orice ambarcațiune, numai lemn să fie. Hai-Hui avea 9
metri lungime, o formă hibridă pe care azi am putea-o numi de «lotcă
multilateral dezvoltată», greement tip *sloop*. La prova podită pe lungimea
de doi metri, o subpunte în care se puteau adăposti câțiva oameni în caz
de intemperii; în spate o subpunte mai mică destinată a servi de cam-
buză. Catarg amețitor de înalt, sarturi, bompres, iar ca velatură, randă și
foc; timona putînd fi scoasă la nevoie, cînd barca e trasă pe uscat. Patru
vîsle puternice, numite *bobeici*, ar fi permis navigația în caz de acalmie
sau pentru manevre de acostare.

Echipajul era format din 9 matrozi: Valerică și Victoraș (Livovschi), Pa-
che (Pache), Herodot (Mircea Eliade), Georgel, Nelu, conu Nicu (avo-
cat), Gigel (Cosmovici) și eu. Trebuie precizat că din cei nouă vajnici lupi

de mare, nici) unul nu avea nici cea mai vagă idee de marinărie, de navigație, de orientare, de vele, de vânturi, de manevre: eram total ignari. Când am pus pentru prima oară mîna pe vîsle, nu știam nici măcar de ce parte a trapazanului trebuie să prinse. Ca echipament de navigație nu aveam nimic, nici măcar busolă, necum o hartă maritimă sau chiar nemaritimă, numai hartă să fie. Într-o duminică am lansat barca la apă, s-au adunat lipovenii pe mal s-o admire, au privit catargul lung, lung, care unduia flexibil ca o nuia, s-au scărpinat în bărbi, unul a spus că la primul val mai gros catargul se rupe, altul a spus că dacă se rupe înainte de a ne fi răsturnat cu chila în sus tot e bine, altul a spus că dacă nu se rupe și nici nu ne răstoamnă, atunci la prima pală de vînt ne trezim în Caucaz. Se va vedea că n-a lipsit mult să ne trezim în Caucaz. A doua zi am mai tăiat din catarg – parcă am fi tăiat din inima lui Pache.

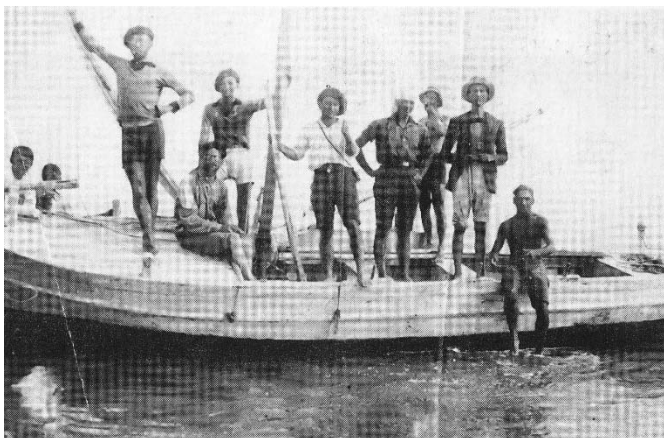
În sfîrșit, miercuri 11 iulie 1926, Hai-Hui 2209 T1 a ridicat ancora cu destinația Balcic, o primă escală intermediară fiind prevăzută. la Mamaia, unde era instalată o tabără de cercetași buzoieni. Mai împinși de vînt, mai trăgînd la vîsle, mai duși de curent, joi 12 am acostat la cheiul din Sf. Gheorghe, iar ziua următoare, vineri 13, am ieșit în larg. Botezul mărilor! Entuziasm, urale, Mircea Eliade ne-a declamat din Xenophon, «Thalassa thalassa...!» și așa mai departe. Pache a preluat cârma, că nu se cădea s-o lase pe mîna oricui în asemenea momente solemne, am ridicat toate pânzele, care erau de fapt două mari și late și, împins de o briză vibrantă, Hai-Hui și-a croit sprinten drum pe mișcătoarele cărări. Apa foșnea molcom de-a lungul carenei, pînzele umflate fâlfâiau prietenos, sarturile cîntau, cerul era albastru: era dumnezeiesc! Apoi vîntul s-a rotit cu cîteva grade, s-a întetit puțin, cu atît mai bine, ne-a îndepărtat încet-încet de țarm, linia pămîntului s-a tot mai fumurie, valurile au început să se simtă, barca să se legene, era din ce în ce mai frumos, mai palpitant, Georgel a spus că prea ne-am îndepărtat de țarm și el nu știe să înoate, Pache s-a apucat să cînte «Dă Doamne să ne'necăăăm...!» și Georgel l-a înjurat. Apoi vîntul s-a rotit odată cu nu știu cîte grade, a început să bată împotriva și dinspre larg, valurile s-au mai umflat, a căzut parâma de pe pulie și... am fost solicitat să mă cațăr în vîrfurile catargului s-o pun la loc. Nu-mi plăcea treaba asta: catargul se bălăba ca un apucat și mai eram și într-o vineri 13, dar eu eram cu cățărul, mă dovedisem cel mai meșter (cine mă pusese), dar una era să te cațeri pe o prăjină în sala de gimnastică și alta pe un catarg înnebunit și încă într-o zi de 13; totuși n-am avut încotro, că dacă nu mă cățăram eu, cine era să se cațere, Sfîntul Ilie? Așa că m-am bățăit cu catargul și am reînstat parâma pe

pulie (pentru profani, pulia este un scripete montat în vârful catargului, pe care circulă parâma de manevră a velei). Apoi vântul s-a instalat hohotărât în dușmănie, am încercat să lofăm [a naviga contra vântului], dar n-a mers, barca noastră n-avea derivor și fără derivor nu mergea să lofezi cu vînt de bulină (vînt din față), așa că degeaba striga Pache vira și mola și mama mă-sii, că barca mergea unde voia ea, nu unde voiam noi... deși terminologia marinărească o știam, precum se vede, numai să manevrăm barca nu știam. Cum și curentul ne ducea spre mal, cuminiți am acostat, am tras barca pe uscat, am instalat cortul. Ne aflam în apropierea Capului Midia, Mamaia nu era departe, a doua zi, în două-trei ore, am fi atins prima escală. Dar a doua zi și următoarele două, un vînt vijelios, Austrul, bătînd dinspre sud, ne-a obligat să stăm pe loc. A treia zi, pe la ora prînzului, vîntul a căzut brusc, o ploicică de vară a răpăit, s-a înseninat și o briză răcoroasă, care bătea de unde ne plăcea nouă, ne-a invitat la drum. Am pornit-o, înainte de înserat puteam fi la Mamaia. Dar brusc, briza răcoroasă s-a transformat în vijelie bătînd de travers dinspre uscat; furtună, derivam spre larg, imposibil să stăpînim barca. Catargul a început să geamă, sarturile să fluiera, velele să plesnească, crivacii să scrișnească. Cînd s-a înserat, eram departe de țarm, cînd s-a înnoptat s-au mai zărit ici-colo lumini îndepărtate, apoi au dispărut și acestea. Furtuna s-a tot întetit, cu vîntul mereu dinspre uscat. Am redus mai întîi velele, apoi le-am coborît definitiv, de frică să nu ni le smulgă furtuna. A fost o greșeală, ar fi trebuit să lăsăm o jumătate de foc ca să ne țină cu barca pe direcția vîntului, dar nu știam. Barca se ținea bine, dar cînd marea s-a acoperit de brizanți, am crezut că dăm de dracu' ; în general sunt frumoși brizanții, pitorești, dar văzuți de pe țarm sau în tablourile lui Știubei, nu cînd îți toamă câte o tonă de apă în barcă. Am muncit ca niște disperați tot echipajul timp de vreo oră cu ce am apucat fiecare, lopată, cutie, șapcă, cratiță, pantof, să golim apa din barcă. Din fericire brizanții n-au durat mult, s-au transformat în valuri mărețe, dar cel puțin valuri cinstite, din acelea care îți iau barca, o urcă în spinare, o lasă să alunece pe versantul celălalt și se duce; la fiecare legănare mai puternică, și erau destule legănări puternice, catargul scârțîia: apoi, după un scîrțîit mai puternic, s-a rupt de la bază. L-am pescuit și l-am legat cu o parâmă în urma noastră, dar nu mai aveam catarg și țărnușul era cine știe unde. Dar poate că a fost mai bine așa, barca, fără catarg, căpătînd mai multă stabilitate.

După miezul nopții a mai tras o ploaie strașnică, șase din cei opt câți eram (că conu Nicu o ștersese de dimineață englezește pe jos, fără să-și ia rămas bun) s-au înghesuit sub puntea de prova, am rămas afară Gigel și cu mine. Atunci am văzut un spectacol superb: marea fosforescentă. Crestele valurilor erau limbi de foc, picătura de ploaie scotea scînteii în contact cu apa, era un foc de artificii pe tot întinsul mării. A trecut și ploaia, a trecut și focul de artificii, dar vîntul nu se potolea se lua cu marea la întrecere în mugete și urlete. S-au zărit la un moment dat, jos pe linia orizontului, luminile Constanței, apoi și acestea au rămas în urmă, au apărut alte lumini poate Caverna, poate Balicul, apoi nimic: întuneric beznă. Am încercat și eu să mă întind pe fundul bărcii și chiar am ațipit o clipă, cu toate că la fiecare raliu apa rămasă pe fund venea peste mine, ba din dreapta, ba din stînga. Atunci l-am auzit pe Gigel, care rămăsese popîndău pe bancă: «Aoleu! Cu ăsta s-a terminat!». M-am ridicat: un val uriaș se apropia dinspre babord, cât o casă cu trei etaje, ăla în adevăr putea să ne înghiță... dar nu ne-a înghițit: Hai-hui a gemut, a scîrțâit, dar s-a ridicat pe spinarea valului, ajuns sus s-a legănat pe creastă parcă stătea la îndoială ce să facă, în fine s-a decis să coboare pe versantul celălalt. Două asemenea valuri monstruoase am avut, din fericire nu mai multe. Cînd s-au ivit zorile, furtuna mai scăzuse în intensitate, dar cît vedeai cu ochii numai apă și apă. Catarg nu mai aveam, iar marea era oricum prea agitată ea să avem spor la vîsle. Pe la ora 9, s-a ivit un vapor care se îndrepta vădit spre Odesa. Să semnalizăm? Să ajungem la Odesa? Să zică rușii că suntem spioni camuflați în naufragiați? Mai bine nu, ne descurcăm singuri, părerea a fost unanimă. În sfîrșit, pe la ora prînzului s-au zărit înspre vest niște umbre în formă de căpățâni de zahăr, erau dealurile Beștepe. Marea se mai potolise, aveam și un reper, am pus mîna pe vîsle și am tras. Douăsprezece-treisprezece ore am tras la vîsle ca niște sclavi la galere, în două schimburi de câte patru, 40 de minute pe schimb. Furtuna s-a potolit, s-au potolit și valurile, a mai rămas hula obișnuită de după furtună, cerul s-a înseninat. Cînd s-au ivit stelele, Beștepeurile au dispărut, dar ne-am orientat după stele, mai ales după Jupiter, îi cunoșteam poziția și traiectoria pe cer. Eram înfrigurați, eram înfometăți, cambuza noastră fusese inundată și proviziile luate de apă, eram morți de oboseală: dar trăgeam la vîsle. Abia mai simțeam palmele care strîngeau vîsla, trebuia să fac un efort ca să țin pleoapele deschise, dar trăgeam: eram o barcă de fantome agățate de vîsle. Și era întuneric beznă. Deodată, în bezna aceea, am simțit că vîsla se

proptește în ceva tare. Am strigat: Pământ! Într-o clipă toți am sărit din barcă cu apa pînă la brâu: eram la țarm.

A doua zi, cînd ne-am dezmeticit, am constatat că ne aflam la nord de Porțița Razelmului, că furtuna, după ce ne plimbase pînă în dreptul Carvarnei (sau ce o fi fost), după ce ne dusesse pe ruta vapoarelor spre Odesa, ne trăsese în final mult în urmă. Ne aflam cu vreo 60 de kilometri înapoi față de precedenta escală de lângă Capul Midia. Am stat acolo două sau trei zile, nu mai știu exact, vîntul se pornise iarăși năprasnic și nu putea fi vorba să navigăm contra unui asemenea vînt. N-ar fi fost nici o nenorocire la urma urmei, dar n-aveam ce mânca, proviziile noastre fiind pierdute, cum am spus, iar cea mai apropiată locuință omenească fiind Jurilovca, peste lac, la vreo 15 kilometri, cum să ajungi acolo? Din fericire am descoperit în apropiere coliba unui pescar lipovean. Ieșea omul în fiecare dimineață în larg să tragă carmacele instalate în zonă și se întorcea cu prada de păstrugă, mai rar cu nisetrul. Păstruga e tot un sturion și seamănă cu nisetrul, dar mai gras și avînd o carne inferioară la gust. A consimțit să ne ospăteze la masa lui, contra plată, bineînțeles: în chip de ceai dimineața, ciorbă de păstrugă; la prînz, ciorbă și rasol de păstrugă; la masa de seară, păstrugă cu garnitură de păstrugă; și toate acestea fără pâine sau mămăligă, că nu avea omul destulă nici pentru dînsul. Apă de băut nu era o problemă, ajungea să sapi o groapă de nici un metru în nisip și dădeai de apă dulce: dar cu miros de păstrugă. După două zile de asemenea regim, totul îmi mirosea a păstrugă: mîinile, hainele, părul, nisipul, vîntul, țânțarii... tot! De la pescarul nostru am aflat totuși de existența unei bostănării la vreo oră de mers pe țarm. Ne-am dus în corpore și am găsit bostănăria, cu un bătrânel bărbos care o păzea și care putea înfiorător. Țin minte că Mircea Eliade l-a întrebat: «O fi rece apa mării, moșule?» «Apoi nu știu, că eu nu m-am băgat niciodată în ea!» Dar pepeni n-a vrut să ne vîndă. „Pepeni n-am voie să vînd, stăpînul nu dă voie. Stăpînul mi-a zis: Să nu vinzi pepeni, Dumitre, auzi, să nu vinzi! Dacă vine un rumîn și-i e sete, dă-i un pepene doi, dar bani să nu iei, n-ai voie să iei bani... Dar dumneavoastră, dacă vă e sete, luați un pepene doi...». Ne-am scos cămășile (umblam cu cămăși pe noi din cauza țânțarilor) am făcut din ele saci și le-am umplut cu pepeni. Dar bani n-a vrut să primească, stăpînul nu dădea voie; a primit în schimb un pachet de țigări salvate de la naufragiu și uscate la soare.

Într-una din acele zile, în timp ce mă prăjeam la soare, mă pomenesc cu niște bărbați goi pușcă și bronzăți, care mă întreabă pe nemțește unde se pot cumpăra cartofi. Erau patru nemți, coborăseră Dunărea în trei caiace (unul de 2) și erau porniți să facă înconjurul lumii cu acele ambarcațiuni. Și nu puteau trăi fără cartofi. Trebuie să fii neamț ca să ai pretenția să cumperi cartofi în pustietatea aceea populată doar de țânțari. Le-am propus păstrugă de la furnizorul nostru, dar nu, voiau cartofi. Atunci i-am trimis la Jurilovca. Și-au luat caiacul în spinare parcă ar fi fost un fulg, l-au trecut peste limba de pământ care desparte lacul de mare și, manevrând din padele, au pornit ca săgeata. Îi voi mai întâlni peste o lună la Balcic vânzând cărți poștale prin cafenele apoi, prin luna decembrie, aveam să aflu din ziare că patru nemți, care făceau ocolul lumii în bărci de cauciuc, s-au înecat în Marea Roșie în urma unei furtuni. Trei zile mai târziu am ajuns și noi la Mamaia. După cum se poate vedea dintr-o fotografie (barca cu fantome) nu arătam prea strălucit.¹

¹ Dacă tot e pomenit mai sus Mircea Eliade, acesta se afla în epoca eroismelor juvenile, materializate inclusiv în următoarele (extrase din *Memoriile sale*):

„Într-o vacanță de Paști [...] am pornit spre cabana de la Schitul Ialomicioara. Dar înainte de a ajunge bine la Pietrele Arse, timpul s-a schimbat brusc, a început să ningă și curând s-a pornit viscolul Eram vreo cinci, șase băieți, toți îmbrăcați în haine de primăvară [...] Plecasem din Sinaia destul de târziu, și din cauza viscolului am rătăcit drumul. Nu mai știu câte ore am mers așa, oarecum la întâmplare, prin zăpadă. Se făcuse de mult întuneric, când am dat peste o cabană, pe care o foloseau, probabil, în timpul verii, lucrătorii de la o întreprindere forestieră [e vorba probabil de cantonul Schiel]. Am spart lacătul și am intrat. Am aprins focul, am pregătit ceai și l-am băut cu mult rom, înveselindu-ne [...]

III

După bacalaureat, Petru Vignali se înscrie la Medicină, iar întrucîtva ca hobby, și la Filosofie. Deși spune că nu a reținut prea multe din cei doi ani urmați la medicină, Petru reproduce pe larg mai multe amintiri, reținînd inclusiv faptul că tratatul lui Remy Perrier, cerut la disciplina Zoologie, avea 871 pagini.

Învață destul de inconsecvent, mai exact doar în ajunul examenelor (dintre care pe unele le amîină strategic pentru toamnă), dar cu succes. Primul an nu este lipsit de momente hazlii, cum ar fi examenul de Zoologie:

„Profesorul Zota – mare specialist în țînțari – și cam trăsnit [...] îmi pune Zota o întrebare, să-l dau cîteva denumiri de viermi așa și pe dincolo. Spun un vierme, spun doi, mai mă bîlbîi puțin spun un al treilea și apoi îl văd pe Zota că sare de pe catedră și se repede la mine. Țsta mă bate, mi-am zis, îl știam cam nebun. Dar nu: m-a îmbrățișat: citasem un vierme drag inimii lui și care nu figura în tratatul lui Remy Perier. Am luat examenul cu nota nouă!”.

Dacă primul an i se pare mai puțin interesant, în al doilea încep disecțiile. Totodată, „aveam ore interesante la laborator, apoi am intrat la spitalul Filantropia ca stagiar și ceea ce făceam începea să semene a medicină”. Nu este sensibil la lucrul cu cadavrele, cum li se întîmpla altora. Experiențe interesante îi oferă și operațiile la care asistă, despre care va relata, peste

Adormisem, când ne-au trezit lovituri puternice în ușa. A trebuit să deschidem. Erau doi lucrători care purtau cu ei un mort, într-un fel de sanie improvizată. Îl aduceau de sus, de pe munte, și, zărind dogoarea focului prin ferestruicile cabanei noastre, s-au oprit să ni-l încredințeze nouă. Ei erau lucrători, trebuiau să fie dis-de-dimineață la fabrică. Dar ne-au asigurat că vor înștiința jandarmeria din Sinaia și vor trimite să-l ridice. «Dacă-l lăsăm în fața ușii, îl mănîncă lupii până dimineață», ne-a spus unul din ei, vîzîndu-ne că ne co-deam să-l primim. L-a așezat, învelit într-o manta, chiar lângă ușa. Nu cred că vreunul din noi a mai dormit în noaptea aceea [...] Reîntorși la București, ne simțeam foarte mîndri de primejdia prin care trecusem”.

[Altădată] “o furtună de o extraordinară violență ne prinsese [...] pe Pietrele Arse. Cînd trăznetele au început să cadă la cîteva zeci de metri de noi, exaltarea mea n-a mai cunoscut margini. M-am cățărat pe o stîncă și am început să cînt, mai mult urlînd, Cavalcada din Walkiria” (Memorii).

ani, câteva cazuri hazlii. Este un pic a cincea roată de la căruță acolo, dar nu se supără: „Deseori bolnavii mă solicitau să le fac injecția sau să le schimb pansamentul, pentru că aveam mîna ușoară”.

Frecventează și Facultatea de Filosofie, dar nu avansează prea mult, căci, după cum mărturisea, „e greu să urmezi medicina, să faci spital, să nu scapi nici un bal și să mai audiezi și cursuri de filosofie”. I-au reținut atenția cursurile de logică ale lui Nae Ionescu, în care a văzut „un profesor strălucit, veneau la cursurile lui [...] și de la matematici și de la politehnică și de la alte facultăți, ba chiar militari și oameni mai vîrstnici”.

În ce privește alt punct de interes al acelor ani...

„...eram tare petrecăreț la vîrsta aceea, parcă aveam *le diable au corps*, nu-mi mai ajungea. Fierbea în mine o tulbulență, o neliniște care simțea nevoia să te exteriorizeze, să se descarce. În Bucureștiul acelor ani, în timpul lunilor de iarnă, aproape că nu era săptămână fără să fie un bal, și nu era bal fără mine. Mi se întîmpla uneori să vin de la bal direct la spital și să agăț fracul în cuier¹, ca să îmbrac halatul alb. Se spunea că eram un bun dansator și drept e că mi-a plăcut să dansez. Dansurile

¹ În urma precizării de mai sus, înțeleg mai bine propunerea de *pari* (pariu) făcută de Cristache Dedula pe la 1930, că e în stare să urce Hornurile Văii Seci chiar și în frac! Deci nu era neapărat un accesoriu din domeniul diplomatic, unde începuse să activeze acesta

de atunci erau altfel decât dansurile moderne, dădeau alte satisfacții, un dans bine executat era grație, echilibru, armonie: era o artă. Am practicat și dansuri cutremurate [...] și am fost unul dintre primii dansatori de charleston din București”

Mai puțin fericit a fost însă examenul de histologie cu profesorul Besnea, de după al doilea an, și „care a încheiat prostește cariera mea de medicinist. Iar am avut o ciocnire cu profesorul, și încă în plin examen, dar de data asta a fost vina mea. Eram obosit, surmenat după un șir de examene grele, m-am enervat și am răspuns cu o obrăznicie”.

Este de privit aici fondul problemei, mai exact alcătuirea interioară care făcea din Petru Vignali un nesupus, contrîndu-se cu mai toți profesorii săi. Foarte probabil va fi fost o continuare a relației cu propriul său tată (pe care îl decriptez altminteri destul de neînlargul său, atît în poza de pașaport, cît și alături de familie – la o adică, nici copilăria aceluia nu fusese trandafirie, cu un tată, viitorul *nonno* Antonio, sever și ursuz¹)...

În ce privește relația cu mama, afecțiune din partea acesteia existase pentru copiii ei existase (vizibilă într-o altă imagine), însă Sofia era totuși o persoană placidă, devenită cu anii o așezată matroană, peste gospodăria ei. Ca urmare Petru, care altminteri remarcă febril și în copilărie fetele din jur², devine interesat de ele, atît în liceu (unde tunsoarea impusă îi încurcă acut socotelile), cît și ulterior, la vremea balurilor pe care se străduie să nu le rateze. Anticipînd, e de spus că își va găsi relativ tîrziu perechea, într-o o persoană *așezată temperamental*, precum mama, și din care își va fi făcut un mic idol. Va fi răsplătit prin

¹ Foarte probabil Petru nu a preluat ștafeta acelei severități, în raport cu copiii săi (inevitabil, nu a fost nici perfect, cu ei – căci cine este?). Asta, întrucît își va fi urmat, pe cînd s-a putut, și pasiunile sufletului. Între care dorința de a comunica, sublimată – atît la el, cît și la tată – în scris...

² De pildă: „[Arendașul] Remiggio nu numai că se pricepea să facă un vin ca nimeni altul, dar avea și cinci fete, dintre care trei erau frumoșele, iar una, cea mai mică, foarte frumoasă: Rosa. Pe atunci, la Travestolo vinul se făcea [...] călcînd strugurii cu picioarele. Pentru nimic în lume nu ar fi consimțit Remiggio să treacă strugurii prin zdrobitoare cu valțuri de fier [...] Dina lui Remiggio, cînd călca strugurii, arăta ca un hipopotam, dar superba Rosa mi-a transmis primele informații despre ceea ce picioarele unei femei ar putea însemna în istoria omenirii”.

Petru este atent totodată la avatarurile sentimentale (și nu numai...) ale nefericitului său frate mai mare, Gino“(a căruia mamă, italiancă, a murit de vreme), cel veșnic amoretat, însă neacceptat de vreo Evă.

confortul căminului rezultat, cât și faptul că soția l-a luat cum este. Dincolo de toate acestea, Petru pare (conform unei fotografii) să fi moștenit o *parte* din disconfortul conjugal nutrit cândva de tatăl său. Mai exact, dacă acela era doritor de atenție, Petru îmi pare a-și dori rezonanță a celor apropiați, cu modul său de a vedea viața – ceea ce, asemenea tuturor viselor, nu pare să se fi întâmplat însă.

...Va idealiza în schimb, inclusiv la senectute, personaje precum Nae Ionescu sau Corneliu Codreanu. Și va căuta persoane masculine de încredere, descoperite în viitorul cumnat Radu Budișteanu (în a cărui suită va fi mulți ani) ori în unchiul Constantin Gane.

Pînă una-alta, după incidentul universitar amintit mai sus, Vignali moștenește o sumă de bani din vînzarea unei case în Italia, datorită căreia decide să facă o călătorie prin Europa. Periplul său durează două luni, în care vizitează Viena, Praga, Dresda, Berlin, Hamburg, Nurnberg, Munchen și munții Tirolului. Prima lună este de peregrinări și alegături, după cum le-a numit Petru, prin catadrale și muzee...

„Nu pot să nu pomenesc despre Madona Sixtină a lui Rafael pe care am văzut-o la Dresda [...] Era instalată singură într-o cămăruță și în fața ei înșirate cîteva rînduri de scaune [...] Timp de o oră am stat țintuit locului, fascinat de această minunăție: este lucrul cel mai frumos ieșit din mîna omului pe care l-am văzut vreodată. Unde o fi găsit Rafael privirea aceea cerească, matură și feciorelnică în același timp, care strălucește în ochii madonei?”¹

A simțit apoi nevoia unei pauze, în respectiva călătorie, luată într-un sat de pescari nu departe de Kiel. A fost încîntat de acest sejur, de care pomeneste pe larg în amintirile sale. Inclusiv de momentul în care a decis să sară de pe dig într-o apă de 12 grade, dar fără a lua în calcul că în apă va întîlni un stol de meduze (inerent urzicătoare). Întreține totodată relații plăcute cu cercul gazdelor sale, care-i înlesnesc cunoașterea sufletului locului, inclusiv a insulei porto-franco Helgoland.

În context, precizează:

¹ Inevitabil îmi spun, la afirmațiile de mai sus, că ne entuziasmăm de acea figură tocmai pentru că ea nu există în realitate.

„Noi, latinii, ne facem programe și planuri, dar noi le facem ca să nu le respectăm, în timp ce neamțul le respectă, și încă cu o meticulozitate care merge până la stupiditate. Dar poate că e mai sănătos ca toți să respecte un plan de lucru, bun prost cum o fi, dar să-l respecte, decât ca fiecare, în orice moment, să ia inițiative fanteziste, așa cum facem noi românii. Inițiative fanteziste care de fapt sunt neglijențe și nepăsări.”

Merge apoi la Zell am Zee în Austria, pentru a sui pe cel mai înalt pisc al zonei, Grossglockner (3798 m). Poate își are locul, aici, relatarea in extenso a drumului, expusă de autor cu un șarm aparte:

„Ca să urci pe Grossglockner, trebuie mai întâi să ajungi la Grossglocknerhaus, un fel de cabană-hotel proptită pe un colț de stîncă la vreo 2500 metri altitudine, la picioarele unui imens ghețar de vale, Karlingerkees [...] Era bineînțeles ticsit și cu greu am găsit să, mă cazez într-un dormitor comun de șase paturi.

Peste noapte mă trezesc congelat de frig: văd fereastra larg deschisă, afară un ger de crăpau pietrele, dormitorul neîncălzit. Închid fereastra și adorm dar iar mă trezesc înlemnit de frig: fereastra deschisă. Am închis-o, dar de data asta am stat la pândă să-mi prind dușmanul. Și l-am prins: un tînăr cu piept taurin, numai în chiloți și, în timp ce eu, cu două pulovere și două pături pe mine, înghețam, el, cu pătura aruncată într-o parte, aproape gol, se sufoca de căldură; și în timpul somnului răsufla ca o focă.

La munte se pleacă devreme la drum, la trei dimineața cînd am pornit-o eu, eram unul dintre ultimii; în lumina diafană a zărilor, de sus de la cabană, se vedea «keesul» de la picioare și, pe ghețarul de pe versantul din față, un furnicar de oameni: urcau spre Grossglockner. Austriecii aștia parcă ar avea munți în sânge, e de neînchipuit fauna umană pe care o poți întâlni pe un ghețar la treii mii de metri altitudine: burtoși, chelboși, bătrâni, contabili, zarzavagii, măcelari, muncitori din fabrici, care cum ia vacanță își pune pălăria cu pană de vultur și pleacă pe munți. Îndată ce am traversat marea de gheață – foarte neplăcută din cauza crevaselor care o brăzdează – și cum am început să urc ghețarul care duce la *Adlersruhe* (Odihna Vulturilor) am ajuns din urmă două femei care urcau anevoie, o fată și mama ei, o bătranică mică și uscată care urca voinicește, gâfâind, emițând câte un «Iesus Maria!» la un pasaj mai greu, dar urca. Cum fata avea sâni foarte frumoși pe care îi puneau cu dezinvoltură la vedere printr-o bluzișoară despicată până la

brau, am crezut de datoria mea să-i dau o mână de ajutor bătrânei la escaladarea cravatelor. Fata era dactilografă, iar mama ținea o mică tutungerie într-un orașel. Pe la jumătatea drumului, bătrâna ne-a rugat să facem un popas să-și tragă sufletul, dar după un sfert de oră tot ea a dat semnalul de plecare spunându-ne: «Să mergem copii, v-ați pupat destul aici, o să continuați la *Adlersruhe*». *Adlersruhe* este ultima cabană, trambulina de lansare spre pisc, la 400-500 de metri mai jos de vârf. A doua zi m-am lansat singur, bătrâna renunțate la vitejii ulterioare, rămânând să se odihnească. Iarăși foială de-a lungul crestei, parcă ar fi fost pe Calea Victoriei, lanț după lanț. Numai eu eram izolat, ceilalți erau pe echipe, legați la coardă. E drept că pe parcurs mulți au abandonat și s-au întors din drum, ultima etapă nu-i tocmai o plimbare și nu e destul să-ți pui pană de vultur la pălărie ca s-o poți face. Grossglockner are două vârfuri: escaladezi primul, ceva mai mic, apoi cobori într-o șa, numită «scharte», treci șaua și urci pe al doilea vârf. Ei! Dar când a fost vorba să traversez șaua m-am scărpinat după ceafă și am fluierat a pagubă: să zicem un pasaj de piatră și gheață de lățimea unei borduri de trotuar, lung de vreo 150 metri, nu mai mult, dar în dreapta și stânga 1000 de metri de prăpastie. E drept că pe parcurs au fost înfipti niște drugi groși de fier legați între ei cu un cabrau de oțel în chip de balustradă, dar drugii erau total încovoiați în afară și cablul pendula peste prăpastie așa că puteam ușor să-mi imaginez cum ajunseseră în halul acesta; oricum, nu mai erau de nici un folos. Ceilalți alpiști erau legați în coardă, dar eu... dacă îmi aluneca piciorul, adio! Până la urmă m-am hotărât și am făcut traversarea în patru labe: nu era elegant, dar era sănătos. Din vârf, o vedere superbă peste toți munții din jur justifică emoțiile și eforturile, dar nu era îngăduit să stai prea mult în contemplații estetice, că jumătate din suprafață era ocupată de un cort de meteorologi care aveau acolo un punct fix – din cortul instalat chiar pe muchia râpei ieșeau o pereche de picioare în consolă peste vid și un sforăit sănătos – iar pe cealaltă jumătate nu încăpeau mai mult de 4-5 oameni. Trebuia să eliberezi locul pentru alți amatori care își așteptau rândul. Nici n-am avut de ce să prelungesc șederea fiindcă brusc ne-a învăluit un nor și nu s-a mai văzut nimic: eram scufundați în ceață deasă. Drumul la întoarcere l-am făcut mai mult pe pipăite urmând dâra pașilor pe piatră și gheață. Apoi pe neașteptate m-am trezit pe vârful mic; trecusem peste diabolica *scharte*, fluierând, cu mâinile în buzunare, fără să-mi dau seama, ceață deasă mă scutise de probleme, emoții și ame-

țeli. Întors la Zell am See am mai stat câteva zile să mă bălăcesc în lac cu Hanna Klabujar din Dubrovnik, apoi am luat drumul spre casă.”

Legat de această călătorie, ar fi de notat și două întâmplări cu impact, asupra viitorului lui Petru Vignali. Prima dintre ele privește vestea, sosită pe cînd ajunsese la Zell (cu țintă Grossglockner), că sora sa Lia¹ se mărită. Evenimentul urma să aibă loc la Paris, de unde venea altminteri și misiva. Mire se afla un om despre care atunci auzea pentru prima oară, și anume avocatul Radu Budișteanu, care îi va influența din plin viața, în anii următori. Petru s-a aflat în dilemă, avînd de ales între participarea la nuntă, iar implicit vizitarea unui Paris de care era atras din plin, și sușul pe Grossglockner. Decizia a decurs din următorul raționament: „dacă pe Grossglockner te poți urca fără bani, la Paris cu punga goală n-avea farmec”.

Un al doilea moment de căpătîi l-a constituit hotărîrea, luată în tren ”între Mediaș și Brașov”, de a abandona studiile la medicină, în favoarea Dreptului. Legat de această cumpănă, va nota ulterior:

„A fost o greșeală, o mare greșeală! Cu firea mea, cu mintea mea, cu înclinațiile mele pentru științele naturale, cu spiritualitatea mea, eu eram făcut pentru profesiunea de medic, nu pentru aceea de avocat. Am făcut multe prostii în viață, dar aceea a fost cea mai mare...”

Va completa, tot peste decenii, în ton eterna înclinație spre *umanioare*: „... «On n'est jamais trahi que par soi soi-même!²» a spus nu știu cine.”

Pînă una-alta, subiectul nostru trăiește pe cai mari, precum orice tînr. După cum recunoaște, toată iarna se ține doar de petreceri (audiind cei-

¹ „Lia era pe vremea aceea sculptoriță. Urmase un an de Belle Arte la Parma iar mai tîrziu, la București, împreună cu alte trei fete, luase lecții de sculptură cu Storck. Celelalte trei fete erau Mizzi Tzigara, o domnișoară Romalo (Ileana cred) și prințesa Ileana a României. Din istorisirile Liei am reținut că prințesa era foarte prietenoasă și fără aere, dar și foarte golancă în purtări [...] Doamna Cuțescu Storck – ea însăși pictoriță valoroasă – în timpul lecției apărea cu o tavă cu dulceață și apă rece, cum se obișnuia atunci să se ofere musafirilor. Domnișoarele luau cu delicatețe o linguriță și gata, dar alteța sa, după ce lingea bine lingurița, o mai scufunda o dată și încă o dată, ba mai băga și degetul în dulceață pînă golea chiseaua. De cîteva ori a condus-o pe Lia acasă cu mașina ei cu steag și coroană și mahalaua a înnebunit comentînd evenimentul. După lecțiile cu Storck, Lia a plecat la Paris să facă sculptură cu Bourdelle, acolo l-a cunoscut pe Radu care își pregătea doctoratul etc.”

² „Cele mai mari trădări ne vin din interior” (trad.)

drept și cursul de Istoria Logicii al lui Nae Ionescu). Ba chiar mai mult de atât: „zece luni pe an mă distrăm cât puteam, apoi două luni mă puneam cu burta pe carte și nu mă mai desprindeam de ea”. Sistema dă roade, căci în iunie acel an își ia toate examenele!

În paralel, și deși Vignali nu dă multe detalii cum a ajuns în așa cercuri, face parte dintre cei pe care Octavian Goga dorește să-i cunoască (decembrie 1928), în calitatea lor de *elită a noii generații*¹.

„A vrut să cunoască această generație nouă care anul trecut, în mod pasiv, și numai prin impulsul lui Mircea Eliade, a căpătat formă de problemă și titlu de polemică². Mircea Eliade, prin două serii de articole, *Itinerar spiritual* și *Apologia virilității*, a activat o problemă care nu exista pînă atunci, a pus condeiul în mîna adevăraților și neadevăraților gînditori, iar aceștia, adevărați și presupuși, au intrat pînă în coate în noua problemă: generația nouă! [...] Acum această generație a început să se manifesteze, a pus jaloanele unui partid politic (în spe), a scos revistele *Tiparnița*, *Duh și Slovă*, *Est-Vest*, se agită peste tot unde scrie și se gîndește, scrie și gîndește despre tot și despre toate; are un cuvînt de spus. Domnul Goga³ a vrut să cunoască această generație scriitoare, gînditoare și mistică (uitasem să spun că e și mistică, această nouă generație). Și în acest scop a dat o masă la restaurantul Enescu⁴, în separeu. Am avut astfel plăcerea să am sub ochi, simetric așezat pe două rînduri, aproape tot ce-i mai reprezentativ în noua generație (bucureșteană), adică toți cei despre care se presupune că sunt meniți să devină

¹ P. Vignali, op. cit. p. 72.

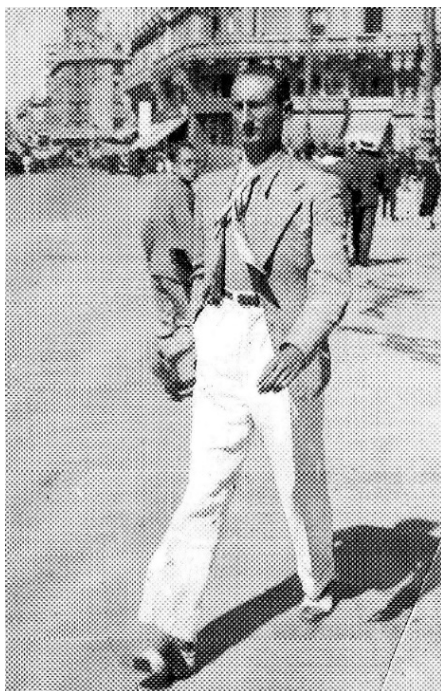
² Cf. Marta Petreu: „Prin cele doua programe ale sale - *Itinerariu spiritual* din 1927 datorat lui Eliade; *Manifestul Crinului Alb*, 1928, datorat lui Sorin Pavel, Ion Nistor si Petre Marcu-Balș (Pandrea) – generația se anunța apolitică, "paricidă" (E. Ionescu), autohtonistă, anti-franceză, ortodoxistă, antipașoptistă, antijunimistă. Ea mizează pe experiența proprie (de unde numele pe care i l-a dat Mihail Ilovici, de «generația experențialistă»), pe trăire, pe aventura existentială, pe cultură/spiritualitate. E o generație cu un start frenetic și cu un ritm frenetic; nu întîmplător, șeful ei (contestat), Mircea Eliade, le cere în 1928 tinerilor intelectuali români să trăiască și să creeze ca și cum anul în care se află ar fi ultimul an din viața lor” (revista 22, 24 martie 2003).

³ Pasajul s-a aflat „printre hîrtoagele mele în care însemnasem din cînd în cînd gînduri (nu prea grozave) și evenimente”. Vignali extrage de acolo, la vremea alcătuirii Memoriilor, două pasaje, unul fiind cel de mai sus.

⁴ Era un local la modă în acel timp, demolat în deceniul ulterior cu ocazia construirii noului palat regal, în proximitatea căruiua se afla (la nr. 15 din strada I. Cîmpineanu).

cineva și, într-un viitor nu prea îndepărtat, să se sudue reciproc de pe băncile parlamentare sau din vârful peniței. Dl. Goga a prezidat masa între două antiteze spirituale; între Sandu Tudor și Stelian Mateescu, adică între duh și creier. Figurau mai departe: Mircea Manolescu, președintele studenților în drept; C. Enescu, viitorul mare economist; Coțaru, monografist, monografist și încă o dată monografist; Mișu Polihroniade, minte subțire care vrea să ajungă și, ca atare, – și îi dau dreptate – a părăsit «Gruparea intelectuală de studii politice» pentru a trece cu arme și bagaje la liberali; Petru Comarnescu, foarte simpatic la chefuri și președintele grupării intelectuale etc.; și alții. S-au discutat câte în lună și în soare și s-au pus în evidență numai doi tineri: Mircea Vulcănescu și Octavian Goga.

Domnul Goga are idei jandarmiste (care nu mi-au plăcut).”

Autorul reia subiectul, odată ajuns la senectute. Îl reiau aici, ca studiu în general al mersului omului, între cele două extremități ale existenței sale, respectiv privind traiectul înaintașilor interbelici:

„Am să completez cele de mai sus din amintire: la un moment data venit vorba despre libertate, și Goga a spus: «Ce-i aia libertate? Numai proștii mai cred în libertate», iar eu m-am simțit jignit fiindcă făceam parte dintre proști. Cât despre «Gruparea intelectuală de studii politice», era o invenție a lui Comarnescu. Erau vreo douăzeci, toți studenți, care o dată pe săptămână ne întruneam într-o sală de clasă și discutăm, dragă Doamne, politică (la nivel înalt). Apoi ne duceam la Gambrianus să luăm un crenvurști și să bem o bere. Pot să spun că în activitatea Grupării intelectuale, crenvurștiul și berea jucau un rol mai de seamă decât studiile politice. Gruparea a murit de bunăvoie în toamna aceluiași an (1929), când Petre Comarnescu a plecat la Harvard University cu o bursă Rockefeller, Mircea Eliade a plecat în India cu o bursă de la nu știu ce maharajah ca să studieze filosofia Yoga, Acterian care urma regia teatrală a plecat la Viena la școala lui Reinhardt, iar eu am plecat în Italia să-mi continui studiile.

Acum, când scriu aceste rânduri, mă întorc cu gândul la trecut, spre această generație atât de plină de avânt, de suflet și de idei, această generație, tânără în 1929 și căreia i se prezicea un viitor atât de bogat, și mă întreb care a fost soarta ei. Soarta ei a fost tristă, a multora dintre reprezentanții ei tragică.

Practic a fost o generație sacrificată. Dacă unul dintre comesenii acelui banchet s-ar fi sculat atunci în picioare și ar fi prezis că mulți dintre cei prezenți vor muri în închisoare și alții în exil, ar fi fost declarat nebun. Și totuși...

Mircea Vulcănescu, inteligență sclipitoare, nu numai, dar om integru și de caracter [...]¹. În 1947 sau '48 un tribunal comunist l-a condamnat pe Mircea Vulcănescu la închisoare, unde va muri curînd.

[...] Mișu Polihroniade a aderat la mișcarea legionară, unde a ajuns să ocupe o poziție importantă, a scos ziarul *Buna Vestire*, a scris în colaborare cu Alexandru Tell o valoroasă istorie a politicii în România sub domnia lui Carol I; în 1938 a fost condamnat la închisoare odată cu toți legionarii de frunte, iar în 1939, fiind la închisoarea din Rîmnicu Sărat, a fost asasinat din ordinul lui Carol al II-lea împreună cu alți 40 de legionari.

Mircea Eliade a aderat la mișcarea legionară, a fost numit în 1938 atașat de presă la Londra, transferat în 1940 la Lisabona, nu s-a mai întors

¹ Vignali completează aici că Vulcănescu a fost „capabil de curaj, cum va dovedi cu ocazia farsei-plebiscit pusă la cale de Carol al II-lea”. Mai exact, ar fi spus un uluitor „Nu” (ba și-ar fi depus imediat și demisia, din postul de director în ministerul Finanțelor), cu prilejul acelei așa-numite consultări populare. Informația este totuși de verificat.

în țară¹. Altul, care a fost prezent la masa Goga deși nu l-am pomenit în notele mele, a fost Haig Acterian. Și el legionar, regizor teatral, în 1941 director al Teatrului Național din București, a fost condamnat de justiția lui Antonescu și a murit în închisoare².

Sandu Tudor, unul dintre poeții de seamă ai generației, autorul unei excelente traduceri din opera lui Esenin – făcând-i prin aceasta concurență lui Zaharia Stancu care a tradus și el din Esenin, dar a tradus prost – a fost dat la rebut de comuniști și șters din memoria literaturii³. Petru Comarnescu, turbulentul critic de artă și promotor de scandaluri artistice, eclipsat odată cu venirea comuniștilor, a ieșit iar la suprafață prin anii '60; are meritul de a-l fi scos la lumină pe pictorul Țuculescu. Despre ceilalți nu mai știu nimic.”

O a doua însemnare, din martie 1929, privea o „mică constare de ordin sentimental: sunt un imbecil!”...

„... Asta într-un limbaj mai puțin metaforic însemna: sunt îndrăgostit! Ființa care m-a fermecat la prima vedere se nume Ruth: foarte înaltă, foarte suplă, foarte blondă. Tată elvețian, mamă austriacă. Și pe lângă toate [...] deșteaptă. O asemenea pasiune nu putea să dureze mult: a durat 16 luni, ruptura a fost dureroasă, ca toate rupturile; dar a trecut. Ceva mai târziu, în același caiet notam:

«Uraganul a trecut! Și acum stau aici în liniște și scriu: întind veiele la soare ca să se usuce, cu ață de manila de două ori răsucită, cos spărturile... Pe lac – poate pe mare, poate pe ocean – s-a reîntors calmul, valurile negre și brizantii albi au fost înghițiți de soare, au lăsat în urma lor doar hula care vine după furtună. Iarăși, cu vânt puternic, am să întind pânzele și al să cutureier lacul – poate marea, poate oceanul. Acum doresc iarăși o furtună!»

Stilul e grandilocvent, dar așa eram eu la 22 ani.”

Prin intermediul unor studenți milanezi care au vizitat România, Vignali află în 1929 de posibilitatea ca la universitatea din Pavia să fie primit în anul

¹ E posibil ca, la momentul în care P. Vignali scria rândurile de mai sus, să nu fi avut idee de activitatea postbelică a lui Eliade, cea care l-a făcut cunoscut în Occident.

² Acterian moare de fapt pe Frontul de est, după ce i s-a dat să aleagă între 12 ani de închisoare și reabilitare în linia întâi.

³ O informare deficitară, de înțeles în acele vremuri, îl face pe Vignali să nu știe că decesul lui Sandu Tudor a survenit în închisoare.

III de studii la Drept, contînd în acest sens frecvența lui anterioară la Medicină. Totodată, în Italia cursul de drept dura patru ani, nu cinci ca în România: „În felul acesta, aș fi cîștigat doi ani de studiu”. Se grăbește să profite de prilej:

„Orașul mic, dar universitatea foarte populată și oarecum renumită, fiindcă Milano nu avea universitate în vremea aceea [...] în prima sesiune, toamna '29, m-am instalat la Milano, socotind că Pavia [la 28 kilometri distanță] e un orașel prea neînsemnat pentru importanța mea persoană, și făceam naveta ca toți milanezii, dar în anul următor m-am mutat cu arme și bagaje la Pavia și nu mi-a părut rău [...] Oriunde puneai piciorul, era plin de studenți, găseai cunoscuți, prieteni, erai în familie. Chiar dacă orașul era lipsit de distracții, la Pavia nu te plictiseai. Nu-i vorbă că nici nu prea aveam timp de distracții, aveam de învățat: dacă anii precedenți fuseseră mai mult ani petrecăreți, hotărâsem ca următorii doi să fie ani de învățătură. Și așa a fost. Fusesem ce-i drept primit în anul III, dar cu condiția să dau toate examenele din urmă, inclusiv pe cele trecute o dată la București. Și le-am dat: în cele două sesiuni din '30 am dat trei ani de examene. Am dat examene cu ghioțura, unei ori cîte trei examene într-o zi.”

În vacanța de vară, înainte de revenirea în România, Vignali încearcă să suie pe Mont Blanc, „fiindcă nu puteam suporta ideea că există prin apropiere un munte de 4810 metri și să nu mă urc pe el”. Planul a întâmpinat probleme din start, în sensul că dinspre partea italiană drumul era mai dificil tehnic, decît pe ruta franceză (unde erai ajutat în parte de un funicular). Pe aceeași parte sudică, pe Vignali îl așteptau și alre inconveniente, versantul fiind abrupt, iar totodată drumul dus-întors solicitînd cel puțin trei zile, cu o înnoptare la Cabane du Dôme.

„De la Cabane du Dôme pînă la vîrf, dus și întors, drumul durează 12 ore în condiții de vreme bună și zăpadă favorabilă. Mai trebuie spus că asemenea ascensiuni se fac obișnuit pe echipe, în timp ce eu eram de unul singur, cum fusesem și pe Grossglockner. Venind de la Courmayeur spre Cabane du Dôme trebuie să străbați pe o lungime de 7-8 kilometri *Glacier du Miage*, care mai mult decît un ghețar e o morenă de bolovani, rostogoliți, încălecați, încăliți și antipatici, peste care se circulă anevoie. Pe *Glacier du Miage* m-a prins o vijelie cum n-am mai pome-

nit, încât cu mare anevoie puteam înainta. Când mi-am dat seama că mă apucă noaptea înainte de a fi ajuns la cabană, am socotit cuminte să mă întorc din drum și, pe întuneric, am poposit la un *rifugio alpino* unde mai poposiseră doi grăniceri aflați în patrulare. Curînd după mine a mai sosit o echipă de trei care veneau de la Cabane du Dôme. Mi-au spus că bine făcusem să mă întorc deoarece Mont Blanc nu era accesibil datorită zăpezii prea înalte. Ei încercaseră ascensiunea în ziua precedentă, dar au dat de o zăpadă pufoasă în care s-au afundat până la piept: imposibil de înaintat momentan. Poate peste vreo lună când se va topi zăpada. Aceatsa fiind situația, mi-am modificat itinerariul și a doua zi am urcat la *Rifugio Torino*, o cabană mai mărișoară, la granița cu Franța, iar ziua următoare m-am cățărat pe *Grand Flambeau*. Cățărat e bine spus fiindcă a fost într-adevăr o cățărare, dar plăcută și ușoară, stîncă fiind de un granit sănătos. *Grand Flambeau*, izolat și scutit ca o creastă de cocoș, de pe care se deschide o magnifică vedere peste faimosul ghețar *Mer de Glace* care coboară spre Chamonix, precum și asupra renumitului *Dent du Géant*, pe care se încumetă să-l ia cu asalt numai alpiniștii experimentați [...] Deși acest vârf se află pe teritoriul italian, el este accesibil numai venind din Franța, așa încât ca să ajungi la baza lui venind de la *Rifugio Torino* trebuie să treci linia de demarcație a frontierei și să calci pe teritoriu francez. Dar pentru italienii lui Mussolini, a trece granița fără pașaport de ieșire era un delict grav [...]; iar ca să capeți pașaport, trebuia să ai sfinți la Ierusalimul fascist. Și eu eram italian, dar aveam pașaport de rezident în străinătate, așa că din punct de vedere legal m-aș fi putut aventura pe acest Dinte, dar din punct de vedere tehnic îmi lipsea echipamentul necesar, iar din punct de vedere financiar mărunțișul pentru plata ghidului foarte scump, fără de care nu s-ar fi putut. Dacă nu m-am urcat pe *Dent du Géant*, cel puțin am participat prin lunetă la emoțiile unei ascensiuni. Pe platforma din fața cabanei exista o lunetă pe un trepied [...] Peste noapte împărțisem cămăruța cu paturi suprapuse cu o pereche de francezi, soț și soție. Întors de pe *Grand Fleambeau* destul de devreme, am găsit-o pe tînăra doamnă foarte nervoasă, soțul ei plecase cu un ghid pe *Dent du Géant* [...] A început să se însereze, s-a întunecat. Soția era în toate halurile, se plimba de colo colo, își frîngea mâinile, venea la mine, singurul care vorbea franțuzește, doar i-oi mai spune o vorbă liniștitoare, dar ce-i mai puteam spune? În fine au sosit, foarte târziu: zăpada mare de pe versantul francez îi întârziase. Păstrez o frumoasă amintire de la această ascensiune ratată pe Mont Blanc.”

După ce își ia examenele anului III, *Pietro* își mută studiile la Roma, în ideea că o diplomă de doctor în Drept cu așa antet sună mai bine decât una emanând de la Pavia.

„Îndată ce m-am instalat în cetatea eternă și am terminat formalitățile de transfer, prima mea grijă a fost să pătrund în *Biblioteca Alessandrina*, aflată chiar în incinta facultății de drept, și să citesc *Storia dei Romani* a lui De Sanctis, că prea multă istorie respiram la tot pasul ca s-o ignorez.”

Cunoaște aici și numeroasa colonie românească, precum și mai multe asociații fondate de membri acesteia. Unele mai mici, particulare („odată ce se aflau adunați 30 de studenți români, trebuiau să aibă și o societate, nu se putea altfel”), altele oficiale, cum ar fi *Accademia di Romania*, înființată de Vasile Pîrvan, și unde se specializau pe moment vreo douăzeci de profesori de istorie și de arhitecți. Roma adăpostea și două legații, una pe lângă statul italian, alta pe lângă cel papal. Mai exista și o biserică unită românească. Cam toate, sub zodia omenescului (spre care este atât de atent criticismul nostru, inclusiv al lui P. Vignali...):

Societatea Dacia Traiană „organiza vizitarea în grup a câte unui monument sau muzeu, sub conducerea unui profesor de la Școala Română¹ l-am însoțit și eu o dată la vizitarea Capitoliului și am constatat că mulți dintre ei nu intraseră niciodată în *Museo Capitolino* sau în *Palazzo del Conservatori*, ba chiar unii puneau pentru prima dată piciorul pe Capitoliu [...] Ajunși în fața zidului în care erau încrustate faimoasele *table pretorienne* ce stau la baza dreptului roman, adică a dreptului întregii lumi civilizate, cum profesorașul care ne explica s-a cam încurcat și el, am luat eu inițiativa să fac pe ciceronele, că doar în aveam pe De Sanctis proaspăt în cap și examenul de drept roman trecut de curând la Pavia. Am mai fost solicitat să-i însoțesc pe dacii traiani și în alte vizite duminicale, dar nu prea aveam timp, că începusem să prepar doctoratul.”

Poate pentru atmosfera care a însoțit în epocă pe Vignali aș reproduce și următoarele însemnări ale acestuia:

¹ Cunoscută și sub numele pomenit anterior, de *Accademia di Romania*.

„Mai mult decît Dacia Traiană am frecventat pe băieții de la Școala Română, unde am legat și unele prietenii, dintre care cu Richard Bordena-che, prietenie care avea să fie de o viață. Accademia din Romania nu avea pe atunci impunătorul palat pe care îl are azi pe Valle Giulia, era instalată într-o casă oarecare cu două etaje. Director era un profesor Panaitescu din Cluj¹, ignorant și total ieșit de pe fază, care, prin cine știe ce sforări politice în timpul guvernării Maniu, obținuse această numire. Când venea la Roma se făcea de răs în fața studenților școlii, care erau toți titrați, profesori și arhitecți, unii dintre ei eminente, dar ceea ce-i grav e că se întâmpla să facă de răs în ochii străinilor, implicit, și Academia, care se prezenta cu un asemenea director. Odată am fost invitați, împreună un grup de studenți suedezi, să vizităm niște catacombe recent descoperite. Profesorul italian care dirijase lucrările ne conducea. În subterane, în timp ce toți se adunaseră în jurul unui sarcofag, italianul l-a luat pe Panaitescu – direttore dell'Accademia di Romania, dé! – ca să-i arate o frescă interesantă care reprezenta un om cu mască comică: «Acesta a fost probabil Pomponius, un comediant, un fel de Petrolini din vremea lui August». Panaitescu imediat i-a adunat pe toți studenții în jurul lui și le-a spus pe un ton grav și doct ca și cum le-ar împărtași o știre importantă: «Vedeți, domnilor, acesta a fost un Petrolini din vremea lui August». A urmat o tăcere glacială punctată de câteva chicoteli. Profesorul italian făcuse doar o comparație glumeață, Petrolini nu era decît un actor comic contemporan, un fel de Tănase, foarte popular²...”

La acest stadiu al materialului de față, aș face cîteva referiri la interesul pentru scris, pentru cultură în general vădit de Petru Vignali.

Iginio Vignali și familia sa au vădit interes pentru cultură, în al cărei spirit copiii repetă în vara 1916 o reprezentație teatrală foarte aplaudată. Apoi,

¹ Cf. Stelian Măndruț („profesori și bursieri ai școlii române de la Roma în epoca interbelică”), e vorba de Emil Panaitescu (1885-1958), director între 1929 și 1940.

² Vignali îl urmărise altminteri pe acel Petrolini. „Juca în dialect roman mici comedii făcute de el și în care își permitea să introducă, în timpul spectacolului, improvizații, ceea ce îi adusese reputația de a fi reinventat *commedia dell'arte*. [...] Țin minte că o dată, cortina se ridicase, spectacolul începuse, dar în sală continua să fie rumoare, soseau mereu întârzieri și, *permette, scusi, accidenti*, care-i rîndul 32, *piu avanti, occupato*, ... rînduri de spectatori care se ridicau în picioare, scaune trîntite. Atunci Petrolini, care era în scenă, a întrerupt replica începută, a înaintat în avanscenă și cu o voce gravă și vibrantă a început să recite: Dante! S-a făcut de dată liniște de mormînt, nu spun că s-a auzit musca fiindcă și musca de oprise din bîzîit ca să-l asculte pe Petrolini recitînd capitoul XXXIII din *Infernul*.”

pot fi remarcate „impresiile de călătorie ale copiilor Vignali”, în timpul lungii retrageri către Italia. În context, Dincolo de asta, ultimul va menționa că avea „doar 12-13 ani când m-a apucat boala scrisului...”¹. Debutul a fost făcut prin „două sau trei poezioare în italienește, iar în timpul internatului la Calchi-Taeghi”, după care „am scris și un mic roman de aventuri plini de indieni Sioux, de bandiți și de urși grizzly, pe care [colegul] Erminio Oliver, care era foarte talentat, mi l-a ilustrat cu creioane colorate.”

Apoi, „întors în România, am început prin a-l descoperi pe Eminescu, iar ceva mai târziu, când am știut mai bine franțuzește, pe Victor Hugo și poezia franceză. La întoarcerea mea din Italia nu știam aproape deloc franceză, fiindcă în școlile italiene franceza se predă începând din clasa a patra gimnazială, în timp ce în România se învăța începând cu clasa întâi. Așa că, în prima vacanță petrecută la vie [a familiei], în fiecare zi făceam o oră de franceză cu mama ca să mă pun la punct cu programul școlar și pe la sfârșitul vacanței am luat *La fin du monde* a lui Flammarion și am citit-o. La început n-am înțeles aproape nimic, apoi am început să înțeleg câte ceva și din ce în ce mai bine. Ulterior mi-a picat în mână un roman de Jules Verne [...] Am învățat atâta franceză câtă îmi trebuia ca, intrat în școală, nu numai să mă descurc, dar chiar să fiu printre cei mai buni.”

La liceu, în clasa V mai exact, încropește împreună cu colegul de bancă Șerban Țițeica o revistă artizanală. I-au zis „Ciuperca națională”, cu apariție săptămînală. Vignali redacta segmentul literar și executa totodată caricaturile, iar Țițeica de ocupa partea zis științifică. Fițuica era foarte citită de colegi, mai puțin pentru partea literară, cît pentru rezolvările pe care Șerban le oferea acolo, problemelor de matematică date ca temă în clasă.

Legat de formarea culturală a lui Petru Vignali, acesta menționa:

„Din literatura română, cu care am luat prima dată contact cînd am [re]venit în România, Eminescu m-a cucerit imediat, în schimb Caragiale nu mi-a plăcut deloc. Miticii lui cu iz de mahala bucureșteană, pe care n-o cunoșteam, nu-mi spuneau nimic. Abia peste vreo doi ani, cînd am văzut la Teatrul Național «O scrisoare pierdută» cu Iancu Brezeanu în cetățeanul turmentat și Maria Filotti în «coana Joița, damă bună», am început să-l apreciez pe Caragiale [...]

¹ Adăugire: „de care [...] nu m-am lecut nici pînă azi” (P. Vignali op. cit., p. 91).

Cînd am sosit din Italia, ar fi fost de așteptat ca profesorul de română să mă îndrumeze în explorările mele în literatura română, nouă pentru mine, dar ți-ai găsit, profesor de română care să fie în stare să dea vreo îndrumare cuiva sau care să fi avut asemenea preocupări, toți profesorii de română pe care i-am avut, cu excepția lui Forțu în clasa a 8-a, au fost niște belferi ignoranți.

Iar dacă am început să descopăr poezii români din generația tânără – Philippide, Adrian Maniu, Bacovia [...] – profesorul meu de română nu a contribuit cu nimic. Odată profesorul ne-a cerut să venim fiecare cu un volum de poezii la alegere și să citim o poezie în clasă. Eu am venit cu «Joc secund» al lui Ion Barbu și am citit *Uvedenrode*. Ca reacție am căpătat cîteva chicoteli în clasă și un zîmbet condescendent din partea profesorului, dar nimic mai mult, poezia care va face să curgă atîta cerneală din penițele criticilor nu a stîrnit nici un dialog. Era evident că Ion Barbu îl depășea pe profesor.

Unul dintre poezii tineri, Alexandru Philippide, a avut de asemenea o anume înfrîurire asupra mea. Primul lui volum, apărut în 1922, se numea *Aur Sterp*, și de la apariție a produs oarece vîlvă printre iubitorii de poezie, așa că am dorit să-l cumpăr. Cum pe Calea Victoriei, peste drum de Biserica Albă, era o mică librărie ținută de un evreu cu bărbuța pătrată, venind de la școală am intrat brusc și am întrebat scurt: «Ai *Aur Sterp*?». Evreul a sărit speriat după tejghea, a început să gesticuleze și să strige la mine: «N-am aur, nu am nici un fel de aur, ieși afară, ieși afară...!» Am ieșit. Pe atunci, la debuturile mele, îmi plăcea poezia grandilocventă, și romantică, impregnată de un anumit mister [...] Nu eram un Rimbaud, care la 17 ani spărgea frontierele poetice ale vremii, eu am fost mai mult un vagabond care își căuta un drum printre meandrele atît de întortocheate ale poeziei, drum pe care cred că nu l-am găsit niciodată și evoluția poeziei mele a fost lentă și târzie [...]

Între anii 1926-28 am publicat în *Convorbiri Literare* patru sau cinci poezii și cîteva recenzii [...] *Convorbiri Literare* era o revistă de mare prestigiu dar pe care n-o citea nimeni. Totuși am primit felicitări de la Mircea Florian, profesor de filosofie, de la profesorul Țițeica, tatăl lui Șerban, precum și de la profesorul meu de istorie, Papacostea. De la cei din familie nu am primit felicitări fiindcă nu mi-au citit capodoperele.

Nici ca prozator n-am fost mai prolific: cîteva istorioare care, puse la un loc, nu știu dacă ar da un volum de 200 de pagini. Proza mea din vremea aceea aparținea unui univers, n-aș zice fantastic, dar în orice caz ireal [...]

În «*Minunata poveste a lui Cin-cian-fu-Li*», marele înțelept chinez Cin-cian-fu-Li a desocperit rețeta vieții veșnice. Dar după 600 de ani de viață dedicată învățaturii, constată că, deși a epuizat toată învățătura umană cuprinsă în «Cartea Vieții a Ființei și neființei», ultimul capitol a rămas tot necunoscut: moartea! Trebuia deci să moară, ca să știe «tot». Dar metodele folosite pentru a intra în moarte rămân fără efect, deoarece trupul lui, mumificat, a devenit refractar vieții. Ca să poată muri, va trebui mai întâi și întâi să întinerească. Cin-cian-fu-Li, care știe tot, cunoaște și formula care întinerește. Se scufundă deci în baia de întinerire și când iese afară arată ca la 20 de ani, un tânăr chipeș și viguros. Acum poate să moară, și Cin-cian-fu-Li se îndreaptă spre muntele Yang-Tze, în dosul căruia răsare soarele, pentru ca acolo fulgerele cerului să-l trăsnească și astfel să cunoască și ultima «pagină» cea rămasă albă, din «Cartea Vieții a Ființei și neființei». Numai că, pe drum, s-a întâlnit cu frumoasa O-la-la: «Povestea se isprăvește la umbra deasă a unui smochin. Acolo șade O-la-la îngânând un cântec de leagăn. În timp ce pe o cămașă de in brodează maci roșii de mătase și cu piciorul leagănă o albie mică în care, minuscul dar grozav de important, doar-me cu pumnii strînși, Cin-cian-fulică.

Iar puțin mai departe, Cin-cian-fu-Li destelenește un petec de pământ pe care va semăna floarea soarelui și sfeclă. Și, poate, și maci roșii».

Zăbovesc în continuare pe mărturisirile lui Petru Vignali, despre produsele sale literare...

„În altă povestire, *Ceea ce diavolul mi-a spus*, petrec o noapte încuiat în dugheana anticarului Van Riel jucând cărți cu Mefisto faustian tășnit dintre scoarțele unei vechi hârtoage. Cam pe același calapod sunt și povestirile *Pantelică, Pantelimon și Moș Pantele, ...și nu ne duce pe noi în ispită, Trei parabole pentru o doamnă necunoscută*, și altele. Am mai inițiat o serie de cinci scenete pe care aş fi intitulat-o *Pentateucul*, care trebuia să cuprindă: *Cartea facerii, Cartea focului, Cartea soarelui, Sisif și Cartea nețărmurilor tăceri*. N-am scris-o decît pe ultima și o parte din prima; ideea m-a urmărit totuși mulți ani și nu știu de ce nu am dus-o la bun sfîrșit, poate din lene, poate din plictiseală, poate fiindcă mi-a secat inspirația.”

... și nu numai:

„De teatru am fost întotdeauna foarte atras și mă duceam des, cel puțin atât cât îmi permitea punga și am avut ocazia să văd jucând, atât la București cât și în Italia, câțiva mari actori ai vremii, intrați azi în istorie. Astfel l-am văzut pe Constantin Nottara în *Hamlet*, în *Regelea Lear*, în *Avarul*: pe Agatha Bîrșescu în *Fedra*, pe Ion Manolescu în *Strugoi* de Ibsen, pe Mărioara Ventura [...]. Constantin Nottara ținea de școala veche a Comediei Franceze, avea o debitare plină de tremolouri, de răcnete prelungite, de desperate smulgeri de bărbii false și peruci, când juca în *Regele Lear*, zăgăneau cristalele lustrelor din sala Teatrului Național de răgetele lui. Dar poate că rolurile pe care le interpreta cer acest mod de dramatizare șarjată. În Italia apoi, am făcut o adevărată pasiune pentru teatru, am avut prilejul s-o văd pe marea actriță Emma Gramatica, pe delicioasa Melato, pe Petrolini [...], și trupa de teatru a lui Tairov, care m-a entuziasmat. Tairov m-a făcut să înțeleg că, în teatru, regizorul este uneori mai important decât actorul; și poate chiar uneori actorul, cu o personalitate prea dominantă, să aducă o notă negativă, fiindcă prin personalitatea lui tiranică strică echilibrul scenic. La Roma sperasem să văd teatrul experimental al lui Bragaglia, dar, tocmai în anul când am sosit eu la Roma, teatrul închisese porțile, din lipsă de fonduri. Era și greu să faci teatru experimental în Italia, italienii nu prea sunt iubitori de teatru și în special nu-i interesează inovațiile teatrale [...]

Din tot ce am scris, câte ceva a fost publicat sporadic prin revistele vremii, *Lectura*, *Adevărul literar*, *Sud-Est*, *Sânziana* [...]

Preocupările literare nu erau singurele mele preocupări, interesul meu se extindea în domenii multiple și foarte diferite, eram agitat de o neînmurită sete de a ști și de aceea citeam foarte mult. Găsesc într-un caiet din 1925 nota: «... în iulie am reușit să citesc douăzeci de cărți». Cât am fost în liceu mă duceam pe jos la școală, deși se afla în capătul opus la Bucureștiului, ca să economisesc cei câțiva lei de tramvai cu care să-mi cumpăr cărți. Apoi frecventam biblioteca Academiei la care aveam acces grație recomandării lui Iacob Negruzzi – Moșu Jacques, în familie – și Biblioteca Fundațiilor Universitare la care mă introdusese Tzigara [-Samurcaș]. Din păcate citeam cam haotic, adică fără a urmări un plan ordonat de lectură, ceea ce nu era bine. Într-un caiet din 1930 găsesc o însemnare care, în stilul pretențios în care scriam la vârsta aceea, ilustrează preocupările mele de atunci:

«Cine a spus că viața nu e frumoasă? În viața mea nu-i nici o femeie, e drept, totuși găsesc că viața are farmec. Sunt atâtea lucruri de văzut! Mai demult, în fiecare duminică, plecam în Carpați... Îar acum mă pregătesc să mă urc pe Mont Blanc. Și vor mai fi și alți munți pe lume și toți sunt frumoși și merită să fie văzuți. Apoi voi pleca în Abazzia și am să merg la pescuit de sardine. Am pescuit morun în Marea Neagră, am pescuit creveți în marea Nordului, de ce n-aș pescui și în Marea Adriatică¹? Și mai există în lume frumuseți care aștept să fie cunoscute. Când eram copil, toate erau pentru mine un mare mister. Atunci am început să descopăr tainele lumii: am descoperit științele naturii, fizica și chimia, am citit cu pasiune astronomie, m-am căznit să pătrund matematica și am descoperit filozofia. Dar am constat că există și alte frumuseți și atunci am început să răscolesc literatura aproape cu sălbăticiie, am învățat mai multe limbi ca să pot gusta mai bine ceea ce citeam și, în fine, am ajuns să descopăr teatrul!

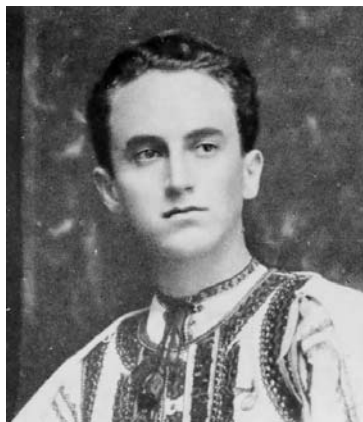
Acum cinci ani am văzut, în San Pietro de Vincoli, titanicul Moise al lui Michelangelor, iar acum doi ani în Dresda am descoperit Madonna Sixtina a lui Raffael, și câte mai sunt de descoperit în lumea artelor! Am descoperit iarăși că lumea are o istorie și că această istorie merită să fie cunoscută și, mai mult ca oricare altă, acea istorie care e învăluită în mister. M-au pasionat într-un timp științele oculte și religiile orientului, am răscolit cu nesaț bibliografia biblică și o răscolesc acum pe cea cristică. Și fiindcă mai sunt atâtea lucruri care trebuiesc descoperite, găsesc că viața e frumoasă. Mă atrage necunoscutul. Mi-a plăcut să încerc marea, fiindcă nu știam să navighez; **mi-a plăcut să urc de unul singur pe munți fiindcă nu le cunoșteam cărările** [subl. mea]; îmi plac femeile, și îmi vor plăcea întotdeauna, fiindcă sunt și vor rămîne întotdeauna necunoscute.”

Rîndurile de mai sus ale lui Petru Vignali sînt fără îndoială captivante și atrag indiscutabil respect, pentru cultura celui în cauză în general, iar în particular pentru meșteșugul de a-și expune ideile semenilor. În același timp, el vedește însă și altfel de înclinații, ceva mai primitive, și care transpar îndeosebi în ceea ce aș numi al doilea *sfert* al amintirilor sale – cel privitor la viața sa, dar și a lumii în anii '30...

¹ Este vorba de orașul (astăzi croat) Opatija, nu departe de Trieste.

IV

„În toamna aceluiași an (1931), întors în țară, am dat examenul de echivalență la facultate. Odată cu mine și-a echivalat doctoratul și un tânăr micuț, fin, cu o umbră de mustăcioară: se numea Ionel Moța...”

Atît spune despre unul din fondatorii Legiunii Arhanghelului Mihai, iar totodată apropiat al liderului acesteia, Corneliu Zelea Codreanu. Și care ucisese cîndva, perfect conștient, un om¹. Vignali nu pomeniște nimic despre asta, zăbovind doar pe aerul serafic al respectivului. Iar aici nu se poate spune că nu știa cu cine avea de a face²

Similar este prezentat C.Z. Codreanu:

„1919: Atelierele CFR Nicolina din Iași, muncitorii în grevă au ocupat gara, piața e o mare tumultoasă de oameni, agitatorii comuniști țin discursuri, cineva a coborît tricolorul de pe acoperiș și a ridicat steagul roșu. Atunci, prin această hulă umană, își croiește drum cu coatele un

¹ Moța l-a împușcat pe Aurel Vernichescu (1923), tovarăși de idei despre care se bănuia că a trădat. Vezi Anexa III.

² Atitudinea lui Vignali se va fi datorat și simpatiei pe care o vădea pentru Moța cumnatul său, Radu Budișteanu, „mândru de a fi trecut bacalaureatul primul ex aequo cu Ionel Moța, I. Florian și Gh. Ștefan, ca elev al unuia din cele mai bune licee ale Capitalei, Sfântul Sava”. (Radu Budișteanu, „În secolul luminilor stinse”)

tînăr înalt și blond, singur, se urcă pe acoperiș, dă jos steagul roșu, arborează tricolorul. O tăcere de mormânt se așterne peste piață... Pe acest tînăr îl cheamă Corneliu Codreanu, are 20 de ani, e student. Această poveste o știu de la un martor ocular...”¹

O tentă similară conferă și prezentarea unui alt caz din anii ‘20, implicînd de asemenea legionarii: ²

„La agitațiile studențești [mai exact naționaliste], guvernul răspunde brutal cu jandarmi, cu arestrări arbitrare, cu bătăi în beciurile poliției. Cu ocazia unor asemenea manifestații, prefectul liberal de Iași, Manciu, fost colonel, l-a bătut cu mîna lui pe un student pînă la omorât. Crima n-a mai putut fi acoperită, Manciu a fost deferit justiției.

Proces furtunos. Corneliu Codreanu, ca martor al acuzării, a depus o mărturie atît de zdrobitoare și de violentă contra lui Manciu, încât acesta, furios, uitînd că nu mai este colonel, ci acuzat pentru crimă, uitînd că se află în fața justiției nu în grajdul regimentului, a sărit din boxă ca să-l lovească pe Codreanu. Iar Codreanu a scos pistolul și a tras trei focuri de armă, omorîndu-l pe Manciu, în plin tribunal³.

Procesul [asasinării lui] Manciu a fost deferit la tribunalul din Craiova⁴ [...] Codreanu a fost achitat cu majoritate de voturi⁵”

Ce e drept, amintirile lui Vignali țin să releve în epocă și acțiuni ale sale mai cuminți:

„... Dacă tot am început să răscolesc vechi hârțoage care de decenii zăceau îngropate într-un fund de sertar, am să mai reproduc câteva strălucite «panseuri» din acele vremuri:

¹ În ciuda ultimei precizări, ghicești iute în acea proză seva propagandistică. Mai exact, e de presupus că acei simpatizanți bolșevici ar fi reacționat mai mult decît violent, la acțiunea celui ins care le înlocuia drapelul.

² Cele de mai sus fac parte dintr-un excurs privind viața politică interbelică. Unde este vizibilă antipatia lui Petru Vignali pentru liberali, foarte probabil preluată de la tatăl său. În paralel, dacă facem abstracție de scena cu *Aurul sterp*, nu întîlnim în rîndurile sale de pînă în 1930 referiri la evrei, care se multiplică abia de atunci (sub înrîurirea cumnatului Radu Budișteanu), pentru a dispărea din nou, după alți zece ani.

³ Conform altor izvoare, Manciu a fost ucis la ieșirea din clădire, fiind grav răniți și doi însoțitori ai săi.

⁴ De fapt, Turnu Severin.

⁵ Procesul a fost cu jurați.

«Egalitate, strigă toți. De acord, însă *egalitate* ridicându-i pe cei de jos, nu coborându-i pe cei de sus»

**

Pentru flori este o voluptate să-și dăruiască altora parfumul.

**

Frumusețea valorează mai mult decât bunătatea: ca dovadă unei femei frumoase i se iartă aproape tot, iar unei femei bune nu i se iartă aproape nimic.

**

Dacă Isus a fost om, atunci a fost un om mare; dacă a fost Dumnezeu, atunci a fost un Dumnezeu mic.

**

Visele frumoase trebuie visate, nu trăite. Dacă le trăiești, pieri visul...
Și e păcat!

**

Dacă Socrate s-ar fi născut în Iudeea, ar fi fost un profet. Dacă Isus s-ar fi născut la Atena, ar fi fost un filosof.

**

Îmi trebuie mai întâi liniște. Acea liniște pe care de mult o caut. Altfel mă tem că drama se va transforma în tragedie, Dar unde pot găsi liniștea? În mine? Nu. În afară de mine? Nici! Poate în Dumnezeu care-i și în mine și în afară de mine».

Celor de mai sus, P. Vignali le adaugă trei poezii. În baza tuturor dovezilor (folosesc aici un termen avocățesc, deși nu am studii aferente), înclin să cred că, deși se dorea un spirit liber, el plătea un serios tribut conformismului. De pildă în cazul interesului pentru teatru. Ori pentru literatură. Asta, întrucât era interesat de aprecieri, și nu le vedea sosind decât de la semenii lui avînd respect pentru acel gen de ocupații. La chestiune, și deși relația cu tatăl nu-i va fi fost una roză, se pot ghici în gesturi și acțiuni ale sale dorința inconștientă de a-i face pe plac, inclusiv după decesul acestuia.

În paralel, elogiile spre Codreanu și în general pentru o mișcare totalitară îmi par să țină din nevoia unui tată ideal, unul puternic și implicit protector cu cei din (mega-)grupul pe care îl conduce.

Pe acest fond peren, Vignali, odată satisfăcut stagiul militar...

„În noiembrie [1931] m-am prezentat la Școala militară de Aviație ca să-mi fac stagiul ca orice bun român. Cu un an înainte renunțasem la cetățenia italiană și cerusem cetățenia română¹, ceea ce era normal deoarece ca străin n-aș fi putut practica avocatura. Cetățenia se acorda greu, formele erau multe și dura normal zece ani, dar până una alta trebuia să satisfac stagiul militar. Îmi făcusem probabil iluzia că dacă am să intru la aviație am să devin un mândru aviator. Nu era cazul. Școala de aviație se compunea din foarte puțină aviație și foarte multă infanterie: în cele zece luni efective de școală, timp de opt luni nu am zărit nici măcar de la distanță un aerodrom, am fost ocupați să facem «La stînaaa-ga... la dreaptampreee-jurrr... Înapoi fugaaa-arș!», toate acestea în curtea școlii; iar în orele de școală să învățăm despre lacurile și cleiurile folosite în construcția avioanelor (de lemn și pînză în România) [...] De două ori am fost la poligonul de tragere: o dată am tras cu pușca cinci cartușe, a doua oară cu mitraliera o rafală care trebuia să fie de șapte cartușe, numai că patru din ele n-au luat foc și a trebuit să le extrag cu gheara din țevă [...] în fine, în ultimele două luni de cătănie am zburat, în fiecare zi, pe un avion școală numit Morand-Solnier-Parasol, un fel de bicicletă cu aripi care putea atinge fantastica viteză de 140 km/oră (în picaș, se înțelege). De două ori am făcut și ascensiuni cu balonul captiv pentru exerciții de reglare de artilerie din balon sau din Morand-Solnier, ca în războiul trecut: fiindcă nici prin minte nu le trecea că viitorul război nu va semna cu nici unul dintre războaiele trecut [...]

Am ieșit din școala militară [...] înzestrat cu un brevet de observator aerian și cu o sumbră impresie despre instalațiile de igienă ale școlii militare, impresie care acum încă, după mai bine de cincizeci de ani, vine să-mi întunece visele transformîndu-le în coșmaruri”.

Apoi, Vignali intră în pîinea de avocat, fie el și începător. Îl aștepta acolo un examen de definitivat, ce reclama în prealabil un stagiul de doi ani pe lîngă un avocat plin. Și care a fost cumnatul său, Radu Budișteanu. Și lîngă care avea să rămîină pînă la instaurarea dictaturii regale (1938).

Legat de meseria lui în sine, Petru Vignali făcea la debutul anilor ‘30 următoarele considerații:

¹ Foarte probabil anterior, prin anii ‘20, se procedase invers.

„Dezbaterea propriu-zisă a procesului m-ar fi interesat: apologetica pleoarăiei, construcția argumentării logice, controversa verbală cu adversarul, subtilitățile sofistice ca să dovedești că ce e negru e alb, toate acestea ar fi în măsură să dea satisfacții profesionale și uneori chiar morale când ai reușit să faci să confirme dreptatea. Dar până să ajungă acolo, avocatul petrece ceasuri prin arhive răsfoind praful dosarelor – fiindcă, contrar părerii comune, avocatura conține mai multă hârțogărie decît vorbărie – și mai multe ceasuri învîrtindu-te de colo colo pe culoarele cu parfum de WC ale tribunalului, așteptând să-i vină rîndul; și de cele mai multe ori, când după cinci ceasuri i-a venit rîndul, procesul se amână. Așa că nu aș avea multe de povestit din această perioadă destul de ștearsă a vieții mele. Până în 1934 cînd a intervenit procesul [asasinilor lui I.G.] Duca”.

Vignali are un unghi aparte, asupra acestui din urmă moment istoric, asupra vieții politice din acel deceniu în general:

„Duca trebuia neapărat să câștige alegerile [...] S-a pornit deci Duca în campanie electorală așa cum știa el și cum mai făcuse atâtea alte campanii, cu jandarmi, cu ciomăgari, cu abuzuri, cu de toate. Dar chiar din prima duminică de campanie și-a dat Duca seama că nu mai mergea ca altădată, apăruse un adversar tânăr, dîrz și bățaios, care nu se lăsa intimidat nici de baionetele jandarmilor, nici de ciomegele bătăușilor; Garda de Fier, legionarii lui Codreanu [...] îi somează jandarmii să nu intre în sat, să se întoarcă din drum, că n-au voie să facă propagandă electorală, ordin de la dom' prefect; dar derbedeii spun că ordinul de la dom' prefect e abuziv, că dom' prefect e cel care calcă legea, nu ei, că ei sunt un partid legal consittuit și, peste somația jandarmilor, peste ordinul lui dom' prefect, trec înainte, în coloană, cântînd. Uneori jandarmii trag, **uneori trag și legionarii** (s. M.O.), uneori sunt răniți, unori și câte un mort, un legionar, firește...”

Urmează scoaterea în afara legii a Gărzii de Fier, iar la puține săptămîni asasinarea prim-ministrului, în gara Sinaia.

Pe subiect, Vignali are aceeași optică aparte:

„«Asasinii!». «Asasini ordinari!» îi califica la Corso muzicologul Ciomac, cu tacul de biliard în mînă. Dar ce numiți dumneavoastră un «asasin ordinar?» obiectam eu (tot cu tacul în mână). Un asasin ordinar este

cel care omoară o bătrână ca să-i fure poșeta, cel care omoară ca să aibă un profit, și nici chiar atunci necondiționat: Raskolnikov din Crimă și pedeapsă nu a fost un asasin ordinar. În nici un caz nu este asasin ordinar cel care omoară pentru o idee sacrificându-și propria ființă... nici Gavriilo Princip, care l-a omorât pe Franz Ferdinand la Sarajevo, nici anarhistul care a aruncat o bombă în caleașca marelui duce Nicolae la Moscova, sărind și el în aer cu caleașcă și mare duce, nici croatul de la Marsilia care i-a executat pe regele Alexandru și pe Barthou¹, fiind și el omorât pe loc, nu, toți aceștia nu pot fi considerați asasini ordinari. Nu intenționez să fac apologia crimei, nu aprob omorul ca metodă politică, dar trebuie să admit că asemenea oameni care își sacrifică viața pentru o idee, pentru o credință, pentru un ideal, chiar dacă sunt asasini, sunt și martiri în același timp; nu sunt «asasini ordinari». S-ar putea obiecta că ideea pentru care militează să fie o idee greșită, dar ei cred în această idee pe care o pun mai presus decât orice, mai presus decât viața lor. Eu pe acești oameni îi pun mai curând în rîndul luptătorilor decât în al asasinilor.”

Foarte probabil punctul de vedere de mai sus este preluat de la legionari, respectiv de la apărătorii lor în justiție, de pildă în procesul asasinilor lui I.G. Duca, respectiv al mișcării din care făceau parte:

„Într-o după-amiază a venit la mama o doamnă Andrei, care o cunoștea de când era profesoară; fiul ei era legionar, nu era arestat, dar o ruga pe mama să vorbească cu Radu Budișteanu, ca să ia apărarea unora dintre acuzați. Așa am ajuns la procesul Gărzii de Fier și așa am ajuns să luăm contact cu legionarii cei teribili [...] în afară de cei trei făptași principali, mai erau implicați în proces încă vreo 40 de legionari de frunte [...] Citez din memorie câteva nume [...] Generalul Zizi Cantacuzino Grănicerul, un bătrân cu barba în vânt, viori ca un titirez, decorat cu Ordinul Mihai Viteazul, eroul de la Oituz; Ionel Moța, cel cu care m-am întâlnit la facultate când am dat echivalența doctoratului, în 1931, al doilea cap după Codreanu și cumnat cu acesta; Sima Simulescu, profesor de matematică, Mișu Polihroniade, pe care îl cunoșteam de mult, om de cultură și având un ascuțit simț polemic; Alexandru Cantacuzino și Alexandru Tell, cu care eram în termeni amicali; apoi Vasile Marin, Clime, Furdui, student la teologie, subtil logician, în fine Gârneață, Totu,

¹ Ministrul de externe francez, aflat alături de acel rege al Iugoslaviei, în automobilul oficial.

Steleescu. O figură cu greutate era și aceea a lui Vasile Cristescu, profesor de istorie. Îl cunoșteam bine de la Roma, unde se afla și el la *Accademia din Romania...*”

Asemănătoare sînt impresiile lui Vignali în urma contactului cu inculpatul pe care îl avea de apărat, un anume Stănescu, „factotum minor, secretar, magazioner, curier: la o descindere la domiciliu (fără mandat de percheziție, bineînțeles) fusese găsit un depozit de grenade. Așa cel puțin grăia actul de acuzare. Era un băiat zîmbăreț și anodin”.

Similar:

„Am cerut [...] să stăm de vorbă cu firoșii asasini, care erau despărțiți de ceilalți acuzați. Ne-au întâmpinat trei băieți foarte tineri, cu privirea deschisă, cu un zâmbet senin pe buze. Nu păreau deloc firoși. Constantinescu mi-a întins mîna cu franchețe, am avut un moment de ezitare (să strâng mîna unui asasin?), dar îndată mi-am dat seama că de fapt fusesem și eu alături de ei, cu gândul cel puțin, dacă nu cu fapta. Ne-am strâns mîna. Nicu Constantinescu era student la Academia Comercială [...] o frumusețe de băiat. Din cîte am aflat de la alții, om de mare bunătate, suflet generos, iubit de toți colegii; era genul de băiat care, dacă un coleg îi cerea un împrumut și n-avea decît o sută de lei în buzunar, i-o dădea. În cursul procesului aveam să zăresc printre mulțimea care umplea sala neîncăpătoare, o fată mică, bupoasă, respingător de urâtă și plînsă: logodnica lui Nicu Constantinescu, studentă și ea la aceeași facultate. Am pus și eu o întrebare unuia dintre foștii lui colegi: «Cum se poate ca un bărbat așa de frumos să-și fi ales o logodnică așa de urâtă?», Mi s-a răspuns: «A făcut-o din bunătate, fata s-a îndrăgostit de dînsul și el s-a logodit cu ea ca s-o facă fericită. Nicu e un băiat în stare de asemenea acte, are un suflet de aspostol!», Nicu Constantinescu este cel care a apăsător pe trăgaci, el este în fapt «asasinul»!

Ion Caranica, macedonean, mi-a făcut impresia unui om dintr-o bucată, rațional, rece, dintre aceia care merg drept la țintă. Doru Belimace, macedonean și el, 19 ani, fiul portarului de la Athénée Palace. Frumusele nevoie mare, înalt și subțirel, o figură roză cu ten de fată. Un copil!”.

Impresiile legate de liderul Mișcării legionare, Corneliu Zelea Codreanu, decurgeau în aproximativ același ton:

„A expus, în fața instanței și a țării întregi, crezul lui, doctrina lui [...] Antisemitismul lui Codreanu era secundar, era o consecință implicită a naționalismului, dar nu era o idee directoare: ideea de bază era formarea *omului nou*. A românului nou: dârz, cinstit, muncitor, îndrăzneț, drept. Să dispară tarele pe care veacuri de influență balcano-fanariotă le lăsaseră în moravurile țării; să curețe politica, autoritățile, instituțiile de cațavenci, de pristanda, de farfurizi, să facă o Românie care să păsească cu demnitate și hotărâre spre destinele ei. [...] Cineva l-a întrebat pe Codreanu: «În definitiv, dumneavoastră sunteți de stânga sau de dreapta?». Codreanu a răspuns: «Eu sunt de la stânga la dreapta». La stânga, fiindcă preconiza reforme sociale și economice menite să îmbunătățească situația muncitorilor atât agricoli cât și industriali; la dreapta, fiindcă înțelegea să păstreze instituțiile țării, fiindcă dorea respectarea proprietății, fiindcă era monarhist¹.”

Neașteptate sînt și trimerile lui Vignali la „abuzurile administrației corupte împotriva populației românești”, cu exemplificare în următorul caz:

„Borșa era un sat la poalele Rarăului. Un evreu din Suceava, Waiss, obținuse de la Direcția Silvică, prin nu știu ce manevre și șperțuri, exploatarea unor păduri. Dar aceste păduri aparțineau obștii țăranilor din Borșa, răzeși ai lui Ștefan cel Mare, cu documente la mână purtând pecetea cât palma a lui Ștefan pe ele. S-au dus țăranii [...] pe la administrații, pe la autorități, pe la prefecți, au arătat documentele lor scrise într-o chirlică greu de descifrat, într-o slavonă pe care nimeni n-o înțelegea; nici ei nu au găsit înțelegere. L-au dat în judecată pe Waiss, au dat în judecată ocolul Silvic, s-au agitat, s-au agitat...”²

Nu-mi face plăcere să mă aflu în dezacord cu subiectul uman al acestui material, dar trebuie să o fac. Mai exact sesizînd povestea pentru copii mici așternută mai sus, dar totodată și foarte interesată, asupra alcătuirii celor care au zămislit-o. Personal, și dincolo de ale instinctului, într-o

¹ Favorabil sînt prezența și alți lideri legionari, de pildă generalul Cantacuzino-Grănicerul ori Sterie Ciumetti („băiat modest și cinstit, ținea o plăcintărie pe Calea Moșilor, era macedonean de origine, iar în Garda de Fier îndeplinea funcția de casier”). Total diferiți erau prezența însă adversari ai Legiunii, precum Nichifor Crainic și, mai ales, Armand Călinescu.

² P. Vignali, op. cit. p. 122. Foarte probabil Vignali va fi produs în acei ani multe pledoarii (poate și articole de presă) în respectivul sens, și care au preluat din frazeologia șefului său, Radu Budișteanu.

primă fază am nutrit îndoieli că acei țărani își rezolvaseră în timp inerentele îndatoriri legate de fisc / impozit, pentru acea suprafață, doar vehiculând un document din care ei înșiși nu înțelegeau nimic. Mai exact, că de la Ștefan încoace – și îndeosebi în vremea stăpînirii austriece (atât de scrupuloasă în ale dărilor) – nu existaseră transcrieri notariale, care să facă și altfel de dovadă, decât vechiul act chirilic, a apartenenței acelei proprietăți. Apoi, revăzând ideea unei Borșa la poalele Rarăului, am realizat că este vorba de aceea *din Maramureș* (mai există o singură așezare cu așa nume în țară, în zona Clujului), de la *poalele Pietrosului* (nu ale Rarăului) – deci dintr-un loc ce nu a aparținut niciodată lui Ștefan!¹

În baza celor reproduse mai sus, Vignali broda următoarele:

„Waiss continua să taie pădurea țăranilor din Borșa. Atunci a luat Co-dreanu în mînă cauza răzeșilor: însoțit de o delegație de țărani din Borșa, s-a dus la Consiliul de Miniștri și a cerut audiență la Ionel Brătianu, pe atunci șeful guvernului: să li se facă dreptate! Cinci ore au așteptat în anticameră, au îngenuncheat în fața ușilor capitonate doar-doar s-o îndura «satrapul» să-i primească, să le asculte jalba. Nu s-a îndurat, nu i-a primit....”²

Pe valul istoriei (ce făcea ca, la acel moment, condițiile să nu fie coapte pentru o dictatură a regelui regele Carol II), sentințele în respectivul proces

¹ Ca opinie strict personală, se întîlniseră acolo hoțul cu prostul... Mai exact, acei localnici, în aparentul vid de putere ce a urmat trecerea Maramureșului în alcătuirea regatului României, au pretins (foarte posibil sub aripa ideii că fuseseră asupriți de către austrieci și unguri) că acele păduri erau ale obștii. Iar unii avocați, foarte probabil nu pe gratis, le-au cîntat în strună.

Altminteri, o arie asemănătoare, a evreilor care taie pădurile țăranilor am întîlnit în retorica LANC (Liga apărării național-creștine, a profesorului A.C. Cuza), la jumătatea anilor ‘20 ai veacului trecut.

² Iritatul expozeu continuă în aceeași notă, cu mult succes la oamenii simpli (cît și vicleni): „Prin 1932 i-am văzut și pe pe acești țărani istorici, cu căciuliile, sumanele și opincile lor, desprînși parcă din picturile Voroneșului, înghesuindu-se pe sălile tribunalului, puțin speriați, depeizați, incomodați de forfoteala Capitalei, așteptînd ca «Vodă» să le facă dreptate. Și între timp Waiss tăia pădurile: vezi că Waiss era apărât de cel mai mare avocat din România, de Istrate Micescu, în timp ce pe ei îi apăra un popă de țară și, eventual, sfîntul Parhonie, patronul urșilor din pădurile lor”.

Nu știu cît de adevărate sînt cele de mai sus, însă despre I. Micescu un lucru e clar: era un mare antisemit.

au fost mai mult decît clemente¹, toți acuzații, cu excepția asasinilor lui Duca, fiind absolviți.

În ciuda acestor observații, nu caut vină excesivă lui Petru Vignali, pentru observațiile de mai sus. Așa a simțit el nevoia, în baza experiențelor de viață anterioară, să ia apărarea acelor oameni. Să-și creeze în ei personaje de vis, iar totodată să iasă din anterioara „perioadă destul de ștearsă a vieții mele”. Iar implicit să se simtă suficient de important, cât să poarte simpatie peste decenii, acelor oameni și acelu curenț politic.

Este de precizat aici că Vignali nu s-a angajat și altfel decît profesional în slujba legionarilor². Nu am semnale a fi intrat în organizația acestora, cu atît mai puțin a se fi înhămat la acțiuni proprii lor. A procedat astfel întrucît a avut și alte puncte de interes în viața sa. De pildă se ocupă de apariția revistei culturale „Sînziana”, a rudei sale Constantin Gane³ (și avînd sponsor principal pe industriașul Ion Gigurtu, viitorul prim-ministru):

¹ Peste patru ani, sub dictatura recent instaurată a pomenitului monarh, C.Z. Codreanu și crema legionarilor au fost arestați din motive juridicește neînsemnate, condamnați, iar apoi după o vreme asasinați arbitrar.

² Vignali va fi posedat pe atunci ceva antisemitism în el, dar nu îndeajuns cît să nu remarce excesele, de pe acel cîmp:

„Apăruse în librării o carte fanțuzească intitulată *La kabbale* de Elifas Lévi. O citisem și eu. Titlul, *La Kabbale*, era un simplu titlu de fațadă, ca să sune frumos, fiindcă în realitate cartea trata despre cu totul altceva, trata despre așa-numitele științe oculte, într-un spirit, de altfel, pe cît posibil, științific și critic. Nimic de a face cu Kabbala [...] Dar ce mi se apucă un domn Dorimedont Fărcășanu și scrie într-un ziar legionar un articol trăsnet în care se leagă cu vehemență de Kabbala și cu invective de Elifas Lévi, care o fi evreu dar nu-i prost, și cartea pe care a scris-o era o carte bună, în timp ce articolul Dorimedontului nu dovedea decît prostie și ignoranță. Atunci m-am simțit dator să scriu un articol pe care l-am intitulat «Armele de carton», în care îi explicam la început domnului Dorimedont Fărcășanu ce însemnează «Kabbala», avînd în vedere că din articolul dumisale rezulta limpede că nu știa și, cînd scrii un articol despre ceva, se cade mai întîi să știi despre ce scrii; în al doilea rînd îi spuneam că, înainte de a face critica unei cărți, se cade să citești acea carte, ceea ce, evident, domnul Dorimedont Fărcășanu nu făcuse, fiindcă dacă ar fi citit-o, n-ar fi scris ineptiile pe care le-a scris. Și încheiam prin a spune că cea mai greșită metodă de a combate un adversar este de a-l combate cu argumente false sau inventate care, într-un duel adevărat, ar fi ca niște arme de carton. Lipsa de seriozitate nu servește o cauză, dimpotrivă. Eei! S-au supărat Dorimedonții: cum se poate, au zis, să vorbesc așa de Dorimedont Fărcășanu, care-i un băiat așa și pe dincolo! Se poate: dar băieții așa și pe dincolo, dacă vor să servească ideea pentru care luptă, să nu scrie prostii în ziare”. (op. cit. p. 129).

³ Constantin Gane, născut la Botoșani în 1885. Studii de drept în Germania. În țară, lucrează ca avocat la Botoșani și București. Se înscrie în 1913 ca voluntar în campania militară din Bulgaria, apoi luptă în primul război mondial. Semnează proză (îndeosebi cu subiect istoric), articole, cronici, însemnări de călătorie, piese de teatru etc.

„Sânziana” avea idei de dreapta. Dar nu era o revistă legionară. În schimb, ducea o campanie hotărâtă împotriva comunismului. Sânziana își avea redacția în Pasajul Comedia [actualul teatru Odeon, pe calea Victoriei] Tipografia „Timpul” era sub fostul Teatru Național iar zincografia ceva mai jos, spre Piața Palatului de acum. *Sânziana* apărea joia. Vinerea era oarecum zi de odihnă, sâmbătă – duminică începeam să pregătim materialele pentru viitorul număr, luni trebuiau scrise unele cronici de actualitate și definitivat cuprinsul, marți începeam să trimitem manuscrisele la tipografie iar spre seară aveam deja de furcă cu corecturile, și Sotir, care era om la toate, începea să facă naveta între tipografie și redacție ca să aducă și să readucă șpalturile corectate; de miercuri după masă nu mai ieșeam din tipografie: corecturi și răscorecturi, în fine punerea în pagină. De paginatie mă ocupam personal, țineam mult să fie o punere în pagină estetică și uneori reușeam foarte bine, mă specializasem oarecum și îmi plăcea. În fine, seara «...intră *Sinziana* la rotativă», un huruit de mașină, stop! Poftiți primul număr. Un control rapid și înfrigorat – unele greșeli se mai puteau corecta și pe matrița cilindrică – și gata, dați drumul. Ieșeam de la tipografie la unu-două noaptea, s-a întâmplat să ies și la trei, dar oricare ar fi fost ora, strângând în mână *Sânziana* încă umedă, împreună cu Costică și cu nelipsitul Victor Beldiman, de la tipografie descindeam direct la Mercur în pasaj sau la alt restaurant – că în acele vremuri fericite¹ erau deschise localurile până spre ziuă – să ne refacem puterile cu un mititel și un păhăruț de vin (chiar două). Îmi plăcea munca de publicistică: îmi plăcea și activitatea de redacție, și dezbaterile ideilor, și să scriu articole, și munca de tipografie și păhăruțul de vin de miercuri noaptea – și nu numai de miercuri, că săptămâna are șapte zile.

Era o activitate mai curând gratuită aceea pe care o duceam, că *Sânziana* era mai mult bogată în idei decât în bilete de bancă, dar o

¹ Autorul face mai sus paralelă cu anii cenușii ai României *socialiste*.

faceam cu plăcere. Sânziana era un fel de magazin literar politic, dar mai mult literar. Avea în prima pagină un articol de fond cu substrat politic – ne-a dat și lorga o dată un articol de fond și, din păcate, unul destul de prost scris după părerea mea, dar cum să respingi un articol scris de lorga – apoi o cronică externă scrisă obișnuit de Mișu Polihroniade; o rubrică de scurte știri intitulată «Una caldă una rece», în care se alterneau știri bune cu știri mai puțin bune, cum arată și titlul, din care ironia și înțepăturile nu lipseau; ne amuzam copios uneori compunând această rubrică; o cronică a vieții culturale, spectacole, expoziții etc.; o cronică istorică, specialitatea lui C. Gane și, în fine, două-trei pagini literatură propriu-zisă, poezie și proză. Am publicat și eu poeme cu câinele Azor, precum și fragmente din «Viața romanțată a lui Popescu» și o nuvelă, «Pantelică, Pantelimon, moș Pantele», pentru care am primit și felicitări, dar nu s-a întâmplat de multe ori în activitatea mea publicistică să primesc felicitări, dimpotrivă, mi s-a întâmplat să primesc ocări...”

În aceeași perioadă, Vignali pune capăt și perioadei lui de burlăcie...

„Într-o zi după-amiază eram la Sânziana și sună telefonul. *Pericle!*

– Alo! zice, unde mâncăm diseară? Hait! Mi-am zis, s-a făcut o gaură în cer, mă invită Pericle la masă.

– Dacă tu mă inviți, zic, tu hotărăști.

– Atunci la Garoflid la nouă jumătate. Eu te invit, dar tu plătești, că eu n-am nici un ban.

– Dacă eu plătesc, atunci să mergem la Steag, că-i mai ieftin și am poftă de un patrician.

– S-a făcut, la Steag la nouă și jumătate.

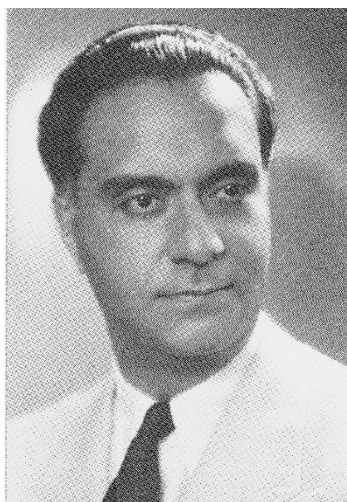
«La Steag» era o cârciumioară pe lângă Cuțitul de argint, în deal de Parcul Carol [...] Era o cârciumioară de doi bani, dar făcea cei mai buni patricieni¹ din sud-estul Europei și grădina era plăcută. Cât despre Pericle Depărățeanu, era un prieten de-al meu care mă invita la masă dar plăteam eu, că el nu avea niciodată un pol în buzunar [...] De la Sânziana am mai trecut pe acasă – locuiam pe atunci pe lângă legația italiană, într-o garsonieră de două camere – pe la nouă am luat tramvaiul 20 care

¹ Piesa de rezistență a localurilor interbelice, uitată mai apoi, acest amestec nobil de cărni și arome a fost o importantă sursă de desfătare a mușterilor. Sînt considerați predecesorii mititeilor.

mergea spre Parcul Carol să mă duc la Steag. Ajuns la universitate, constat că nu mai am țigări – fumam «Gauloises» pe atunci –, cobor din tramvai, intru la Garoflid, care era chiar în fața stației de tramvai, să mă aprovizionez cu țigări. Dau o raită prin restaurant să caut fata cu țigări și, când colo, pe cine văd instalat la o masă: Pericle cu două fete. Pe una o cunoscteam, Coca Vicol din Botoșani, studentă la belle arte; cealaltă avea ochii verzi, era studentă la litere și avea să fie... viitoarea doamnă Vignali.”

Echipa lui Radu Budișteanu (cuprinzînd-l și pe Vignali) va fi colaborat strîns cu legionarii în următorii ani. Inevitabil, Petru e la curent cu faptul că, în locul Gărzii de Fier desființate în 1934, ia naștere peste un an Partidul „Totul pentru Țară”, unde nominal președinte a fost inițial generalul Cantacuzino-Grănicerul (care a donat și o clădire, ca sediu), iar apoi Gheorghe Clime, în fapt decident fiind Corneliu Codreanu.

Budișteanu (*foto*) îl apără pe Vasile Cristescu, arestat între fruntașii legionari în ianuarie 1934, respectiv dă în judecată autoritățile, pentru uciderea de către doi polițiști a gardistului Sterie Ciumetti. În acest ultim caz, sentința este nefavorabilă.

Cînd zece legionari îl asasinează pe fostul lor comiliton Mihail Stelescu, între apărători se află din nou (și) Radu Budișteanu:

„Din partea arestaților au luat cuvântul d-nii avocați M. Polihroniade, Vasile Marin, Vargatti, Adonis Popov, Cristian Tell, R. Budișteanu și Ion Moța. Apărătorii nu s-au opus la confirmarea mandatelor de arestare susținând însă că deținerea nu este justificată de necesitatea siguranței statului întrucât acuzații au săvârșit o crimă politică în contra unui fost tovarăș de luptă pe care l-au socotit trădător și că prin aceasta libertatea lor nu prezintă un pericol pentru societate, cu atât mai mult cu cât singuri au înțeles să se constituie prizonieri și declară că vor sta permanent la dispoziția justiției. În ceea ce privește necesitatea instrucției, apărarea a combătut-o pe considerația că faptele fiind complet recunoscute, instrucția poate să fie socotită terminală cel puțin în partea ei esențială.”¹

„Av. Radu Budișteanu spune că de data aceasta pune concluziuni sumare, însă peste o lună când mandatele se vor aduce din nou la confirmare, atunci faptele vor fi discutate mult mai profund și mai pe larg. Fiindcă s-au predat, deci nu se vor feri de a se prezenta la judecată cu atât mai mult cu cât «noi scontăm un verdict de achitare». În fine pentru că acești oameni nu sunt periculoși societății, astfel că nici din acest punct de vedere punerea lor în libertate nu poate fi refuzată.”²

Budișteanu este apreciat în epocă de legionari, prin urmare îi propun în 1937 să candideze pe listele lor, pentru parlament. Cel în cauză acceptă, fiind ales deputat. Se va bucura de această calitate numai cinci zile, căci regele Carol II – nemulțumit de rezultatele scrutinului – convoacă o nouă rundă de alegeri, pentru martie 1938. În noua campanie electorală, Budișteanu este însoțit și de cumnatul său, care ține să punteze ulterior caracterul violent al împrejurărilor:

¹ „Dreptatea” 23 iulie 1936, cf. <https://fgmanu.ro/2024/05/11/decemvirii-27>.

² „Adevărul” 24 iulie 1936, cf. <https://fgmanu.ro/2024/05/11/decemvirii-27>. Similar: „Toți apărătorii au cerut tribunalului să aprecieze că nu este vorba de un asasinat ordinar și nici de un asasinat politic, ci este vorba pur și simplu de executarea unui ordin suprem, și roagă ca la pronunțarea sentinței, tribunalul să aibe în vedere toate aceste considerațiuni” („Lupta” 22 iulie 1936).

De notat: „D. av. A. Popov în numele inculpaților Șt. Georgescu și Trandafir, protestează că fapta lor a fost calificată drept complicitate și împușcarea unui cadavru, deoarece ei declară că au vină egală cu a celorlalți opt tovarăși și cer să fie puși pe picior de egalitate sub raportul calificării faptelor”. Cît și: „Georgescu și Trandafir [...] vor susține tot timpul, inclusiv în cadrul procesului, că Stelescu era viu cînd au tras în el și că l-au văzut mișcându-se înainte să tragă”. („Adevărul”, *idem*)

„Șeful legionar al județului Neamț era unul Herghelegiu, mic, vioi și purtând o barbă patriarhală celebră în toți munții Neamțului. [...] Ne-a trimis cu o camionetă la Tupilați, sat mare, unde era târg de vite. La Tupilați, țărani cu căciulă țuguiață și «cheptar brumăriu», neveste cu catrință, boi care mugeau, oi care behăiau, călușei care se invârteau. În timp ce Radu vorbea poporului de pe înălțimea unei tarabe, iar în alt colț, dar poziție mai puțin cocoțată, vorbeam și eu cu oamenii, am fost atacați de o bandă de «cămăși albastre»¹. Ciomege zburând prin aer. Unui băiețuș foarte tânăr și curat ca o mireasă, care era cu noi, i-au spart capul și l-au umplut de sânge; au venit și la mine, dar țăranii care mă înconjura au făcut zid în jurul meu și au început să plouă ciomegele pe căciulile lor țuguiate. Mi s-a părut nedrept să-i las pe țăranii să fie ciomăgiți în contul meu, așadar le-am spus să rupă cordonul care mă apăra și am înaintat singur către albaștrii mei adversari. Îmi iese înaintea unul, amenințându-mă cu un pistol colt, și zice acuzator:

– Uitați-vă la el, are blană... descheie-te să-ți vadă toată lumea blana.

Atunci tacticos m-am încheiat la toți nasturii de la palton și i-am spus:

– Dacă a avea blană e o crimă, trage... Și am făcut un pas spre el.

– Nu așa, zice, stai la distanță, că trag.

– Trage, zic, ce mai stai? și iar am înaintat cu un pas... Uite ce, amice, i-am zis până la urmă. Când ameninți pe cineva cu pistolul, trebuie să ai și curajul să tragi... că altfel te faci de râs.

Atunci unul dintre oamenii lui albaștri s-a apropiat de el pe la spate și i-a luat pistolul din mână. În concluzie, am fost arestați. Nu știu ce calitate aveau niște studenți îmbrăcați în cămăși albastre să aresteze niște oameni îmbrăcați în paltoane îmblănite, dar asta era. Ne-au dus la postul de jandarmi din Tupilați unde, peste o oră, a sosit un maior de jandarmi. Să ne ancheteze. Ne-a anchetat, apoi pe la 11 noaptea ne-a dat drumul, că n-avea ce să ne facă...”

Rîndurile lui Vignali continuă să fie tributare, în această parte a cărții sale, unui accentuat subiectivism, sesizabil – între altele – în relatarea anterioară, cît și în continuarea ei:

¹ Cetele paramilitare ale L.A.N.C. (Liga Apărării Național Creștine, a profesorului A.C. Cuza, ce fuzionase la jumătatea anilor '30 cu Partidul Național Creștin al lui Oct. Goga. Deși ieșiseră pe locul patru la alegerile din decembrie 1937, regele i-a încredințat lui Goga guvernul. Legat de acele cămăși, Vignali comenta: „«Lăncierii» [...] purtau cămăși albastre (fără cămașă nu se mai putea în Europa: Mussolini cu cămășile negre, Hitler cu cămășile brune, Codreanu cu cămășile verzi... numai Ion Ion rămăsese cu cămașa albă și fără izmene...” (p. 134).

„La miezul nopții, Herghelegiu ne aștepta la biserica din Războieni, bisericuță ridicată pe o dumbravă la margine de pădure, în locul unde Ștefan cel Mare, cu veacuri în urmă, pierduse singura bătălie din viața lui¹. Bisericuța era toată luminată, lumânările aprinse, preotul în odăjdii și cu greu ne-am făcut loc printre țărani din satul vecin, Ștefan cel Mare, care smeriți, cu căciulile lor țuguiate în mână, ne așteptau. N-am să uit o viață întreagă impresia pe care mi-a lăsat-o slujba aceea într-o noapte cu miros de cetină într-o bisericuță de basm din munții Neamțului.”²

Nu s-a mai ajuns însă la urne, căci Carol II a instituit dictatura regală (9-10 februarie).

V

„În cursul lunii martie nu s-a întâmplat nimic deosebit, dar legionarii erau foarte supravegheați și se simțeau în nesiguranță. Cîțiva, dar nu dintre cei mai importanți, au reușit să treacă granița și să se refugieze în străinătate [...]. În această perioadă au venit la mine doi băieți pe care îi cunoșteam și m-au solicitat din partea lui Codreanu să fac un sondaj la legația italiană, unde aveam relații, întrebîndu-i dacă ar fi dispuși să-l scoată pe Codreanu din țară. M-am dus imediat la secretarul legației, pe care îl cunoșteam bine, iar acesta mi-a promis că va vorbi cu ministrul. Peste două zile a venit chiar el la mine ca să-mi comunice că ministrul era de acord: trebuia tocmai să plece din Constanța un vapor care îmbarca și un grup de emigranți italieni care se întorceau în Italia. Printre aceștia l-ar fi strecurat și pe Codreanu. Dar, din nefericire, intervenția mea a fost inutilă, fiindcă o săptămână mai târziu Codreanu s-a răzgândit și mi-a trimis vorbă să transmit mulțumiri secretarului de legație, dar că a renunțat la ideea plecării, deoarece nu se poate ca șeful să fugă și să-și

¹ Alți cercetători afirmă că Ștefan a pierdut cinci bătălii. Totodată, turcii au ocupat în vremea lui cetățile Chilia și Cetatea Albă, impunînd finalmente domnitorului și plata unui tribut.

² Vignali nu pomenește în cartea sa, cu excepția momentului de mai sus, să fi frecventat vreă biserică. În context, Dumnezeu nu e amintit religios pe undeva, în volum, ci doar stilistic, respectiv filosofic.

părăsească oamenii. Nobilă hotărâre, dar care îi va fi fatală. Călinescu¹ aștepta un pretext cât de neînsemnat ca să treacă la măsuri drastice de represiune.”

Motivul a fost găsit în aprilie și a constatat în replica socotită injurioasă, adusă de C.Z. Codreanu unor afirmații ale lui Nicolae Iorga. *Căpitanul* a fost arestat, iar o dată cu el numeroși lideri legionari (inclusiv Radu Budișteanu), depuși în închisori și lagăre.

„Codreanu a fost judecat în grabă cu ușile închise și condamnat după o judecată sumară; nimeni n-a asistat la proces. Alți vreo 40, căpetenii din București, au fost de asemenea judecați, *am fost și eu pe băncile apărării*, dar ce să aperi când capetele de acuzație sunt fanteziste și tribunalul judecă conform ordinelor primite, nu conform legilor? Au mai fost în aceiași timp și alte procese prin țară, la fel de sumare.”

Probleme au avut în epocă și numeroase publicații, a căror apariție a fost interzisă. Printre ele, „Sânziana”...

Cu privire la această perioadă *de prigoană*, aprecierile lui Vignali își păstrează nota amintită deja. Asta, deși în unele situații ține reproducă și izvoare istorice, cum ar fi Grigore Gafencu² sau Bernard Fay. El deplînge represaliile sîngeroase vizîndu-i pe legionari, din ultima parte a celui an 1938, fără să pomenească acțiunile violente demarate de lideri rămași în clandestinitate (precum Horia Sima), și datorită cărora regele ordonă la finele lui noiembrie execuția lui Codreanu, a *nicadorilor* și a *decemvirilor*³.

Tragicul demers temperează întrucîtva tensiunile interne, dar inevitabil nu are influență asupra situației Europei, unde ascensiunea Germaniei hi-

¹ Armand Călinescu, ministru de interne și totodată omul forte în guvernul Miron Cristea, care a inaugurat dictatura regală.

² [În traducere:] „Execuția lui Codreanu provocase furia Führer-ului: la necazul de a-și fi pierdut unul din elementele cele mai utile politicii sale de penetrare germană în sud-est se adăuga indignarea că execuția avusese a doua zi după ce Hitler îl primise pe regele Carol la Berchtesgaden... Numele României fu disprețuit și viitorul ei amenințat...” (Gr. Gafencu). Or, sprijinul Germaniei pentru Legiune a fost ceva mai redus în realitate, după cum atitudinea acelei țări față de România a fost mai puțin umorală decît s-a spus.

³ Acele denumiri antice priveau asasinii lui I.G. Duca, respectiv ai lui Mircea Stelescu. Vignali deplînge și uciderea succesorului lui Codreanu, Vasile Cristescu, „prins și el în cursul verii și omorît pe loc de sicarii lui Călinescu”, fără a pomeni că acesta se angajase într-un schimb de focuri cu agenții, răbind trei dintre ei.

teriste amenință așa-numitele garanții (teritoriale) pe care România le avu-
sesse din partea aliaților tradiționali, Marea Britanie și Franța. Lucrurile s-au
complicat odată cu ocuparea de către germani a Cehoslovaciei, și care au
dus la o mobilizare militară (fie și ceva mai discretă) în țară.

„A trebuit să-mi clarific mai întâi situația militară, carnetul de observator
aerian îl primisem, dar carnetul de ofițer nu, fiindcă cetățenia mea nu
era încă definitivă, și am avut de luptat cu niste capete pătrate, mai întâi
la Consiliul de Miniștri, ca un cretinoid cu cioc să-mi elibereze o adeve-
rință că sunt cetățean român, apoi la contenciosul Ministerului Aerului,
ca să-i conving pe juriștii aceluia minister, tot atât de căpoși doar ca nu
aveau cioc, ca certificatul meu era suficient și valabil.”

Vignali nu-și făcea iluzii că va fi o concentrare de scurtă durată, așa că
s-a străduit să îi ofere siguranță materială soției Virginia, pe durata lipsei lui.
Nici nefericire, firma de construcții moștenită de la tată scîrțîia și ea, datorită
pieței aflate în stagnare. Ca urmare, s-au mutat într-o spațiu mai mic¹, iar
totodată au fost nevoiți să vîndă biblioteca². „Se adunaseră prea multe cărți
[...] dar cînd seara m-am întors acasă și am văzut rafturile goale, mi-a plîns
inima”³.

Petru a fost concentrat la ceea ce se numea Flotila 1 (pe moment, de fapt,
singura de acest gen). Mersul cu trenul spre Brașov nu i-a fost dintre cele
mai comode, pînă la Periș de pildă circulînd nu *în picioare*, ci într-un picior,
căci abia apoi după aceea a putut pune jos și pe al doilea. În paralel, a trăit
sentimentul că cei chemați la unități, care aglomeraseră trenurile, o făceau
de bunăvoie, din entuziasm, însă aprecierea este discutabilă. Oricum, acea
mobilizare s-a soldat cu o „mare zăpăceală, fiindcă șefii nu s-au așteptat la
asemenea năvală de recruți” – situație relevantă și de alți contemporani.

Pe lîngă această impresie nefavorabilă din ceea ce Vignali a numit *cătă-
nie*, s-a aflat faptul că la Flotilă nu se prea zbură, iar asta în ciuda lipsei de
antrenament nu doar a aviatorilor rezerviști, însă chiar și a celor activi. Deși
părerea generală era că „erau foarte tari acești veterani ai bimotoarelor”,

¹ În context, la vremea burlăciei, „între '33 și '38 [cînd a survenit căsătoria cu Virginia] am
schimbat patru domiciliu, așa eram eu, îmi plăcea să schimb peisajul domestic”.

² În 1939, „familia a trebuit să vîndă casa” (D. Skeletti-Budișteanu, „Sertarul...”)

³ P. 143-144.

Vignali se identifica două mari lipsuri: „– nu știau să zboare după aparate; cât timp vedeau pământul sub ei, era stăpâni pe mână, dar îndată ce intrau într-un nor pierdeau cumpătul; – nu știau să zboare în formație. Și voi afla că în război a nu ține formația, cînd te atacă vînătoarea inamică, însemna sinucidere”.

A fost doar una dintre impresiile neplăcute pe care i le-a lăsat acel stagiu (va dura pînă în iulie același an).

Inevitabil nu pot să nu realizez aici o paralelă, cu modul în care s-au comportat în aviația militară alți doi confrăți montaniarzi, și anume Niculae Baticu (pilot de recunoaștere), respectiv Sorin Tulea (vînător). Subiectul merită un material separat, pomenind pe moment că Baticu s-a aflat mai apropiat firii lui Vignali, deranjat de aparente fleacuri, iar în paralel fără să fie atras de vorbe mari, a la *dușmanii noștri bolșevicii* (cu deosebită trecere la Tulea).

Despre comandantul florilei, Burduloiu, Vignali a avut convingerea că se plimba prin străinătate, grijuliu în paralel ca aparatele de zbor din subordine să nu se strice, în eventuale curse aeriene. Un alt șef, Angelescu, de data asta al escadrilei de aparate Potez la care fusese repartizat Vignali, își aranja din condei zboruri, fără să pună piciorul într-un avion, și astfel dobîndea fără efort venituri suplimentare. Altminteri, și deși era de felul lui observator,

acel superior nu știa de pildă ce este un (performant) vizor Goertz, existent pe unele aparate de zbor.

Entuziasmat de lucruri nu a fost Vignali nici odată repartizat la Flotila 2, lângă Buzău, însă recunoaște peste ani că e pus pe bîrfeli, cînd trece pe hîrtie unele amintiri de acolo. Unele sînt altminteri hazoase, de pildă modul în care soldații subordoneau îi „storceau” învouri, cînd îl nimereau ofițer de serviciu la sfîrșitul săptămînii¹.

În paralel, el a continuat observațiile asupra vieții politice a continentului, deasupra căruia în epocă se adunau nori negri, prevestitori ai furtunii ce nu va întîrzia să se ivească. Recunoaște ce-i drept că a dobîndit (mult) mai tîrziu detalii asupra evenimentelor, și care implicit îi fuseseră străine la vremea producerii lor.

În context, Vignali ținea să facă următoarele precizări:

„În momente de răscruce ale istoriei, înainte de a povesti măruntele întîmplări ale măruntei mele vieți, e bine și chiar necesar să schițez măcar în linii mari cadrul istoric în care le-am trăit. În unele cazuri mă folosesc de informații pe care le-am cules mult mai tîrziu, dat fiind că la vremea lor erau necunoscute. Așa bunăoară, în august 1939 nimeni nu era la curent cu tratativele anglo-sovietice și mai puțin cu urzile Ribbentrop-Molotov. Abia mulți ani mai tîrziu, cînd au fost date în vileag și documentele secrete ale arhivei germane, istoricii au putut reconstitui evenimentele în adevărata lor lumină. Dar acum, că le cunosc, n-aș mai putea trece peste ele ca și cînd le-aș ignora. Pentru cei tineri, ultimul război aparține istoriei scrise, așa cum, pentru cei din generația mea, războiul de la '77 aparține istoriei din cărți; ei n-au trăit războiul sau, în orice caz, erau încă prea copii ca să și-l amintească. Pe de altă parte, pentru cei care au crescut în România, propagandele de toate direcțiile, sau doar subiectivitatea istoricilor mai tineri [raportat la anii 1970-80], au transmis deseori o imagine falsificată sau incompletă a momentului”.

¹ Vignali are ca reper și situația din armata italiană, unde „recruții nu sunt tunși cu mașina ca la noi, că ar face revoluție, și la fiecare masă soldatul capătă sfertul lui de vin roșu că altfel dezertează, colonelul cînd vorbește cu un soldat îl tratează cu dumneavoastră, și în fiecare seară după terminarea programului, ostașilor li se dă drumul două ore să umble după fete” (p. 150)

În acest proces, este de zis că Vignali acordă o încredere oarbă lucrărilor istorice care ajung să-i trezească simpatia¹.

Este demobilizat în iulie, dar nu stă mult acasă, căci la finalul lui august este chemat iar sub drapel, la aceeași Flotilă 1 (avînd un alt comandant, „Alec Dumitrescu, om vesel și dinamic”), dar la escadrila 71, dotată cu demodate avioane Savoia Marchetti, cu cadru din lemn.

Se află la Brașov, la fabrica I.A.R., cînd în septembrie este asasinat de către legionari prim-ministrul Armand Călinescu. Ca represalii sînt ucise fără judecată o mulțime de căpetenii legionare, cumnatul Radu Budișteanu scăpînd însă în viață, cu mult noroc.

Bolnav, Budișteanu fusese dus din închisoarea de la Rîmnicu Sărat la spitalul militar din Brașov. Această mutare nu i-ar fi servit totuși la nimic, dacă nu ar fi existat o protecție înaltă, pe care Vignali o atribuie mareșalului Palatului, Condeescu (asemănător scapă cu viață doctorul Ștefan Milcoveanu). Nu la fel de norocos este Hergehelegiu (cel care îi însoțise în campania electorală din Neamț, cu un an în urmă), aflat și el în spital la Brașov, care este executat acum, alături de alți legionari, în preajma Branului.

Mai este de spus aici că Vignali, în ciuda simpatiilor pentru lumea legionară pe care le va așterne pe hîrtie, nu a depus vreo activitate concretă în folosul ei. Asta l-a scutit de necazuri, atît în vremea lui Carol II, cît și a regimurilor ce au urmat (nu a fost cazul lui N. Baticu, ori al celui-lalt confrate aviator, Sorin Tulea, care au plătit mulți ani în închisori)

În decembrie, îl găsim pe Vignali tot la Flotila II bombardament, ajunsă acum în zona Buzăului. Are parte de aici de inactivitate, prin urmare își va aduce aminte ulterior doar despre „frigarea lungă de cinci metri pe care am organizat-o în ziua de Paști în păduricea de la marginea aerodromului”. Sensibilitatea lui aparține nu doarme însă:

¹ Le va consulta în Italia, după ce părăsește (abia) în anii 70 România. Acolo îi va parveni inclusiv cartea lui Aurică Simion, „*Preliminarii politico-diplomatice ale insurectiei române din 1944*”, care a făcut ceva vîlvă în țară, prin modul în care a tratat evenimentele, și din care citează de mai multe ori.

„Apoi îmi mai aduc aminte de un biet popândău... Întâmplarea am mai descris-o în eseul meu de antropologie căruia nu i-am dat încă un titlu, în schimb am dat titlu ultimelor două capitole pe care nu le-am scris. Acestea trebuiau să fie: „Le travail, activité contre la nature humaine” și „Essai sur une anthropologie de la pensée”. Reproduc întocmai pasajul cu popândăul: «Băieții mei din echipaj au prins un popândău și, știind că **iubesc animalele** [s. mea], mi l-au adus plocon. L-am luat în mână: era moale, pufos, cu doi ochișori negri ca două mărgele și tremura tot de frică. Avea dreptate, în locul lui eu aș fi tremurat. În jurul meu toți se înghesuiau înduioșați, să-l admire. Tocmai ne sfătuiau unde era mai indicat să-l depunem în libertate, ca el cel puțin să fie ferit de calamitățile războiului, când mica bestie, crezând că nu fac bine, m-a mușcat: iar eu, prosteste, l-am scăpat din mână, deși mușcătura nu fusese gravă, dar a fost din partea mea o reacție reflexă. În zadar am strigat să nu-i facă nimeni nici un rău: s-au repezit toți ca niște apucați, a fost o goană, un tropot de bocanci și douăzeci de secunde mai târziu micul animal zăcea strivit fără viață... «De ce?» Atunci s-au oprit rușinați, le părea rău. «Nu știm, n-am vrut, ne-a venit așa...!». Și poate merită să mai pomenesc de baia turcească. Sâmbăta, baia turcească sau baia de aburi, cum i se spune curent, era rezervată ofițerilor din garnizoană. Am fost și eu o dată la baia turcească: abia te puteai mișca de atâtea trupuri goale de la colonel la sublocotenent, ba chiar la soldat, că mulți colonei își aduseseră ordonanțele ca să-i frece pe spate. Și cum ședeam așa în abureală și priveam toate acele trupuri prezentând varietate de forme de la pitecantrop la Apollo, mă gândeam, cu mintea mea de iremediabil civil că, așa cum se prezentau, «Natur», fără grade și fără eghileți, nu mai deosebeai generalul de ordonanța lui decât prin faptul că primul, în pielea goală, arăta lamentabil în timp ce al doilea era athletic și frumos; că, în ce privește prestanța și marțialitatea, omul gol parcurge o scară inversă decât omul în uniformă, vreau să spun că, despuat de pompa veștmintelor, generalul e pitecantropul și ordonanța, Apollo; în fine că nicăieri mai bine ca la baia turcească se verifică dictonul că «haina face pe om»”.

Ziua de 26 iunie 1940 aduce ultimatumul sovietic privind cedarea (de către România, a) Basarabiei și Bucovinei de Nord, dar și o telegramă, vestindu-l pe Vignali că era proaspăt tată, al unei fete. Momentul a presupus și o dispută cu superiorul său:

„A venit un ostaș care mi-a întins o telegramă. Căpitanul Șerbănescu a luat telegrama din mîna ostașului și a deschis-o el. L-am întrebat cum își permite să deschidă o telegramă care nu-i este adresată¹. Mi-a răspuns umflîndu-se în pene că regulamentul îi dă dreptul să citească corespondența unui subaltern. I-am spus și eu că nici un regulament nu dă dreptul unui ofițer să fie lipsit de cei șapte ani de acasă.”

Este și perioada în care cumnatul lui Vignali, Radu Budișteanu, este co-optat (din partea legionarilor) în ministerul condus de Ion Gigurtu, care va cădea însă la finele lui august (odată cu regele Carol II), în urma altor cedări teritoriale. În interiorul țării, se ajunge la conviețuirea dintre Ion Antonescu, ajuns dictator al țării, și legionari. Și care se va încheia dramatic, peste numai patru luni.

„Nu știi cine a spus că «revoluțiile produc prea mulți revoluționari și prea puține capete de conducători». Era cazul legionarilor. Guvernarea lor n-a fost o reușită, absolut deloc! Capetele conducătorilor zăceau în mor-minte comune în curțile închisorilor de la Jilava, Râmnicu Sărat, Vaslui. Lipsea Codreanu, cu prestigiul lui, cu echilibrul lui, cu înțelepciunea lui. Cadrele de conducere, improvizate, erau pline de entuziasm, de bune intenții, dar n-aveau nici experiența nici autoritatea necesară. Horia Sima, noul șef, lipsit de prestigiu, s-a dovedit incapabil să mînuiască aceste energii debordante și tumultuoase. Legiunea însăși nu mai avea aspectul unei organizații compacte și disciplinate cum fusese înainte, era mai mult o mulțime de tineri plini de avânt, puși pe fapte mari, dar nestăpâniți. Au apărut aroganța, violența, răzburările, abuzuri de putere. După atîta prigoană, după atîtea închisori, după atîția morți, nu era de mirare că mulți dintre ei rămăseseră cu o mentalitate deformată și cu prea multă adrenalină în sânge, cu o agresivitate reziduală în fibrele ființei lor. Momentul negativ a culminat când trei disperați i-au asasinat pe Nicolae Iorga și pe profesorul Madgearu, închipuindu-și că fac un act de justiție. Sigur că nu toți erau așa, o minoritate, dar acei puțini au făcut mai mult rău decât binele pe care s-au străduit să-l facă cei mai mulți și cumpătați. Poporul îi primise pe legionari cu brațele deschise, ca pe niște salvatori, dar opinia publică începea acum să se întoarcă. Apoi, între Horia Sima și mareșal au apărut în curând frecușurile [...] Regele, care ar fi trebuit să fie mediatorul, era un copil, iar atmosfera palatului era mai

¹ Leit stilul lui N. Baticu!

curând ostilă legionarilor. În final, Horia Sima a făcut marea greșeală de a încerca să-l înlăture pe [...] Antonescu, declanșând la 20 ianuarie 1941 ceea ce s-a numit «rebeliunea»¹. A fost o prostie: [Antonescu] avea armata alături de el, cum și-a închipuit Horia Sima că legionarii cu pistoalele lor vor putea înfrunta arnata? În trei zile au fost lichidați și... iarăși s-au umplut închisorile de legionari”.

VI

Nu era însă cea mai mare grijă a lui Vignali. Într-un tren de noapte, alături de un căpitan german și în jurul unei beri, acesta din urmă i-a mărturisit că e foarte posibil să înceapă un război cu rușii. Neamțul nu era îngrijorat asupra deznodământului, care i-ar fi fost favorabil cât și survenind într-un interval scurt. Mai sceptic, Vignali a evaluat o așa confruntare ca durînd vreo doi ani, dacă nu mai mult. Interlocutorul s-a cabrat la așa perspectivă: „Ar fi îngrozitor!”, a spus el atunci, în limba sa. Pînă la urmă, Vignali a conchis că toți au avut dreptate: războiul a durat mult, iar totodată a fost îngrozitor.

Războiul de Est a fost declanșat de către Germania, la 22 iunie 1941, susținută inclusiv de către România lui Ion Antonescu. Vignali execută de acum mai multe misiuni pe teritoriul inamic, cu emoțiile aferente.

¹ „Din Piața Victoriei, care se afla în apropierea casei noastre, se auzeau împușcături și glasuri de mulțime adunată și amestecată, strigînd. Nu știam ce se întîmplă, dar eram destul de înfricoșată, mai ales că această mulțime a ajuns rapid pe strada noastră, unde se revărsa ca un puhoi înspăimîntat. Auzeam frînturi de fraze, strigăte de la unii la alții, vorbe despre gloanțe și morți. Când a sosit tata, foarte enervat, a început să-i povestească mamei ce se întîmplase; era vorba de o mișcare de stradă, iar cuvîntul „legionarii” se auzea frecvent. Am încercat să înțeleg, dar n-am înțeles decît că se petrecuse ceva foarte grav. Despre asta s-a vorbit mult timp în toată familia. Fiecare spunea altceva și toată lumea se enerva când se deschidea subiectul, mai ales la Budi, care avea oroare de politică. Cred că era destul de îngrijorată, pentru că și unchiul Bicu și fratele ei, moș Gheorghită, simpatizau cu legionarii, nemaivorbind de vărul ei primar Costică Gane...” (Despina Skeletti-Budișteanu, „Descendenți condamnați”)

„Eu plecam dimineața și mă întorceam seara, iar serile le petreceam la un pahar de vin împreună cu cei doi Costici [colegi și prieteni] [...] Eram veseli toată ziua, parcă am fi fost în week-end la iarbă verde, nu la război [...] numai când seara lipsea un echipaj la apel, cobora o umbră asupra noastră. Dar și pierderile, cu timpul, deveneau rutină. Poate că veselie era un mod de a alunga frica, o descărcare, o reacție la emoțiile din cursul orelor de misiune. Nu știu: psihologia fricii n-am studiat-o, chiar dacă am experimentat-o de câteva ori pe pielea mea. Băieții noștri se arătau aproape toți foarte plini de curaj și nepăsători față de primejdie, iar la întoarcere din misiune erau plini de semetie și voie bună; ce o fi fost cu adevărat în sufletul lor și în pielea lor, nu știu. Și în pielea lor, fiindcă frica nu aparține numai psihologiei, aparține mai curând fiziologiei în care intervin reflexe, instincte primare, crește în sânge concentrația de adrenalină, se mărește ritmul cardiac. Latura psihologică, volitivă, conștientă, constă mai curând în a stăpâni frica aceea primordială care se urcă din abisurile necontrolate ale ființei. «Mor de frică, dar merg», cum spunea căpitanul Costică Grasu, parafrazând fără voia lui acel istoric *Tremble carcasse, mais va*, a lui Henric al IV-lea la Cahors¹. Și mergea, iar în cele 5-10 minute care precedau declanșarea bombelor – cele mai al naibii de grele minute – zbura așa cum se cerea, în linie dreaptă și cu viteză constantă, acestea fiind condițiile obligatorii ca bombele să nimerească ținta, dar și condițiile optime pentru artileria antiaeriană ca să te nimerească pe tine. «Tuturor ne e frică, zicea altul, cui nu-i e frică? Curajul constă în a-ți învinge frica, cel ce nu știe ce-i frica nu-i curajos: e inconștient!» . În aviație unitatea de măsură a fricii era *morcovu!* Morcovul era, în limbaj tehnic, o legumă simbolică presupusă a-i intra aviatorului în fund când trecea prin momente grele. Dacă la întrebarea banală pusă celui întors din misiune, «Cum a fost», acesta îți răspundea laconic, «Cu morcovi», sau mai descriptiv, «mi-a intrat în... un morcov atâta», și îți mai și arată cu degetele făcute arc cât a fost de gros morcovul, puteai să-ți dai seama prin ce momente trecuse bietul om. Despre experiențele mele personale, ce să spun? Am cunoscut și eu frica, se înțelege, dar la mine frica nu a îmbrăcat aspecte de panică, de teroare, de pierderea controlului, ci mai curând s-a manifestat ca o apăsare, o teamă surdă, o depresiune. Uneori, în momente în care nu exista nici o primejdie, eram cuprins fără motiv de un sentiment de neliniște, de teamă față de viitor, față de necunoscut. Așa ceva mi s-a întâmplat o dată în timp ce ne învârteam încă în jurul

¹ Localitate cucerită de Henric IV în timpul războaielor religioase din Franța (1580).

aerodromului așteptând să se strângă formația. Și mi s-a mai întâmplat cu ocazia bombardamentului deasupra Odesei, când am fost luați în primire de cel mai formidabil baraj de artilerie antiaeriană pe care l-am pomenit în tot războiul. Și mi s-a mai întâmplat uneori în timp ce ne apropiam de obiectiv și pe cer nu se întâmpla nimic. Tocmai acest nimic mă neliniștea, era un nimic amenințător, apăsător, încărcat de necunoscut: cine știe dacă, în timp ce pe cer nu se întâmplă nimic, jos pe pământ un tunar nu m-a prins în colimator și se pregătește să declanșeze rafala ucigătoare? În chip paradoxal, dacă pe cer începeau să înflorească purcelele tirului antiaerian, mă linișteam, știam despre ce-i vorba, era primedie, dar o vedeam. De asemenea, din momentul în care începeam calculele și operațiile de ochire la obiectiv, acestea mă absorbeau prea total ca să mai am timp de frică. Dar dacă ne ataca vânătoarea, atunci se trezeau în mine toți donquișoții care dormitau în mine și deveneam bățaios, uitam să-mi mai fie frică. În toate campaniile, cele mai mari pierderi ne-au fost provocate de vânătoare, nu de antiaeriană, totuși mie de antiaeriană îmi era frică, nu de vânătoare. Pe vânător îl vezi, îl ai în față, trage el, tragi și tu, e un duel, o luptă între bărbați, care pe care. Cred că, în războiul modern, lupta aeriană e singura formă de luptă în care se înfruntă direct, om cu om, ca pe vremea lui Roland și a lui Godefroid de Bouillon: Rolanzii călări pe cai, iar noi călărind păsări de oțel, dar știi cu cine te măsoară, nu ai de-a face cu un dușman invizibil care de la opt kilometri apasă pe un buton. Dar fiecare om își are frica lui și fiecare caută n-o arate. Trebuie să precizez că majoritatea bărbaților, fie că le era frică fie că nu, se arătau curajoși și bățαιοși; dar nu toți erau așa, mai erau și oi negre printre noi, mai ales în clasa căpitanilor. Mai era și căpitanul (prefer trec numele sub tăcere) care zbura în capul formației, larga bombele unde o fi cu mult înaintea obiectivului, numai să scape de ele, apoi se întorcea în razmot sperind oile la păscut și țărani la coasă și, întors la bază, trăgea palme soldaților ca să-și descarce nervii. Mai era și cel care, întors din Germania unde făcuse un stagiu de câteva luni pentru instructaj special, a făcut toată campania alături de noi, a primit și Virtutea aeronautică, dar nici o misiune de război fiindcă nu-i dădea voie nevasta (și fiindcă avea pile). Și venind vorba de cei trimiși în țări străine, pentru perfecționare, încă ceva mă intriga: de la unitatea noastră fuseseră trimiși doi ofițeri și amândoi erau niște proști (dar proști). Eu crezusem – eu, cu mintea mea de civil – că în asemenea misiuni se trimitea elita ofițerimii, cei mai buni, nu numai ca inteligență, dar și ca prestanță, ca ținută, având în vedere că acolo, printre străini, ei reprezentau țara. Pen-

tru echitate trebuie să adaug că cel de al doilea ofițer, chiar dacă nu-i scăpăra capul de deșteptăciune, în schimb a dat dovadă de multă bravură în timpul războiului [...]

În acest timp, frontul îndepărtându-se, unitatea noastră s-a mutat la Tecuci, care avea un aerodrom foarte bun. Din perioada Tecuci, am să rețin numai două episoade. De două luni, de când începuse războiul, nu mai văzuseră băieții noștri un restaurant, o fustă și un taraf de lăutari, așa că Tecuciul, după Pogoanele și Sihlea, ni s-a părut Parisul; și, odată instalarea terminată, ne-am repezit toți la restaurantul orașului. Unde s-a lăsat cu o beție monstră. Țin minte că unul din ofițeri, cunoscut pentru trăsările lui, sub euforia alcoolului, văzând înșirate pe raft niște borcane de «Ruși cu ceapă» (fabrica Ștefănescu-Grivița) a scos pistolul și a început să tragă la țintă în borcane. Ruși se numeau niște peștișori argintii, gingirică, preparați cu ceapă și boabe de enibahar. Chemat a doua zi la raportul comandantului, s-a justificat: «Nu suntem în război cu rușii? Suntem! Atunci, dacă, am văzut ruși, am tras, că și ei trag în mine când mă văd!» «Dar ăștia erau în borcan, domnule locotenent». «Și ce-i dacă erau în borcan? Tot ruși erau». «Dar erau cu ceapă, domnule locotenent». «Cu ceapă!? N-am știut, dacă știam că-s cu ceapă nu trăgeam». Povestea rușilor cu ceapă, s-a terminat cu plata oalelor sparte și cu un râs homeric. Dar până, la urmă, cheful s-a lăsat cu o bătaie generală: s-au bătut toți, ei între ei, ca chiorii. N-am fost de față la acest pugilat, părăsisem petrecerea pe la ora 12 simțindu-mă la rândul meu nesigur pe picioare și obosit, dar ecoul bătăliei a ajuns până în hangarul în care era instalat dormitorul nostru. A doua zi i-am întrebat pe beligeranți: «Cu cine v-ați bătut?». Nu știau. «Și de ce v-ați bătut?» Nici asta nu știau. Dar eu știam: prea multă adrenalină în sânge, trebuia descărcată, într-un fel”.

În vacanță, soția și fiica Marina vin să fie alături de Petru (cei doi *Costici* procedează la fel, petrecându-și serile împreună), care le găsește o gazdă:

„N-am să uit niciodată salteaua umplută cu fân, parcă ar fi fost umplută cu beton, așa era de tare. Patul de campanie pe care îl avusesem în cort era, în comparație, un pat regesc...”

La Sihlea [mica localitate în care se afla baza la acel moment] fiind, Marina s-a îmbolnăvit de dizenterie infecțioasă și a trebuit s-o trimitem urgent la București și s-o internăm la spitalul de copii, unde excelentul doctor Rusescu a îngrijit-o și a salvat-o”.

Apoi, frontul depărtându-se către est, și aviatorii noștri se mută în etape, într-acolo. Într-o primă fază este în zona Tarutino, în Basarabia, țelul trupelor noastre (și implicit al aviației) pe atunci fiind Odesa:

„Frontul ajunsese departe, dar Odesa, deși rămăsese izolată încercu-
ită, rezista. În cursul operațiilor din lunile precedente, «Armata indepen-
dentă de litoral» sovietică, sub comanda generalului Safronov, se retră-
sese cu tot efectivul și cu tot armamentul în zona Odesa care, prin por-
tul ei important, dădea posibilitatea să scape de încercuire. În felul
acesta, toată artileria antiaeriană, care fusese desfășurată pe un front
de peste 400 de kilometri, se afla acum concentrată în jurul Odesei. Se
realiza astfel o densitate de foc nemaivăzută.

Noi am sosit asupra Odesei la 2 500 metri înălțime, la ora amurgului,
venind dinspre mare, cum e mai rău, dinspre răsărit adică, cu soarele
în față, și nu mă mai îndoiesc că tunarii sovietici vor fi admirat cum se
cuvine siluetele noastre profilate clar pe cerul întunecat al apusului și
oferindu-le condițiile optime pentru calcularea unghiului de tragere. Da-
că eram deștepți, veneam dinspre interior, cu soarele în spate, dar re-
cunosc că și eu am fost printre nedeștepții care au susținut varianta
atacului dinspre mare. Când formația noastră a ajuns deasupra portu-
lui, s-au deschis din plin cer băierile iadului: atâtea explozii și atâtea fum
că te mirai că mai încapi și tu printre ele. Erau explozii de toate gus-
turile: cele ale artileriei foarte grele care explodau cu un «buff» negru
și urâcios, lăsând în urmă un nauraș de fum persistent; erau apoi cele
care se aprindeau cu o flacără globulară roșu-portocalie foarte frumoa-
să, artileria grea; proiectilele artileriei ușoare arătau ca un foc bengal
de un albastru strălucitor; mai erau unele galbene neinteresante și, în
fine, trasoarele mitralierelor grele care brăzdau cerul. Un foc de artificii
ucigaș și grandios, splendid pentru cine avea nervii destul de tari ca
să-l guste. Mă întreb acum de ce am zburat noi la 2500 de metri înălți-
me unde ne ajungea până și focul mitralierelor grele, și nu la 6000 unde
nu ne mai ajungea decât artileria foarte grea? Mister! N-am să înțeleg
niciodată ce era în capul tembelilor noștri generali... Cu Chirea pilot,
rămăsesem mult în urma formației din cauza unui motor care făcea
mofturi. Astfel, din urmă, am văzut unul de ai noștri aprinzându-se ca o
torță pe cerul deja plin de flăcări, apoi altul picând în vrie și, în fine,
grosul formației dispărând cu totul după o perdea densă de fum. Când
am ajuns și noi, întârziați, ceilalți trecuseră. Am largat bombe peste
ceea ce se presupunea a fi gara de mărfuri și imediat i-am spus lui

Chirea să vireze scurt și să degajeze spre mare. A ne băga mai adânc în bolgia care se căsca în fața noastră ar fi însemnat sinucidere, rămăsesem singura țintă pe cerul Odesei și cele câteva sute de guri de foc își descărcau furia asupra noastră. Chirea se lăsa greu, spiritul gregar de cioban carpatin îl îndemna să meargă cu grămada iar, pe de altă parte, știam că nu-i plăcea să zboare peste mare. A trebuit să urlu la dânsul și, imediat ce a făcut virajul, locul s-a rărit și am ieșit din infern. Păstrez convingerea că dacă nu făceam această manevră nu mai aveam azi prilejul să povestesc cele întâmplate. Când am sosit la Tecuci, era noapte adâncă, pe teren fuseseră aprinse niște focuri improvizate ca balizaj. Prin ocolul făcut peste mare eram întârziați, ceilalți sosiseră de mult și ne credeau pierduți. Trei avioane nu s-au mai întors.

[...]

În fața Odesei, armata a IV-a română a suferit pierderi mari și inutile. Repetatele asalturi asupra localității Dalnik – contrafort al Odesei spre interior – n-au dus la nici un rezultat, provocând în schimb grele pierderi omenești în rândurile noastre, deoarece rușii dispuneau de forțe masive, multă artilerie și un sistem puternic de fortificații naturale. Pentru a cucerii un asemenea obiectiv ne-ar fi trebuit artilerie grea, și noi nu aveam. De altfel nici nu se putea spune că Odesa a fost cucerită, cel mult că a fost ocupată atunci când rușii au părăsit-o. Dacă eroicii noștri generali n-ar fi sacrificat peste 100.000 de vieți, rușii tot ar fi părăsit-o, că frontul se îndepărtase cu peste 1.000 de kilometri, Kievul căzuse la 16 septembrie și Orelul la 8 octombrie, iar trupele germane se apropiu de Moscova. Așa că într-o noapte rușii au evacuat pe mare ultimele forțe și, în dimineața următoare, 16 octombrie, ai noștri s-au trezit că nu mai au pe nimeni în față. Au intrat în Odesa în pas de promenadă. Țin minte că eram în sala de mese, când a venit cineva și ne-a spus că s-a anunțat la radio că la ora opt se va difuza o știre importantă. La ora opt eram toți ofițerii ciorchine în jurul aparatului de radio și atunci a răsunat solemnă vocea lui Ică Antonescu (ministru de externe): «Azi, șaispe octombrie (sic) trupele române au intrat în Odesa...». Bineînțeles că întâi ne-am bucurat, după aceea ne-am mirat, «cum naiba, până ieri nu avansaseră nici 500 de metri în fața Dalnikului, și deodată au cucerit Odesa!», apoi n-am neglijat să-l bârfim pe Ică Antonescu, mâna dreaptă a mareșalului, care într-un comunicat de asemenea importantă spusese *șaispe*, ca la oborul de vite... ”

Odată recucerite Basarabia și Bucovina, rezerviștii (între ei, Petru Vignali) au fost lăsați la vatră. În această perioadă se naște al doilea copil al familiei Vignali, un băiat care va primi numele bunicului, Iginio. Au locuit în strada Cazărmii, într-un apartament confortabil. Petru s-a putut ocupa acum mai în amănunt de fabrica ce moștenise: „Am încercat să fac și câteva afaceri, care nu mi-au reușit fiindcă era evident că nu eram eu făcut pentru afaceri”.

În februarie '43 a fost mobilizat din nou, la flotila aflată în zona Tecuci.

„Curând după aceea s-a iscat printre personalul navigant al flotei o mare agitație: flotila nu pleca pe front, dar primise ordin să dea un număr de piloți și observatori pentru completarea grupului VI, bombardament în picaj, care se constituia operativ la Odesa. S-au pus imediat în mișcare sforăriile, intervențiile, pilele, care mai de care luptându-se să nu fie el cel trimis la bombardament în picaj. Dacă un ofițer, mă refer numai la activi, era numit, pe dată își lua o permisie, pleca la București, punea acolo în mișcare relații și pile și se întorcea după două zile cu o scutire sau o mutare în altă unitate mai pașnică. Comandantul flotei, comandorul Cristescu zis Cuțitaru, nu mai știa pe cine să trimită la școala de bombardament în picaj, toți ofițerii activi se eschivaseră. În disperare de cauză, până la urmă a trimis 4 subofițeri ca piloți și ca observatori, cei patru rezerviști câți erau în flotilă și doi activi din care unul, ajuns la Odesa, a fost respins ca fiind prea bătrân pentru picaj, iar celălalt, după două săptămâni, s-a aranjat și el și s-a întors în țară la un post mai cald. Așa că dintre ofițeri am rămas numai noi rezerviștii să plecăm pe front și să facem bombardament în picaj, că d'aia avea țara rezerviști, ca să aibă pe cine trimite pe front în timp ce activii rămâneau acasă. Că activii, săracii, când optaseră pentru cariera militară, care din ei se gândea la război, nimeni nu se gândea, ei se făcuseră ofițeri pentru leafă, pentru uniformă, pentru că «în armată, pe lângă leafă se mai putea câștiga o pâine», dar nu ca să facă război, că de ar fi știut că are să fie război, se făceau popi, nu ofițeri.”

Odată ajuns cu amintirile sale în acest punct, Vignali ține să facă și o descriere a mediului militar din care făcea parte:

„La Odesa, la grupul VI, am găsit o atmosferă de tinerețe care m-a învi-orat. Majoritatea piloților erau foarte tineri ofițeri, proaspăt ieșiți din școala pe care o absolviseră în timp record, dar bine pregătiți și plini de elan.

Și mai aveau o calitate: știau că au urmat o școală care i-a pregătit pentru război, nu pentru o viață de pașnici burghezi cu butoni auriți la tunică, trese pe umăr și ordonanță care să le tragă cizmele. Apoi avionul Ju 88! În comparație cu trogloditul Savoia (*foto dedesubt*), o bijuterie! Rapid, suplu, în întregime metalic, având o aparatură de bord excepțională. Locul observatorului alături de pilot, dispunând și el de o manșă pentru caz de nevoie, vizibilitate perfectă prin botul numai geamuri, și vizor Zeiss. Spate în spate cu pilotul, telegrafistul, dispunând și de o mitralieră. În caz de atac, observatorul pivota cu scaun cu tot și avea la spate și el o mitralieră. Al patrulea membru al echipajului era sergentul mitralior, culcat pe burtă sub avion într-un fel de nacelă numită «gondolă». Aveam să constatăm că rolul mitraliorului era destul de redus, fiindcă vânătoarea ataca totdeauna de sus și de la spate, niciodată de jos. Însă cele două mitraliere de la spate puteau deschide un foc foarte eficace și, dacă formația era strânsă, toate mitralierele alcătuiau un arci de foc în care greu mai pătrundea vânătoarea. În botul avionului mai era și un tun de 22 mm, cu care nu am tras niciodată, dar care tot a fost de folos, fiindcă dintr-un cartuș de 22 mi-am făcut o brichetă de birou foarte frumoasă.”

Autorul găsește necesară aici și o descriere a Odesei:

„Era un oraș frumos iar acum, sub ocupația românească, devenise pentru localnici paradisul visat în care, după 20 de ani de mizerie stalinistă, nu mai credeau. Apăruseră magazine pline de mărfuri în care femeile găseau minunății nemaivăzute, ciorapi de mătase, pantofiori și rochii, opera își deschisese porțile, restaurantele deveniseră accesibile

chiar și unui taxator de tramvai, nu numai «nomenclaturii». Marele restaurant *English*, de pe vremea țarilor, renăscuse din propria cenușă sub numele de București; Ivan și Boris, care nu îndrăzniseră niciodată să pună piciorul într-un restaurant de lux, puteau să-și ofere ce nu mai mâncaseră de 20 de ani sau, dacă erau tineri, niciodată: chateaubriand, kievskaja, boeuf Stroganoff și plini cu icre negre, servite de niște bătrâni ceremonioși în livrea cu fireturi și mănuși albe, relicve ieșite din legendă ale fostului restaurant *English* de pe vremea țarilor. Acolo am făcut cunoștință într-o seară cu directorul școlii române din Odesa. Mi-a povestit că el era din Nicolaev și că, cu mulți ani în urmă, fusese ridicat într-o seară de pe stradă fără nici o explicație și transportat la Odesa. Familia lui l-a dat dispărut. Apoi, după o lună de închisoare, tot fără nici o explicație, a fost numit director al școlii române din Odesa. «Sunt peste 20 de ani de când n-am mai pus piciorul într-un restaurant, de când n-am mai mâncat un chateaubriand. Existau vreo două restaurante, dar erau inabordabile, o masă costa cât leafa mea de director pe o lună. Numai cei mari și străinii care veneau în port cu dolari își puteau permite o masă la restaurant, unde mai pui că te lua poliția la ochi și cine știe unde puteai să ajungi... Dar nu înțeleg de ce acum doi ani aviația română a bombardat școala noastră; noroc că școala era închisă, n-au fost victime...». Din conversație am aflat că școala română era situată lângă gara de mărfuri: chiar noi fuseserăm delicvenții. Am încercat să-i explic că obiectivul fusese, desigur, gara de mărfuri, nu școala, o nenorocită bombă rătăcită aceea care căzuse pe școală, există bombe care au defecte de fabricație, cad aiurea... O fi înțeles? Ca să mă pun în ordine cu conștiința mea de bombardier, am comandat o sticlă de șampanie.

La Odesa, Vignali și colegi de-ai săi au învățat ceea ce se numea navigație radiogoniometrică, și despre care mărturisesc că avea să îi fie foarte utilă, în viitor. A făcut tot aici câteva zboruri de antrenament, pe aparate împrumutate, în condițiile în care unitatea sa și le va prelua pe ale ei abia la Kirovograd. Tot acolo, Vignali și colegii săi urmau să facă instructaj pentru bombardamentul în picaj.

În drum spre destinația amintită, italo-românul a fost încă o dată martor la o întâmplare neplăcută (din categoria celor pe care va ține să le releve și Niculae Baticu, nu și Sorin Tulea, cu toții aviatori și avînd anterior tangența cu muntele)

„Era 1 aprilie, era cald și frumos, trenul mergea haida-haida, făcea halte lungi prin gări, era ajuns de Paște și ne era foame. În fine, în timpul unei halte, a apărut plutonierul cu aprovizionarea urmat de doi ostași care duceau un coș mare și a distribuit la tot personalul, de la soldat la comandant, hrană rece: câte o cutie de macrouri în ulei la doi oameni, un ou de căciulă și pâine. Macrourele erau franțuzești și erau un deliciu, să te lingi pe degete după ce le-ai mâncat, păcat că era mică cutia în timp ce foamea noastră era mare, era mai bine să fi fost invers, dar asta era porția, nimic de făcut, intrasem în subzistența germană și rația era calculată nemțește, pe calorii, nu pe burtă plină ca la români, nici un soldat german nu primea mai mult. Am strâns cureaua cu o gaură și n-am zis nimic, ce puteai să zici? Apoi la o gară, cum trenul nu părea să se grăbească s-o ia din loc, ne-am dat jos să ne dezmoțim picioarele. Și atunci mi s-a ivit un spectacol fascinant: într-un vagon de marfă, cu porțile larg deschise, domnul plutonier cu hrana ședea la masă. Masa masă, scaunul scaun, sticlucă de vin pe masă. Domnul plutonier mânca, una cutie de macrouri: întreagă! Mânca încet, cu reculegere, rostogolea din fălci fără grabă, din când în când își sugea degetele, îi era foame, muncise bietul om distribuind hrana, nu huzurise ca ceilalți, ca naviganții. Când a terminat cutia, a șters bine fundul cu pâine – undelemn de măslina, păcat să pierzi o picătură – a dat pe gât un păhăruț de vin, că peștele se naște în apă dar moare în vin, lucru știut, apoi a întins o mână la spate, a scos dintr-o ladă a doua cutie, a deschis-o tacticos și s-a pus iar pe mâncat. Faptul că atâtia ochi erau ațintiți asupra lui nu-l deranja, nici că tot personalul de la ofițer la soldat primise o jumătate de cutie, nici asta nu-l deranja, porția lui era de două cutii. Nu atât faptul că își oferea singur un asemenea ospăț m-a șocat – știam că cine împarte își face parte – dar s-o fi făcut dracului pe tăcute, pe ascuns, cu ușile închise măcar, nu așa, cu neobrăzare, în barba noastră și sub nasul nostru. Din acest fapt mărunț am rămas cu o impresie atât de urâtă, încât și acum după patruzeci de ani, când îmi aduc aminte cum mesteca încet și sigur de el, parcă mi se face greață. Noroc că locomotiva a fluierat, trenul s-a urnit iar noi ne-am repezit în vagoane.”

Este drept că viața scotea în drum și lucruri mai plăcute...:

„A doua zi era Paște: prin gări am fost întâmpinați de femei voinice venite să ne ureze *Hristos a înviat* și să ne ofere ouă roșii, pască și chiar o ciozvărtă de găscă friptă. Și câte una din ele să se lase sărutată pe

obrazii rumeni de un sergent mitralior, că așa-i obiceiul la ruși, de Paște toată lumea se sărută.”

Odată ajunși la Kirovograd, iar totodată văzînd cele 15 aeronave care îi așteptau, s-a trecut la constituirea echipajelor:

„Fiecare trebuia să-și facă instructajul cu propriul echipaj. Grupul VI era un grup operativ care depindea administrativ de Flotila IV Craiova. Eu nu cunoșteam decât pe cei câțiva veniți cu mine de la Tecuci, restul personalului îmi era străin, proveneau din alte unități. Eram și cel mai bătrîn, aveam 36 de ani, în timp ce majoritatea piloților, cum am mai spus, erau niște băiețandri de 20-22 de ani, doar comandantul grupului, lt. comandor Zaharescu, mai era din generația mea. Prin urmare, când s-au ales echipajele, toți s-au adunat după prietenii și simpatii, eu n-aveam ce alege că nu cunoșteam pe nimeni. Astfel mi-a picat un foarte tînăr pilot, adjutantul Mălai. Fie și Mălai, am zis. Dar apoi a venit la mine comandantul escadrei și m-a rugat să nu mă supăr, să-l cedez pe Mălai locotenentului Tărăță, iar eu să-l iau pe sublocotenentul Marcel Constantinopol. Constantinopol, mi-a explicat el, era cel mai talentat dintre tinerii piloți ieșiți din școală, dar era năbădăios și fantezist iar Tărăță, care-l cunoștea, refuza să facă echipaj cu el. «Dumneavoastră, care sunteți mai în vîrstă și vă bucurați de o anumită autoritate printre toți tinerii ăștia, o să-l puteți stăpîni mai bine pe Constantinopol, altfel e un pilot foarte tare...»”. Fie, am zis iarăși, am să fac echipaj cu Marcel Constantinopol. Marcel avea 21 de ani și era grec. Dar atît de teribil de grec încît nu reușea să pronunțe cinci, spunea *ținți* și *Marțel*, că încolo vorbea perfect românește, și era al naibii de frumușel și iubăreț nevoie mare, pe unde trecea, lăsa inimi zdrobite în urma lui. Dar era în adevăr un pilot de mîna întîi, foarte sigur pe manșă, avînd, ce-i drept, o anumită înclinație spre zburdălnicia aeriană, gata oricînd să facă un tonneau sau un looping cu avionul de bombardament, dar cînd îl apuca acrobația, îi trînteau doi pumni în cap și se potolea.

Am făcut deci echipaj cu Marțel timp de cinci luni și n-am regretat, ba chiar avea să se ivească curînd un motiv puternic ca să nu regret: într-o zi, fiind pe teren, vedem un avion care face un picaj și vine, și vine, și vine... și nu mai iese din picaj, cu motoarele urlînd în plin, face o încercare de redresare și nu reușește, mai face una și, cu motoarele urlînd înnebunite, intră cu botul în pămînt: o explozie și o flacără. Era Mălai, cu Tărăță. Ar fi fost Mălai cu Vignali dacă nu făceam rocada piloților. Au

fost nevoiți să sape cinci metri în pământ ca să recupereze câteva oase calcinate care nu se mai știa cui aparținuseră.”

Se trece apoi la treabă, perioadă în care Vignali reîntâlnește specia neamului prost (compatriot, mai exact), fie și un exemplar cu grade mari pe umăr:

„Apoi ne-am pus pe instructaj la cataramă: de la 6 dimineața până se întuneca, cu excepția unei scurte pauze de prânz, eram pe teren. Și eram flămânzi! Intraserăm în subzistența germană, iar aceștia calculau rațiile în calorii, more germanico. Masa de prânz mai era cum era, dar seara: un ou, zece grame de unt, un fragment de brânză cât o nucă și 2 bomboane; cafea după pofta inimii, din surogat. Și ne era foame, de «ni se lipeau mâțele de șira spinării», după expresia lui Vasilescu Bacu, profesor de geografie. Culmea era că nu slăbeam, ceea ce dovedea că socoteala nemțească cu kaloriile era bine făcută, dar burțile noastre erau românești și ghiorăiau.

Eram de aproape două săptămâni la Kirovograd când într-o seară, întorcându-mă la cantonament puțin întârziat, că făcusem un raid de navigație mai lung și, ca de obicei, înfometat, mă îndrept spre sala de mese; când colo, ce-mi văd ochii: un pui fript! De la bucătărie ieșea un ostaș ducând o tavă pe care trona un pui fript, rumen și apetisant ca o mireasă pe cartofi prăjiți. Erau săptămâni de când nu mai văzusem un spectacol atât de fascinant.

«Cui duci minunăția asta?» l-am întrebat.

«Domnului comandor I...»

«Da' ce, a venit domnul comandor I...?»

«E aici de o săptămână, nu știați?»

Nu, nu știam. Comandorul I... era comandantul Flotei IV Craiova, deci comandantul nostru. Nu-l văzusem niciodată, mulți dintre noi nu-l văzuseră niciodată. Deci domnul comandor I..., comandantul nostru, se afla de o săptămână la Kirovograd, dar nu pusese măcar o dată piciorul pe aerodrom, dacă nu de alta, măcar de curiozitate, să cunoască și el murele ofițerilor din subordine: stătea închis în camera dumisale, mânca pui fripiți cu cartofi pai și își făcea în tihnă «stagiul de front». Fiecare ofițer activ, ca să fie avansat, trebuia să aibă un stagiul de activitate pe front, asta era legea. Nu tu front, nu tu avansare. Dincolo de Bug era front, iar Kirovograd era dincolo de Bug. Deci domnul comandor I... era pe front

unde mânca pui fripți, pentru care fapte eroice în toamnă va fi avansat la gradul de colonel comandor.”

Ce e drept, amintitul comandar știa să fie și foarte prezent, când îl deranja vreun subordonat..

„Mai trec câteva zile, domnul comandor I... tot invizibil, când într-o dimineață aterizează pe aerodrom un Junkers de transport, din el se descarcă lăzi, din lăzi apar salopete de zbor noi nouțe și pantofi de pânză tot albaștri și noi, se distribuie pe loc personalului navigant și iată-ne eleganți. Era și timpul, salopetele pe care le aveam erau niște zdrențe, decolorate, rupte și murdare de îți era rușine să mori în ele, fiind lucru știut că baza le trimitea nenorociților ăloră de pe front tot ce avea flotila mai ponosit, că acolo pe front se murea, și dacă murea unul în salopetă nu era păcat să se piardă o salopetă nou-nouță? Apariția salopetelor noi avea o explicație: se anunțase pentru după-amiază vizita generalului Jienescu, ministrul aerului, nu era de glumă, să nu apărem în ochii generalului ca niște haimanale. După-masă aterizează Jienescu, aterizare de mare stil, că era un as Jienescu (*foto dedesubt*), noi toți în front, de la soldat la căpitan, strălucitori în salopetele noastre noi, și iată își face apariția și domnul comandor I..., iese în întâmpinarea generalului și dă raportul, generalul ne adresează un salut, trupa răcnește „Să... trăiți!”, apoi trece echipajele în revistă, se oprește în fața frontului de ofițeri și pune două întrebări încuietoare: «Câte avioane aveți în stare de zbor? Câte echipaje instruite, gata să intre în luptă?» Și domnul comandor I... se bâlbâie, că habar nu avea. De unde era să știe, bietul om, câte avioane are și câte echipaje, când abia reușise să numere puii fripți pe care îi mâncase? Atunci face doi pași înainte Zaharescu, care era un om foarte bine pregătit și fusese alături de noi atât pe câmp cât și în aer, și împărțise cu noi cele 10 grame de unt la masa de seară, zi de zi și ceas de ceas, salută și spune: «Dați-mi voie să vă raportez eu: avem atâtea avioane în stare de zbor, două în reparație, unul pierdut. Avem atâtea echipaje compuse din... etc». Se termină inspecția și, abia a întors Jienescu spatele îndreptându-se spre avionul lui împreună cu I..., că apar ca din pământ artiștii de la bază, care aduseseră salopetele, să le dăm urgent înapoi, că le mai trebuie și pentru alte inspecții. Noi protestăm, și atunci iar se bagă Zaharescu, aleargă după general, îl prinde când era deja cu piciorul pe scara avionului, îi raportează toată tărășenia și Jienescu dă ordin să ne lase

salopetele noi și la bază să le ducă pe cele vechi. Altă lovitură sub centură dată lui I... Urmarea va fi că în toamnă, când se vor face avansările în armată, I... va fi avansat iar Zaharescu va rămâne bun în grad, că[ci] șeful lui, comandorul I... i-a făcut un memoriu nefavorabil.”

După un timp, grupul se mută la Zaporoje, unde avea stabilită așa-nu-mita bază operativă.

„Cantonamentul nostru se afla la vreo 10 kilometri de aerodrom, într-un complex de clădiri care probabil fuseseră o bază militară de locuințe. Eram cazați în niște căsuțe cu parter și etaj, foarte urâte, netencuite la exterior, fără closete, cu câte o bucătărie pe etaj și o singură baie pe corp de casă. Eu am căpătat în exclusivitate o garsonieră, adică o fostă bucătărie minusculă, în care ne-am instalat cât se poate de confortabil eu și un șobolan care mă vizita în fiecare noapte și îmi inventaria proviziile. I-am îndesat niște cioburi de sticlă în gaura de acces și în aceeași noapte am fost trezit de chițăielile lui furioase presărate cu injurii ucrainene. Aveam și teren de fotbal la dispoziție și ne-am alcătuit o echipă cu sergenți majori și sublocotenenți, cu care am bătut toate echipajele improvizate din zonă. Am jucat și eu o dată într-un meci de veterani și, după o alergare de o sută de metri cu mingea între picioare, ajuns în fața porții, mi-am pierdut răsuflarea și am căzut lat.”

În viața (militară, a) lui Vignali se ivesc și surprize plăcute:

„Având în vedere că, așa cum am spus, cantonamentul era departe de aerodrom, unitatea fusese înzestrată de la bază cu un autobuz, care în fiecare dimineață transporta personalul navigant la aerodrom și seara îl aducea înapoi. Numai că, din tot parcul de mașini, baza de la Craiova ne trimisese, conform obiceiului, autobuzul cel mai rablă din unitate, așa că al nostru o zi funcționa și trei era în reparație, iar ofițerii români trebuiau să iasă în șosea să facă autostop. Într-o zi, autobuzul a dispărut. A reapărut după trei zile cu motor nou nouț: aflate șoferul că la Dnepropetrovsk exista un atelier german de reparații auto. Din proprie inițiativă s-a dus acolo și nemții i-au pus un motor nou. «Cum așa? I-am întrebat noi. Fără acte, fără forme, fără...?» «Fără! S-au uitat la motor, au zis că-i *kaput* și l-au schimbat.» «Fără nici o formă?» «Ba da: când a fost gata, m-au pus să semnez într-un caiet» «Cum ai semnat?» «Sergent Ioniță Ion» «Atât?» «Atât!» Ceva similar mi-a povestit și vărul meu Nicu Tuduri. Aflându-se cu unitatea lui de artilerie într-o zonă apropiată, și cum mașina comandantului, ca și a noastră, era mai mult în reparație decât în circulație, într-o zi a luat mașina și s-a dus cu ea la aceeași bază auto de la Dnepropetrovsk. Acolo i-au schimbat motorul, apoi ofițerul neamț i-a cerut să semneze într-un caiet. Dar bine, am remarcat eu – îmi povestea Nicu – în felul acesta poate veni oricine cu mașina lui personală și dumneavoastră îi puneți motor nou. De unde știți că nu v-am mințit când am afirmat că e mașina unității...? Atunci s-a sculat neamțul în picioare, a luat poziție de drept și a replicat: «Domnule, un ofițer nu minte niciodată!»

Luați aminte, domnilor ofițeri români!”

Dacă relatările reproduse mai sus au ajuns pe hîrtie mult mai tîrziu, a existat și un jurnal al lui Petru Vignali ținut chiar pe front, „începînd de la Zaporojie”. Iată o parte a lui:

„Zaporojie

20 04 43

Misiune la Azov. Vânătoarea inamică a fost pusă pe fugă de ai noștri. Coasta golfului, văzută de la 6.000 de metri, superbă!

21 06 43

Au murit locot. Pera și telegrafistul. Dragomir rănit. Au fost atacați prin surprindere de vînătoare în timp ce redresau după picaj, la Petrovskoe, pe malul Mării de Azov.

22 06 43

Am bombardat Petrovskoe. Vânătoarea noastră a lipsit de la întâlnire. A căzut locot. Scurei doborât de vânătoare. Rușii au început să ia măsuri puternice de apărare prin A.C.A.¹ și vânătoare multă. Ne-au bombardat de două ori aerodromul, multe bombe, dar pagube neînsemnate.

Aveam atunci, pe lângă grupul nostru, un ofițer de legătură german, căpitanul Barth, prost și antipatic, și în plus piază rea, cum susțineau băieții noștri, dar cu crucea de fier în gradul de cavaler, *Ritterkreuz*, agățată de gât. În seara aceea, când sirenele au sunat alarma aeriană, noi, cumiști, ne-am îndreptat către adăposturi. Atunci l-am văzut pe căpitanul Barth pe balcon, în pijama și cu crucea de fier agățată peste pijama. Ne-a întrebat ce se întâmplă. Ridicol personaj; românii noștri, mucaliți cum sunt, au făcut glume pipărate pe seama lui.

26 06 43

Azi am atacat Kuzminskii, sat prăpădit în care s-o fi aflând te miri de ce de au găsit mai marii noștri cu cale să arunce 9 tone de bombe în livezile lor de vișini. Picaj de la 5000 la 2500 în formație de patru. După trecerea noastră, se pare că s-a angajat lupta între cele două vânători. Ar fi căzut cinci avioane sovietice (zice-se) și unul de-ai noștri (sigur). Ieri seară ne-au bombardat din nou aerodromul, 240 de bombe au fost lăsate alături, pe aerodromul fals. Am stat o jumătate de ceas în adăpost, o jumătate de ceas la fereastră să admir spectacolul, apoi m-am culcat. M-am culcat dar n-am dormit, fiindcă la fiecare rafală a tunurilor Wickers, clădirea se cutremura ca o vargă, iar la fiecare rafală Krupp, un muget subteran urca din subsolurile pământului până în bucătăria mea. A fost al treilea atac aerian de când suntem aici. Și vor mai fi.

28 06 43

Război greu. Rândurile noastre se răresc. Azi au căzut Mitică Petrescu cu Mișu Popescu.

Cu un eleron lovit de A.C.A., s-au întors până deasupra aerodromului, dar pe panta de aterizare eleronul a cedat și s-au angajat de la 100 de metri. Patru morți. Oniceanu greu lovit, a aterizat la Mariupol: un eleron rupt, un plan ciuruit rău, incendiu la bord. Bangal a aterizat și el pe un câmp, cu fuselajul ciuruit de antiaeriană.

¹ Probabil bateriile terestre antiaeriene.

29 06 43

Azi am fost la Lisogorka. Foc intens de A.C.A. ușor, care însă ne-a urmărit mult timp trăgând bine loviturile la 30-100 metri dreapta, iar altele, bune ca direcție, dar 50 metri sub noi. Eram în patrulă foarte strânsă și vânătoarea n-a îndrăznit să se apropie. În schimb, patrula a III-a a fost masacrată de vânătoare. Gușterul e singurul care s-a întors, dar cu avionul ferfeniță. Bangal cu Stan și Mănescu cu Taină, în flăcări, au reușit să pună avionul pe burtă într-un câmp, dar în liniile noastre. Toți trăiesc. Cum azi e hramul sfinților Petru și Pavel, se poate presupune că sfinții i-au avut sub paza lor... După-amiază înmormântarea lui Mișu Popescu și subloc. Petrescu.

[...]

13 07 43

Bombardament la Djakovo. Nu am întâlnit vânătoarea noastră, în schimb am întâlnit-o pe cea inamică. Bătălia s-a petrecut într-un cadru magnific, cu nori fantastici, și mai burduhănoși, și mai învolburăți de razele apusului, și mai întunecați de negurile nopții: mă rog, de toate gusturile. Ne-au atacat de șapte ori: au tras ei, am tras și noi, ca la nuntă. 104 a fost ușor atins, fără urmări, de n-ar fi un cauciuc spart. A.C.A. precis, destul de stufos. Patrula a II-a a avut mai puțin noroc: ad-jutant Socoleanu cu locot. Movilă, incendiați de antiaeriană. Movilă și mitraliorul s-au aruncat cu parașutele în teritoriul inamic. Socoleanu cu telegrafistul au continuat să zboare și au aterizat în flăcări, dar în bune condițiuni, în teritoriul nostru. Îmi pare rău de Movilă, avea presimțiri. Dintre rezerviști n-au mai rămas decât Vasilescu, Mogâldea și eu.

[...]

13 08 43 – Misiunea suna așa: «Veți bombarda un depozit de muniții care se află camuflat într-o pădure pe malul Donețului. De sus se zăresc foarte bine acoperișurile de țiglă roșie ale magaziiilor: ușor de găsit». Numai că eu sunt daltonist, și să-l văd pe acel daltonist care de la 6500 de metri deosebește o pată roșie într-o pădure verde. Am trecut foarte precis deasupra obiectivului, dar pete roșii n-am văzut și, când m-am trezit, eram departe cu nouă avioane în formație. Ce mă fac, mi-am zis. Atunci în dreapta mea am zărit, într-un sat, sclipiri de oțel și probabil de parbrizuri. M-am îndreptat într-acolo și am largat bombe. Dar la întoarcere nu eram tocmai liniștit, nu bombardasem obiectivul comandat, îmi făcusem de cap. Aterizat, am întârziat la comandant ca

să explic cum și ce fel, și între timp autobuzul cu echipajele a plecat, era seară, așa că m-am întors la cantonament cu o motocicletă. Când am intrat în crângul din fața cazărmii, la o masă afară ședea un general neamț încadrat de comandorii noștri, Zaharescu și Giosanu. Mi-au făcut semn să mă apropii. «Acu vine săpuneala», mi-am zis eu. Dar s-au sculat toți trei în picioare și generalul, foarte solemn, m-a felicitat (într-o franțuzească perfectă de altfel) [...] în satul cu pricina am surprins o unitate blindată și am ciopârțit-o. La ora când reintram în cantonament, vestea sosise telefonic. Toți ceilalți observatori, din cele opt avioane care ne însoțeau, văzuseră foarte bine faimoasele acoperișuri roșii, dar văzuseră tot atât de bine carele blindate pe străzile satului. Sunt buni și daltoniștii la ceva.

20 08 43

Bombardament prin nori compacti, imposibil de văzut ceva. Habar n-am unde au căzut bombele noastre. Din patrula a II-a au aterizat forțat Vasilovski cu Iosup. Vasilovski mort, Iosup un picior rupt, mitraliorul grav rănit. Nu mă mir, azi a reapărut sinistra figură a căpitanului Barth, cel mai mare *jettatore*¹ pe care l-am pomenit.

De vreo săptămână, Barth fusese înlocuit cu locotenentul Kornblum, simpatic, golan, prietenos și bețiv. Din Koenigsberg, adică din Prusia orientală, dar numai mutră de prusac nu avea, mai curând de latin. Avea o mașină de serviciu și când se îmbăta o proptea într-un pom, și se îmbăta cam des. Aprecia vinurile românești. Participase la bătălia Angliei, iar la Paris. fusese îndrăgostit de Josette. Vorbea atâta franceză cât poate învăța un ofițer în brațele unei midinete. Era convins că au pierdut războiul și că Hitler e un porc. Băieții noștri îi spuneau Korbu. [...]

25 08 43

O pădure lângă Dolgenkaia. Cap de patrulă. Niciodată n-am văzut asemenea spectacol. Erau pe cer vreo 200 de avioane de toate neamurile. Sub noi au atacat Stukas-urile, apoi de sus, abia bombardasem, sosea o formație de 24 Heinkel, gata-gata să ne arunce bombele în cap. În spatele nostru alte roiuri, grămezi de JU 88, vânători de toate neamurile. Vânătorii n-au mai apucat să ne atace, s-au încăierat ei între ei, antiaeriana n-a mai tras că nu se mai deosebea amic de inamic.

¹ Persoană care deoache, notă P. Vignali.

26 08 43

Iar cap de patrulă. Sat idiot pe Doneț.

27 08 43

Același sat idiot pe Doneț. Am zburat cu cpt. Cârâc ca pilot. A.C.A. antipatic (dar când e simpatic?).

31 08 43

O pădure. A.C.A. greu. Cap de formație ca de obicei. Ceilalți mănâncă ciocolată și admiră peisajul, în timp ce eu îmi storc creierii ca să găsesc obiectivul prin nori.

06 09 43

Zilele trecute am mai făcut două misiuni. Am 39 de misiuni executate din iunie până acum.

Măine plec în concediu.

Ajuns în București, impresiile lui Vignali nu au fost grozave:

„Țin minte ce impresie penibilă mi-a făcut atunci¹ capitala României cu locuitorii ei. Parcă aș fi coborât în altă lume, o lume ireală, o lume pe care o uitasem. Bucureștenii își vedeau cu obișnuita placiditate de treburile lor, cel puțin cei care aveau treburi. Cei fără treabă, și erau destui, ca de obicei, se țineau de fete, de bancuri, de bârfeli, de șmecherii. Război? A, da parcă! E adevărat, pâinea e neagră și cafeaua a dispărut, numai surogat, o porcărie, iar aseară la bodegă cineva chiar vorbea de război. Cinematografele pline, restaurantele și cărciumile arhipline, pe Calea Victoriei obișnuita foială până noaptea târziu. Afacerile mergeau cu pânzele umflate. Ca de obicei, evreii făceau afaceri, cu nemții de astă dată, dar fiindcă erau puși la index, făceau afacerile prin intermediul câte unui român prea milos ca să lase un biet evreu să moară de foame și prea șmecher ca să piardă ocazia de a profita de pe urma lui. Apoi seara, românul șmecher și milos asculta Radio Londra și jubila când se anunța o victorie a anglo-americanilor.

La ora prânzului, intru și eu la Dragomir la bodegă să-mi revăd bețivii mei – între orele douăsprezece și două îi găsești acolo pachet, mai toți au servicii, bineînțeles, dar ora aperitivului e sfântă – îmi iese înaintea,

¹ Vignali scrie rîndurile de mai sus la multe decenii de la producerea lor.

cu brațele întinse, O.D.: «Dar unde ai fost, unde ai dispărut, nu te-am mai văzut de un car de vreme!», «Am să-ți împărtășesc o mare noutate, zic: Suntem în război... Am fost pe front». «Pe front!» se miră amicul O.D. «Ce ai căutat tu pe front? Ai gustat braghina lui Dragomir? E grozavă!» Seara am luat masa cu Păstorel Teodoreanu la Continental. Vine și se așează la masa noastră un prieten comun. «Când te gândești că am pierdut războiul ăsta!» spune și râde satisfăcut. M-am supărat și i-am spus-o, i-am spus-o tare. Oricare ar fi opiniile politice ale cuiva și de partea oricui ar merge simpatiile lui, când țara e în primejdie e monstruos să râzi și să jubilezi: dacă nu dintr-un sentiment patriotic, pe care nu-l ai, dar cel puțin din respect pentru cei trei sute de mii de morți ai noștri. După trăirea intensă a lunilor petrecute pe front, nepăsarea și inconștiența, pe care le-am întâlnit aici la tot pasul, mi-au lăsat o impresie dureroasă. N-am stat decât două zile la București – aveam de încasat niște restante din soldă – și am plecat la Lăculețe¹, unde își făcea concediul Virginia, împreună cu copiii.”

Revenit din concediu, sub imperiul sorților schimbători ai războiului, escadrii cuprinzându-l pe Vignali se retrage la Nikolaev.

01 10 43

[...] În lipsa mea multe s-au schimbat. La Zaporojie, de unde am plecat acum câteva zile, se dau lupte grele [...] Acționăm în sector nou, în zona Melitopol, și vânătoria inamică a apărut iarăși ca pe [zona râului] Mius, multă, mai multă și mai agresivă. Cinci de-ai noștri au fost doborâți în interval de câteva zile și, din ei, trei echipaje s-au pierdut: cpt. Ion Gheorghe cu cpt. Constantinescu, adj. Negru cu lt. Tănescu și Niță cu sublt. Marinescu. Pe Korbu nu l-am găsit, era și el aterizat forțat la doi kilometri de front și nu se întorsese încă. S-a întors seara la ora mesei, bine sănătos și cu o sete grozavă².

[...]

23 10 43

Azi n-am zburat fiind bolnav, așa că echipajul meu a plecat cu Gâgă în locul meu. Au fost atacați de vânătoare, bilanț: Mărculescu, mitraliorul,

¹ Posibil să fie o localitate situată imediat la nord de Tîrgoviște.

² Ce fel de sete ardea pe acel coleg reiese dintr-o notație ulterioară a lui Vignali: „09 10 43 – Aseară m-am prăjit cu Korbu. Eram bun de fotografiat”.

mort: Andrei, telegrafistul, rănit. Cojocarul a făcut un aterizaj forțat într-o miriște, iar Cârâc a aterizat lângă el și a cules echipajul. Alte două avioane lovite serios.

24 10 43

Sunt încă bolnav, dar am zburat, că mă plictisesc în pat.

25 10 43

Iar păduri cu aspect inofensiv. Locotenent Ionescu Țiganu cu locot. Marinescu Matra, loviți în plin de A.C.A. Se știe că echipajul s-a aruncat cu parașutele, dar atât. L-am înmormântat pe Mărculescu.

26 10 43

Azi am condus formația la un pârliț de sat la N-V de Melitopol. Bătălie mare. Punga de la Melitopol se mărește, Krivoirog sub focul artileriei rusești. La întoarcere aflăm că echipajul Ionescu – Matra [doborât anterior] trăiește. Spre seară s-a întors Ionescu, povestea lui e ceva din o mie și una de nopți. Se poate rezuma cam așa: o lovitură în plin între motor și plan; planul drept se desprinde cu motor cu tot; trapa de jos nu vrea să se deschidă; prinzând momentul când avionul se răstoarnă, Marinescu și telegrafistul sar prin trapa de sus. Rămân blocați în avion Ionescu și mitraliorul, care nu reușesc să se degajeze; se rupe și planul stâng, fuzelajul cade de acum ca un bolovan cu forme aerodinamice. Locotenent Ionescu se gândește că are ghinion că nu poate ieși și-i arde o înjurătură, că asta-i tot ce putea să mai facă. Se rupe botul avionului cu tabloul de bord și tot tacâmul, smuls de curent. Un înger îl apucă pe Ionescu de o aripă și-l trage afară din avion; mitraliorul, când îl vede pe locotenent Ionescu strecurându-se ușurel prin trapa de sus, se agață de piciorul lui. Se deschid parașutele de bunăvoie și amândoi plutesc pe cerul senin al Ucrainei. Locotenent Ionescu crede că e mort, se gândește că nu e chiar așa de rău să fii mort și aude aripa unui înger fâlfâind în jurul lui, dar constată că aripa îngerului nu-i decât unul din planurile rupte care se fâlfâie în cădere. Aterizează în primele linii și sunt culeși de o autoblindată. Ionescu are o zgârietură la picior, ceilalți din echipaj n-au nici măcar zgârietura la picior. Locotenent Ionescu mai are un șoc nervos care-l reține câteva zile la pat pentru odihna psihologică prescrisă de doctor. Locotenent Marinescu Matra n-are timp să se odihnească psihologic, având în vedere că la ora opt are un rendezu în oraș cu Nina.

Dimineața bombardament prost la Ciaplinka. După masă, Liubimovka, sau așa ceva.

Căpitan Cârâc, comandantul escadrilei, cu locotenent Boian, loviți în plin de artilerie, au fost literalmente pulverizați, nu s-a mai ales nimic din ei. Se aflau în dreapta mea, la vreo 20 de metri, eu eram cu ochii în vizor gata să apăs pe buton, am simțit o zguduitură puternică, semn că un proiectil explodase sub noi foarte aproape, apoi am auzit în cască vocea telegrafistului, «Aoleu, Cârâc!». Am apăsât pe buton, m-am ridicat și am întrebat, «Ce e cu Cârâc?». Telegrafistul mi-a arătat un nou-raș negru pe cer în urma noastră; acela fusese Cârâc și Boian. Artileria a tras în total trei lovituri: două bune ca direcție, dar puțin sub noi, cele care ne-au zguduit; a treia l-a nimerit în plin pe Cârâc. Apoi a tăcut: începuseră să le pice în cap bombele noastre.

Cârâc avea la telefoanele de la București o iubită. Regiunea Aeriană¹ avea între 71/2 și 8 legătura prin fir direct cu Bucureștiul. Când terminau de vorbit coloneii, iubita de la telefoane băga fișa pe telefonul lui Cârâc; noi jucam bridge și la opt fix suna telefonul și Cârâc vorbea cu mămica. Acum mămica suna și la telefon nu răspundea nimeni... Cam o săptămână după dispariția lui Cârâc, cineva mă cheamă, «Mergeți să vedeți cine-i în camera lui Cârâc». Pe un scaun în mijlocul odăii ședea mitraliorul lui Cârâc, cu un aer tâmp, ca la fotografie la minut. Ne-a povestit odiseea lui. Când avionul lovit în plin a explodat, el, cu gondolă cu tot, a fost proiectat departe. «M-am pomenit în aer, nici nu era prea rău, parcă ședeam în fotoliu, dar parașuta nu se deschisese. M-am uitat în jur și am zărit la brâu maneta de la parașută. Mi-am zis: ce ar fi să trag și de drăcia asta? Am tras și s-a deschis parașuta. Am aterizat pe un ostrov pe Doneț; dintr-o parte trăgeau rușii, din cealaltă nemții. Am stat ascuns în păpuriș, apoi noaptea au venit nemții cu o barcă de cauciuc și m-au luat»...

Rămîne loc însă și de speranțe...

...Partea curioasă e că și despre Cârâc am mai auzit, mulți ani mai târziu, unele zvonuri. Prin '51, când eram la Bacău aveam un normator care fusese prizonier în Rusia. Mi-a povestit că în lagăr primea uneori o foaie scoasă de prizonierii români, în care, pe lângă articole de pro-

¹ Formă de organizare zonală a aviației românești.

pagandă, mai erau și de literatură. Odată a citit în această foaie o poezie semnată Ben Dem. Așa semna Demeter Benedict Cârâc când făcea pe poetul și publica poeziile prin reviste ale armatei. Să fi scăpat? Dar alte vești n-am mai avut despre el.”

În continuare, autorul trece de la jurnalul momentului la amintiri peste decenii:

„În ianuarie '44 [pe când baza ajunsese la Odesa] am fost demobilizat, dar comandantul m-a rugat ca, înainte de plecare, să conduc patru echipaje la Cracovia ca să aduc patru avioane noi. Un avion ne-a dus până la Lemberg, unde am petrecut o noapte, iar a doua zi cu un Junkers (*foto*) de transport am ajuns la Cracovia. La Cracovia am stat trei zile până ni s-au pregătit avioanele și am profitat de ocazie ca să vizitez vechiul oraș universitar. Viața părea cu totul normală, și aici, și la Lemberg [actualul Lvov], tramvaiele circulau, oamenii își vedeau de treburile, restaurantele erau deschise, dar poate că era normală numai la suprafață, ca și vitrinele care erau frumos garnisite, dar în magazin nu găseai nimic. Vrând să cumpăr o amintire, am intrat într-un magazin de porțelanuri în vitrina căruia văzusem câteva piese frumoase de ceramică locală, dar înăuntru erau doar rafturi, rafturi de țucale de sticlă, absolut nimic altceva: porțelanurile erau pentru vitrină, de paradă. Într-o dimineață, însoțit de Marțel și Gușterul, am fost să vedem castelul medieval și faimoasa catedrală Sanct Nicolaus, o frumoasă biserică gotică, după care am intrat într-o cofetărie să bem un ceai. Cum casierița vorbea franțuzește, am întrebat-o dacă putea să-mi dea puțin lapte. «Aveți cartelă?» m-a întrebat. Nu aveam. Atunci, punându-și mîna pe sânul

îmbelșugat a zis: «Am să vă dau din laptele meu», ceea ce a stârnit râsul la mesele vecine, fiindcă uniformele noastre românești fiind neobișnuite, focalizau atenția clienților. Seara am fost la restaurant, care era plin și, neavând cartelă, am mâncat numai legume și am băut apă, dar la 10 fix a apărut un chelner cu o tavă și a distribuit la fiecare un pahar de vin și unul mic de vodcă. Dar afară pe trotuar foiau bișnițarii de la care, cu 60 de mărci, puteai cumpăra o sticlă de coniac. Mi s-a spus că la Varșovia puteai găsi orice, dar la niște prețuri nebune. A treia zi de dimineață, un plutonier neamț mi-a predat patru avioane nou-nouțe, cu mai puține formalități decât le-ar fi trebuit românilor ca să-mi predea o pereche de bocanci. Pe drumul întoarcerii am făcut un raid frumos, ocolind cu grijă zonele calde unde se dădeau bătălii. La 17 ianuarie eram la București, demobilizat. Aveam la activul meu 98 de misiuni la inamic.”

Din nou la junal:

Țândărei

21 04 44

N-am stat prea mult acasă. De ieri sunt iar la flotila a II-a, la bătrânele Savoia, în Țândărei.

Între timp, multe s-au întâmplat: bombardarea Bucureștiului la 6 aprilie [...] au căzut 7 bombe în jurul casei noastre, dar nici una n-a explodat. Familia, după diverse peripeții, evacuată la Bușteni. Fabrica o închi-dem, pentru multă vreme cred.

De la grupul V vești triste. A murit Andrei Constantinescu, într-un accident de decolare. A murit Marcel Constantinopol într-un accident stupid, la Nicolaev (nici nu-l pot numi accident) împușcat în curtea cazăr-mii de către un camarad beat [...]

Aici Savoia acționează, dar presimt tragedii, personalul fiind insuficient instruit. După trei ani de război, piloții tot nu știu să zboare în formație. Frontul a ajuns pe linia Sculeni – Stânca Roznoveanu.

Fac o interpolare. Eu la Țândărei n-am făcut decât 2 misiuni, de care am să vorbesc mai jos; cu cele 98 de misiuni la activul meu, eram atât de mult în avans față de ceilalți zburători, încât eram lăsat în rezervă. Dar văzându-i cum pleacă în misiune împrăștiați ca muștele fiecare de capul lui, incapabili să strângă formația; cum după decolare se învârtesc câte o jumătate de ceas roată în jurul aerodromului fără să reu-

șească să se adune, m-am dus la comandant și i-am cerut voie să fac un instructaj de informare cu piloții despre «cum se strânge formația la decolare». N-o făceam din capul meu, că nici nu eram pilot, dar ne învățaseră nemții la Zaporoje, mai exact căpitanul Barth piază-rea care, exasperat de a ne vedea zburând împrăștiați ca potârnicile pe tot cerul, ne adunase în fața unei table și, cu creta în mână, ne făcuse o demonstrație teoretică. Era atât de simplu, atât de «la mintea cocoșului», încât m-am și întrebat de ce trebuise să vină un neamț antipatic să ne dea acea lecție și nu fusesem noi singuri în stare s-o gândim din capul nostru. I-am adunat deci pe domnii piloți, de la adjutant la căpitan, m-am scuzat că îndrăznesc eu, observator, să-i învăț cum să zboare, și le-am făcut și eu lecția căpitanului Barth (având grijă în prealabil să bat în lemn contra deochiului). Domniile lor, piloții, se cam uitau chiorâș la mine: «Vine un observator rezervist, avocat pe deasupra, auzi tu, să ne învețe pe noi, curve bătrâne, cum se zboară». Dar în după-amiaza aceleași zile, când escadrila 71 a plecat în misiune, am avut satisfacția, 15 minute după decolare, să văd trecând peste capetele noastre, într-o măreață zbârnâială wagneriană, formația de cinci Savoia-Marchetti strânsă pachet. Așa da! Altă contribuție patriotică nu știu să fi avut cât am stat la Țândărei, de n-ar fi cea gastronomică. Ca unul care aveam o reputație bine stabilită că știu să recunosc un vin bun și o mâncare de soi, mă numise Costică Grasu director artistic al popotei ofițerilor. Sarcina mea era să se mănânce bine. Partea contabilo-administrativă îl privea pe sergentul Biligan, grefier în civilie, șmecher și simpatic. Aveam la dispoziție toate mijloacele de transport ca să procur cele necesare: cu o avionetă SET pilotată de amicul meu Iulică Rezervistu, profesor de desen, mă duceam la Buzău după unt, la Brăila după cașcaval și telemea; cu camioneta, de 2-3 ori pe săptămână, la Piuia Petrii pe Dunăre, unde aveam pescarii mei, care ne furnizau morun, cegă și icre negre; cu un camion, însoțit de un mitralior care avea un tată podgorean în zona Sascut, am fost după vin. Ne-a primit părintele podgorean cu brațele deschise, ne-a întins masă, a scos o bardacă din pivniță «din cel bun», a fript niște pui. [...]

După ce ne-am ospătat, am intrat în pivniță; stăpânul mi-a arătat un șir de 20 de butoaie care ședeau aliniate și mi-a spus: «Alegeți care vă place» Am început să degust, butoi după butoi, cu carnetul în mână, nu era treabă ușoară, luam câte o sorbitură, care mai era acru îl scuipam, care era mai bun îl re-degustam cu ochii închiși și un aer concentrat, apoi îl trăgeam la catastif. Ajuns la capăt am luat-o în sens invers,

dar numai cu vreo cinci butoaie care primiseră note mai mari și în fine, la a treia rundă, după balotaj, m-am decis. Apoi m-am dus să mă culc. Flotila a apreciat alegerea mea.

O altă contribuție patriotică, pe care am adus-o cu ocazia acestei , a fost «une grand-sauce» pe care l-am preparat cu ocazia unei mese pe care flotila a dat-o unui general neamț în trecere. Rețeta o luasem dintr-o carte de bucate foarte veche, franțuzească, pe care o adusesem de la București cu prilejul unei permisii, ca să mă inspir în pregătirea meniurilor de la popotă. În cărțile de bucate moderne nici nu mai figurează acest faimos sos, fabricația lui fiind atât de sofisticată și cerând atâta varietate de cărnuri și de alte ingrediente încât nici nu-i de conceput să se poată prepara într-o gospodărie, cel mult în marile restaurante. În marele restaurant din pădurea Țândărei am fost favorizat de faptul că Biligan tocmai tăiasă o juncuță și din ea ne-am putut alege tot ce ne trebuia pentru creația noastră artistică. Bucătarul și-a dat și el osteneala să urmeze întocmai instrucțiunile din carte și în concluzie sosul nostru a fost o adevărată capodoperă. E drept că dintr-o jumătate de juncuță am scos o cratiță de sos, dar a fost bun.

[...]

Țândărei

30 05 44

Azi am făcut prima misiune și pentru prima oară de când operează în acest sector, Savoia a întâlnit vânătoarea inamică. Și ce vânătoare! Treizeci de Jakuri. Cele șase I.A.R. 80, care ne însoțeau, s-au luptat vitejește, dar cu prea puțin folos și au pierdut un echipaj. Din cinci echipaje câte am plecat din escadrila 72, m-am întors numai eu. Pe doi, care erau în capul formației, i-am văzut aterizând la inamic, nu știu ce s-a întâmplat. Ștefănescu, în stânga mea, a fost lovit, dar a reușit să se întoarcă până la Bârlad, unde a aterizat cu bine. Teodorescu, cu avionul lovit și doi răniți în agonie la bord, a reușit să se târască până la Tecuci. Dar cum să nu-l atace vânătoarea când zbura ca un bezmetic la doi kilometri de restul formației, parcă ar fi fost în plimbare de agrement, nu în luptă. Când m-am văzut singur pe cer și în spate roiul de vânători care goneau spre noi, i-am ordonat pilotului să bage motoarele în plin și să intre în formația din față, care se ținea mai strânsă, ceea ce a făcut. Numai așa am scăpat. Întors la Țândărei, când intram în cortul comandantului să dau raportul, escadrila 71 tocmai terminase de dat raportul, pierduse un singur avion, și comandorul Lehman îl întreba

pe comandantul nostru de escadrilă: «Și de la 72 câți s-au întors?». Acesta, alb la față, răspundea aproape bâlbâindu-se: «De la mine nu s-a întors nici unul». Atunci mi-am făcut intrarea în cort și am spus: «Ba m-am întors eu!». Mai târziu au sosit vești bune de la Tecuci și Bârlad. Nu vor să înțeleagă piloții ăștia de școală veche că, pentru bombardiere, singura posibilitate de a face față vânătorii inamice este să zboare în formație strânsă [...]

Nici o plăcere cu Savoia: stai în cușcă și nu vezi aproape nimic, mitralierele în spate pâraie, intercomunicația fluieră și toată lumea vorbește deodată fără să se înțeleagă nimic. La Ju 88 era altceva: acolo cel puțin luam parte activă la luptă, vedeam totul, trăgea rusul în mine, trăgeam și eu în el, era aproape plăcut.

22 06 44

Misiune ratată din care era să ies mai prost decât dintr-un baraj de A.C.A. combinat cu vânătoare, adică n-a lipsit mult să nu mai ies deloc. Ne-am angajat în nori cu bătrânul Savoia și am făcut toată gama de acrobații până să redresăm. Fusesem nevoiți să spargem plafonul de nori, destul de gros, iar pilotul meu, un vechi subofițer cu o foarte solidă reputație de pilot dar care, ca toți veteranii, dacă nu vedea pământul sub el, își pierdea capul, nu știa să zboare după aparate. Așa s-a făcut că, ieșiți deasupra norilor, mă uit sub mine și văd cerul albastru; mă uit în sus și văd norii însoriți. Eram cu capul în jos. Apoi buff... ne-am angajat. Noroc că eram la 5000 de metri și pilotul, care de altfel își cunoștea meseria, a reușit să redreseze pe la vreo 2000. Cred că niciodată nu fusesem în asemenea primejdie. Misiunea aceasta, dacă n-o ratam, ar fi fost a o suta. Dar cine știe, poate că ar fi fost ultima!

Aici se încheie jurnalul meu de război..”.

[...]

În august mă aflam la Bușteni unde era refugiată familia, obținusem o scurtă permisie. Roiul de bombardiere americane se ivea aproape zilnic rotindu-se la mare înălțime peste crucea Caraimanului, punct de reper probabil, pentru a se îndrepta apoi spre zona petroliferă sau spre București. Munții «singuri și bătrâni» cum zice poetul¹, își vedeau mai departe de majestuoasa lor neclintire, de vererite, berbecuți, prăpăstii și ponoare, fără să dea cea mai mică atenție nici americanilor, nici lui

¹ La subsol text Vignali: „Topârceanu, «Balada munților»”

lgi, care la doi ani alerga cu mâinile întinse printre florile lui moș Gheorghe¹ după fluturi.

În seara de 23 august, emisiunea de muzică s-a oprit brusc și s-a anunțat: «Rămâneți pe ascultare, la ora 10 se va difuza un comunicat important». Același anunț s-a repetat din zece în zece minute crescând atmosfera de tensiune printre ascultători. În fine, la zece seara a răsunat vocea molâie a regelui Mihai: «Români! în situația grea în care se găsește țara noastră am hotărât, ca să salvez patria, încetarea imediată a ostilităților cu Națiunile Unite, și fac apel la un guvern de uniune națională pentru a îndeplini voința țării de a încheia pace cu Națiunile Unite. România acceptă armistițiul oferit de Uniunea Sovietică, Marea Britanie și Statele Unite... etc.».

Era armistițiul! Vestea a fost întâmpinată de majoritatea populației cu explozii de bucurie. Pentru cei mulți, armistițiul însemna pace, însemna încetarea bombardamentelor, însemna întoarcerea acasă a lui Ion și a lui Gheorghe, însemna încetarea războiului. În euforia lor momentană, oamenii nu se gândeau la «ce va urma»: nu vedeau decât prezentul imediat. Nu-și puteau da seama că războiul, departe de a înceta, avea să înceapă și mai aprig, fiindcă de acum înainte avea să se desfășoare nu pe un front, dar pe două: pe unul extern și pe unul intern, iar cel din urmă va fi cel mai lung și mai nimicitor². Eu personal am rămas consternat. Am fost printre cei puțini care n-au văzut cu ochi buni acest armistițiu pe care îl consideram o lovitură pe spate dată nemților, alături de care luptaserăm timp de trei ani și care fuseseră aliații noștri loiali. Trecerea aceasta bruscă de pe un front pe altul, schimbarea de poziție de azi pe mâine mi se părea o mișelie³. Și mai ales mă întrebam cu îngrijorare: ce vor face rușii cu noi și cu țara?

E drept că eram și total lipsiți de informații, comunicatele oficiale nu spuneau mai nimic, am aflat că mareșalul Antonescu a fost înlăturat – și nu mi-a părut rău – că a fost însărcinat cu formarea guvernului generalul Sănătescu, de care auzeam prima oară, că aviația germană,

¹ Fratele mamei lui Vignali,, care locuia în Bușteni.

² E de notat că autorul uzează și el de ideea celor două *fronturi* (dar fără să insiste asupra ei) – pe care o mai întâlnim, însoțită de vehemență însă, la Sorin Tulea.

³ Era acolo doar politică, cu ale ei interese. Ale României erau să îmblânzească inevitabilul ocupant, iar totodată, aliindu-se cu el, să poată reclama ulterior Ardealul de nord-vest. La o adică și Puterilor Centrale le fusesem aliat trei decenii, dar în august 1916 le-am declarat război (acel moment nefiindu-i însă lui Vignali o experiență nemijlocită, nu se plînge de moralitatea lui)...

cantonată pe aerodromul Otopeni, bombarda Bucureștiul, că în zona Ploiești se dădeau lupte, dar știrile erau sporadice, confuze și în mare parte culese din zvon public. De mareșalul Antonescu nu mi-a părut rău, îl știam prost și îngâmfat și figura lui îmi era profund antipatică, totuși faptul că ai noștri l-au predat rușilor l-am considerat o infamie. La noi în casă aparatul de radio bâzâia toată ziua, dar în afară de muzică populară, câte un concert de Ceaikovski – erau doar rușii la modă – și câte un vag comunicat al guvernului care nu spunea mai nimic, nu transmitea nici o știre care să ne satisfacă curiozitatea și să ne risipească îngrijorarea.

Abia mai târziu, când am aflat adevărul asupra situației noastre și asupra desfășurării evenimentelor de la 23 august, mi-am dat seama că în adevăr nu se putea altfel, armistițiul, așa cum s-a făcut, era singura soluție pentru a salva România de la dispariția ei de pe harta lumii. Războiul era pierdut și, dacă Hitler era destul de nebun ca să târâie țara lui până în fundul prăpastiei, România nu avea nici o îndatorire de a-l urma pe panta catastrofei totale. Și dacă era de acum inevitabil ca rușii să intre în țară, mai bine să intre ca prieteni decât ca dușmani, chiar dacă se bănuia că prietenia rușilor era mai rea decât dușmănia altora.

În primele zile, pe valea Prahovei au început să circule, unul după altul, trenuri cu nemți în retragere [...] Fabrica de hârtie din Bușteni era proprietatea familiei Schill, de origine germană, dar stabilită de mai multe generații în țară. L-am văzut pe Schill cu toată familia, soția și doi copii, echipați de munte, fiecare cu un rucsac în spinare, îndreptându-se spre gară. S-au urcat într-un tren cu trupe germane și au dispărut spre nord. Mi-a fost tare milă de ei: după trei sau patru generații de muncă cinstită și constructivă, se întorceau în țara lor de baștină cu un rucsac de boarfe. N-am mai auzit nimic de soarta lor. Oameni cinștiți și foarte de treabă acești Schill, dacă Bușteniul era ce era, li se datora în mare parte lor.¹

Cât despre mine, era urgent să mă întorc la unitatea mea la Țândărei, dar cum, când nu mai circula nici un tren spre București? Am avut norocul să-l întâlnesc pe Sandu Rălescu care trecea prin Bușteni cu mașina lui în drum spre București, și m-a luat cu dânsul. Cum se știa că prin Ploiești nu se putea trece deoarece se dădeau încă lupte, am luat-o prin

¹ Vignali este un pic naiv, căci pleacă strict de la observația vizuală a acelor oameni, pe când grăbeau spre gară. Nu poți ști dacă și ei, asemenea unei bune părți a cosîngenilor lor (inclusiv din România), nu au făcut exces de zel în susținerea Germaniei lui Hitler. Iar totodată dacă acele „rucsacuri cu boarfe” le-au fost singurele valori luate, atunci.

varianta Târgoviște. Pe drum am depășit câțiva aviatori americani care, eliberați din lagărul de lux de la Florești – domeniul Cantacuzino afectat ca lagăr special pentru prizonierii americani (tot prizonier american să fi fost) – o porniseră pe jos spre București. Ajunși la București, ne-am dus direct la fabrică, unde am găsit adunată o gașcă întreagă, vreo 20 de persoane. Toți prietenii lui Alberto¹, care rămăseseră în București, erau refugiați la fabrică, aceasta aflându-se în afara zonelor de bombardament și în plus prevăzută cu un adăpost antiaerian foarte solid. Se dormea pe jos, pe mese, pe culoare, pe unde se apuca. Dimineața devreme – bombardamentele germane începeau pe la 11 – bărbații cu mașina se repezeau după provizii în oraș, iar la prânz se lăsa cu un banchet măreț și vesel de parcă ar fi fost Bucureștiul bombardat cu confetti, nu cu bombe adevărate, și icrele negre nu lipseau de pe masă, că prețul lor scăzuse de la 1000 la 300 de lei, mâncătorii de icre fugiseră de bombardamente și nu mai avea cine să le mănânce. Se știa că în zona Otopeni, unde aerodromul era ocupat de aviația germană, se dădeau lupte, dar bucureștenii își vedeau de treburile lor, pe Calea Victoriei era obișnuita animație, iar seara cinematografele și restaurantele erau pline.

Trenurile prin țară mai circulau pe unde se mai putea circula. Cu excepția zonelor calde, unde se dădeau încă lupte zona petroliferă, valea Trotușului, Predeal etc., în celelalte direcții trenurile circulau, așa se face că am găsit și eu un tren spre Țândărei, care pleca din Gara Obor, că Gara de Nord fusese scoasă din funcțiune în urma bombardamentului american de la 4 aprilie. Am ajuns la Țândărei tocmai la timp ca să-mi fac geamantanul și să mă urc în avion: flota pleca în mare grabă spre baza cea nouă de la Stănești lângă Târgu Jiu. Mi s-a povestit că în dimineața aceleași zile, comandantul nostru, Lehman, aflând că pe șoseaua dinspre Giurgeni se apropia un eșalon rusesc, l-a trimis pe locotenentul Vizireanu – care, fiind basarabean, vorbea rusește – cu o motocicletă ca să-i întâmpine, să le ureze bun venit și să-i informeze că la Țândărei se afla instalată o unitate română de aviație. Povestea Vizireanu că l-a întâmpinat o căpităneasă plină de decorații, care, fără să asculte micul lui discurs de circumstanță, a vrut să-i ia stiloul și ceasul de la mână. Vizireanu a protestat, reprezentanta marelui popor sovietic a amenințat. Atunci a intervenit un maior, care a încercat să-i explice căpitănei că de acum erau aliați cu românii și nu se cade să jefuiască

¹ Probabil un italian care se ocupa de bunul mers al fabricii.

un ofițer român venit să le ureze bun venit. Dar căpităneasa nu putea înțelege asemenea procedee, era foarte enervată și vociferă. «Când am văzut cu cine am de a face, zice Vizireanu, am sărit pe motocicletă și am tuns-o cu 100 la oră». Iar comandorul Landmann, care avea și el un stilou și ceas la mână, a dat ordin să se pornească motoarele, iar avioanele, cu atâta încărcătură cât puteau lua, să pornească imediat la Stănești. El personal rămânea cu eșalonul rulant care avea să pornească câteva ore după noi. Și așa, în aceeași seară, am ajuns la Stănești, în inima Olteniei.

Stănești, sat mare și bogat la poalele dealurilor, de altfel bogate mi s-au părut toate satele din jur, cu gospodării frumoase și bine rânduite. Personalul activ al flotei era de mult și temeinic instalat la Stănești, cu neveste, copii și tot tacâmul, că Tecuciul, unde își avusese flota baza, de când cu apropierea frontului care atinsese linia Târgu Neamț-Roman, nu mai era în siguranță.

Pe același aerodrom de la Stănești era instalată în niște hangare mari și fabrica de avioane SET, care producea avionete de legătură și de observație, așa că satul fiind supraaglomerat, o parte din personal – și eu printre ei – am fost cazați la Arcani, la vreo 5 km, și făceam zilnic naveta, ceea ce nu era prea comod. Regele Mihai era și el pe aproape, refugiat împreună cu regina mamă la Dobrița, mai în munți, unde avea o vilă. Avionul regelui era pe aerodrom, adăpostit în hangarele SET, iar regele cobora aproape zilnic din munți la volanul unui jeep, ca să facă câte un zbor de antrenament; instructorul lui, de altfel, un căpitan roșcat și pistruiat. Făcea parte din personalul flotei, dar era puțin comunicativ și se ținea deoparte: instructorul Majestății Sale, dé! Nu-i dădea mâna să se amestece cu plebea. Regele, în schimb, era mai puțin snob. Așa țin minte că într-o zi un căpitan Coravu, care avea o rablă de mașină, plecând spre Arcani, m-a luat cu el, dar traversând o gârliță de la marginea aerodromului prin vad, mașina s-a împotmolit în mijlocul apei. Cum noi ne hârâiam cu motorul care nu mai avea putere să ne scoată la mal, iaca trece pe lângă noi regele Mihai pe jeepul lui făcut să treacă prin vaduri mai serioase decât firicelul de apă în care își dăduse duhul rabla lui Coravu. Trece regele în viteză, noi salutăm, parcurge vreo sută de metri, apoi brusc oprește, face marșarier vijelios și de pe mal ne strigă cu o voce pițigăiată: «Scoateți cablul, scoateți cablul de la spate». Am scos cablul de la spate, ne-am agățat, ne-a tras M.S. pe mal, am desfăcut cablul, a pomit-o ca un vârtej spre Dobrița. Îi plăcea grozav să

conducă mașina și ne spunea pistruiatul lui instructor că se descurca binișor și cu manșa avionului.

Acum am să-mi permit să fac o paranteză de scriitor (sau de închipuit scriitor). În sensul că această istorioară s-ar mai putea povesti și în termenii următori: «Într-o zi, vrând să trec cu mașina o gârliță prin vad, mașina s-a împotmolit în mijlocul apei și nu era chip s-o scoatem de acolo. Atunci a venit un rege, ne-a întins un cablu și ne-a tras la mal”. Care formulă e mai potrivită?”

VII

Legat viața sa în perioada care a urmat, cea de pînă la naționalizare și imediat după aceea, Petru Vignali are relativ puține remarci...

„În noiembrie '44 am fost demobilizat și m-am întors definitiv acasă. Apoi s-a terminat războiul, dar nu și necazurile. A urmat seceta cumplită din '46, foamea, agravată și mai mult de incompetența guvernului comunist și de lăcomia rușilor. Inflația: kilogramul de făină ajunge 300.000 de lei și nu se găsește, un bilet de tramvai 5.000 iar taxatoarea n-are niciodată să dea restul la un bilet de un milion. În august '47, reforma monetară prin care statul confiscă toți banii și fiecare cetățean primește 75 de lei. În noiembrie, italienii din România, sfătuiți de legația italiană, părăsesc țara. Pleacă familia Gambara, pleacă și Nino cu [soția] Ancuța, rămân singur cu fabrica să mă descurc cum pot. La 30 decembrie, regele este forțat să plece. În anul următor, la 20 [corect, 11] iunie, se naționalizează toate întreprinderile printre care și fabricuța noastră. Comuniștii au pus mîna pe țară, pe bunurile oamenilor, încearcă să pună mîna și pe sufletele lor. Închisorile sunt pline, arestările se fac pe capete, fără nici un respect al legalității; va fi arestat și cumnatul meu Radu, va fi judecat abia peste 12 ani, va ieși peste 14. Va fi arestat și Costică Gane: nu va mai ieși niciodată¹.

¹ în profilul alcătuit de editura Humanitas lui C. Gane se precizează că „între anii 1940 și 1941, ca ambasador al României la Atena, pledează pentru drepturile românilor macedoneni”. Avînd în vedere intervalul, se poate deduce că numirea în acel post a fost datorată

Se face totul pentru a-i deznaționaliza pe români, pentru a distruge bunurile lor culturale, pentru a renega tot ce e românesc. Cele două statui ecvestre ale regilor Carol I și Ferdinand, opera marelui sculptor de valoare mondială Meștrović, sunt trase jos de pe soclu cu tancurile și topite. Erau singurele statui din București de o reală valoare artistică. Apare în schimb, la șosea, o monstruoasă statuie a lui Stalin. Eminescu este scos din manualele școlare, Goga proscris; Lucian Blaga, exclus din academie, moare în mizerie. În literatură se deschide era mediocrității, A. Toma, Beniuc, Utan, sunt noii poeți. Un vânt de ură mătură țara, o pâclă de obscurantism o întunecă: România intră în Zodia proștilor.”

... barim în raport cu extinsele considerații – asupra perioadei 1944-47 – făcute peste decenii, în baza lucrărilor istorice pe care le va consulta (asta, ajuns în Italia, căci în România comunistă nu ar fi avut acces la așa ceva).

La următorul calup de amintiri, cel privind anii ‘50 (intitulat chiar „În zodia proștilor”), condeiful autorului își schimbă caracteristicile, mai exact privațiunile epocii traversate taie în bună sarea și piperul paginilor, peste care domnește din fericire uimirea pentru noua stare de lucruri din țară, respectiv revolta:

„1950, Uioara¹. Alegeri sindicale. Pe fostul președinte al Sindicatului Constructori, Vasilescu, l-au prins cu matrapazlăcuri și se procedează la alegerea unui nou președinte. Sindicatul Constructori din Uioara se compune din cei 600 de muncitori de pe șantierul nostru (Fabrica de fermentare rapidă a tutunului) și 10 muncitori de la o cărămidărie locală unde se face cărămidă de mână.

La masa roșie prezidează de un tovarăș venit anume de la Alba Iulia, pe care nimeni nu-l cunoaște. Se fac propuneri de candidaturi. Președintele de ședință, cel venit anume de la Alba Iulia, îl propune pe tovarășul Venzel. Îi face elogiul. Tov. Venzel așa și pe dincolo, este un tovarăș bun, un tovarăș de încredere, un tovarăș care a dat dovadă...

legionarilor, Gane nefiind apoi și în grațiile lui Ion Antonescu, care îl revocă din postul în Grecia. Dincolo de „campania hotărâtă împotriva comunismului” (apud P. Vignali) dusă în revista „Sânziana”, e posibil ca și alte gesturi ale lui Gane, de după venirea comuniștilor la putere, să fi dus la înțemnițarea lui. De pildă, „... era legionar și, fiind un scriitor renumit, nu se temea să vorbească tare peste tot” (Despina Skeletti-Budișteanu).

¹ Foarte probabil un sat din preajma Ocnei Mureș.

etc. Și despre Vasilescu, cel prins cu ocaua mică, când cu alegerile din anul trecut spusese că e un tovarăș bun, că e un tovarăș de încredere, că e așa și pe dincolo. Urmează discuții, oricine e liber să-și spună părerea, așa-i democrația, președintele de ședință, tovarășul venit de la Alba Iulia, chiar ne îndeamnă să ne spunem deschis părerea, să frământăm bine problema, insistă asupra caracterului democratic al alegerilor. Se ridică un muncitor, fierar betonist. Spune că desigur, tovarășul... ăla, cum îi zice, nu i-a reținut numele... Venzel, zice președintele, așa, tovarășul Venzel, e convins că e un tovarăș bun, nici nu se poate altfel, dar nimeni nu-l cunoaște pe tovarășul ăla cum îi zice... Venzel, repetă președintele, de ce să nu alegem un tovarăș dintre muncitorii șantierului, unul pe care toți îl cunoaștem, și ne cunoaște și el pe noi, că se găsesc și printre muncitorii șantierului tovarăși buni; el l-ar propune pe tovarășul... «Nu se poate», zice președintele «tovarășul Venzel a fost propus de partid», și iarăși spune că tovarășul Venzel e un tovarăș bun așa și pe dincolo. Altceineva? Se scoală un dulgher ungur, din cei din Savadisla, Lozy baci, spune că nu se îndoiește de calitățile de comunist ale tovarășului Venzel, dar de ce să nu alegem un tovarăș dintre muncitorii de pe șantier... Se scoală pe rând un zidar din Iernut și un zugrav din Câmpia Turzii, chiar și o țigancă din Unirea. Ba și evreiașul secretar al UTM-ului se ridică să spună același lucru, că vor un președinte dintre muncitorii șantierului, pe care îl cunosc și care îi cunoaște. Ședința se prelungește, începe să se întunece. Tovarășul venit special de la Alba Iulia, cu misiunea democratică de a-l face ales președinte pe Venzel, șușotește ceva cu acoliții care-l încadrează, apoi anunță că, având în vedere ora înaintată, ședința se amână pentru o dată care se va anunța. A doua zi e sâmbătă, zi de lucru scurtă, muncitorii pleacă pe la casele lor prin satele din apropiere. Luni, când se deschide șantierul, aflăm că noul președinte al Sindicatului Constructori din Uioara este tovarășul Venzel care a fost ales în unanimitate. Era, pentru mine, un «avant-goût» al noii democrații care ne aștepta.

Tot Uioara. La 7 noiembrie se sărbătorește revoluția din octombrie cu care noi, românii, nu avem nici o legătură. A fost revoluția rușilor, nu a noastră. Se defilează, tribune, primim ordinul să defilăm cu pumnul ridicat. Defilez și eu, că n-am încotro, dar nu ridic pumnul. După defilare primesc multiple felicitări șoptite: «Te felicit, ești singurul care n-a ridicat pumnul». Mă felicită! Dar ei au ridicat pumnul în timp ce eu, felicitatul, m-am ales cu o notă proastă la dosar. Donchișotism?

Uioara. Am la atelierul de plăci de mozaic un tinerel de 18 ani, frumușel și vesel, picat de la țară. L-am pus la presă și l-am învățat să facă plăci. I se spune «Domnul Injiner». E orfan, e fericit că muncește, că e independent, că a scăpat de tutela unor rubedenii acre la suflet. Într-o dimineață geroasă, -10 grade, apare la lucru desculț: peste noapte, în dormitor, i s-au furat bocancii. Și râde de noi: «Dumneavoastră, cu bocanci și ciorapi de lână, sunteți toți răciți, iar eu, desculț, n-am nimic». Ba ai, băiete, ai optsprezece ani, mai prețioși decât bocancii. «Ia un împrumut de la casierie și du-te de-ți cumpără bocanci», îi spun. „Unde să cum-păr? Ce, se găsesc? Nu se găsesc». Dar aflu că tocmai au sosit în Uioara 20 de perechi de bocanci, «Partidul are grijă de muncitori», sunt distribuiți prin Sfatul Popular și sindicate. Sindicatul Constructori a că-pătat și el 6 perechi. Intervin pe lângă Venzel, noul președinte, și Dom-nul Injiner capătă o pereche de bocanci pe cartelă.

Mai târziu, la lichidarea șantierului, când utilajele atelierului de plăci vor fi încărcate în camioane cu destinația Târgu Neamț, Domnul Injiner, cocoțat pe movila de gabii¹, pleca și el la Târgu Neamț. «Unde să mă

¹ Platformă orizontală în vârful unui catarg (cf. DEX).

duc?" îmi spune. „Eu n-am casă, asta-i casa mea”. Un an mai târziu l-am revăzut la Bacău, elegant într-un costum bleu-marine, venit să urmeze o școală; apoi facultatea muncitorească și iată-l inginer, pe puncte, dar inginer. Și nu m-aș mira să fi ajuns și director.

Bal la Uioara. Balul constructorilor, balul nostru. Mare dandana, cear-dașuri îndrăcite, curge vinul în pahare și din pahare în gâtlejuri. Un pui de zidar iubitor de învățătură, căruia i-am dat câteva lecții de geometrie și de mecanică, o învârte pe femeia de serviciu a notarului, de se cutremură șandramaua. Dulgherii unguri au pățit-o: nevestele lor din Sava-disla au aflat nu se știe cum de bal și s-au transportat în corpore la Uioara: nu lipsește nici una. Bărbații s-au așezat la o masă lungă și beau organizat; un dulgher, bolnav de ficat, care nu bea, ține contabilitatea sticlelor goale. Femeile nu îndrăznesc să se așeze la masă cu bărbații lor, stau în jurul mesei, mănâncă în picioare, își servesc bărbații.

Taraful de lăutari al lui Țitruș e foarte bun, dar cântă numai muzică ungurească, deși peste 70 la sută din cei prezenți erau români. Mă duc la Țitruș să-i spun să mai cânte și muzică românească. „Am vrea și noi, domnule” spune Țitruș «dar nu ne dă voie». «Cine nu vă dă voie?» «Tovarășii», îmi șoptește Titruș, și-mi face cu ochiul. Biată Românie, pe mâna cui ai ajuns!

În anii 50 România a ajuns o colonie sovietică. Sărăcia era cumplită. Nu fiindcă țara era săracă sau fiindcă distrugerile războiului ar fi sărăcit-o. Țara era bogată cum fusese totdeauna, iar distrugerile războiului nu fuseseră prea mari și au fost repede remediate. Cauza era în primul rând incompetența celor care conduceau țara, investițiile nechibzuite în obiecte nerentabile și depășind posibilitățile bugetului. Dar cauza principală era desigur jaful sistematic pe care îl operau rușii. Nu mai era vorba de bietul soldat primitiv care fura ceasuri și stilouri, era statul sovietic care ne fura metodic și în mare. Timp de cel puțin 15 ani, România a fost exploatată de Uniunea Sovietică așa cum niciodată Anglia n-a îndrăznit să exploateze o colonie. Formele de jaf erau multiple¹. În primul rând datoriile de război, cele 300 milioane de dolari, cifră pe care Roosevelt și Churchill o consideraseră excesivă. În contul datoriilor, rușii luau produse de tot felul, dar la prețuri stabilite de ei, adică la prețurile nominale din 1938. Cu inflația care a urmat, ne dăm seama ce însemnau prețurile 1938, când con siderăm că circulația monetară care

¹ Fără îndoială rușii nu au fost sfinți, dar autorul uită totuși aici distrugerile (deloc mici) provocate în Uniunea Sovietică în 1941-44.

fusesse în acel an 1938, de 48,8 miliarde lei, ajunsese în 1944 la 180 miliarde iar în '46, cu venirea comuniștilor la putere, la 4220 miliarde, pentru a atinge în '47 cifre astronomice. Ce mai însemna 1000 de lei tona de țigări când un bilet de tramvai costa 5000?

Am să mai dau un exemplu. Le livram rușilor ciment, predat franco Odesa, prețul fiind deci inclusiv transportul. Dar noi nu aveam cu ce efectua transportul deoarece flota noastră comercială, câtă nu fusese scufundată de submarine, fusese confiscată de ruși ca pradă de război, așa încât transportul Constanța-Odesa se făcea cu vase sovietice. În final, după predarea cimentului, tot noi mai aveam de plătit, fiindcă transportul la prețurile zilei depășea prețul cimentului inclusiv transportul la prețuri 1938. În felul acesta, după calculele unui institut englez oficial de studii politico-economice, România a plătit numai între 23 august '44 și 1 iunie '48, 1785 milioane de dolari în contul celor 300 de milioane cât reprezentau datoriile. Și a mai continuat să plătească încă zece ani.

Alt procedeu de exploatare a fost plata cheltuielilor pentru întreținerea trupelor sovietice pe teritoriul țării. Și amintesc că trupele sovietice – care conform cu convenția de armistițiu ar fi trebuit să părăsească România imediat după terminarea ostilităților – au mai rămas în țară 13 ani. Nu mai știu unde am citit că pe o listă de materiale prezentată de comandamentul sovietic, necesare pentru întreținerea trupelor, figurau ciorapi de damă și sutiene.

Apoi au venit Sovromurile. Sovieticii au confiscat în România toate întreprinderile particulare care aveau capital german, și cum majoritatea acestora aveau capital mixt, româno-german, au luat naștere niște hibrizi numiți Sovrom: Sovromconstrucție, Sovrompetrol, Sovromtransport, Sovromtractor etc. Directorii ruși, bineînțeles. Toată țara era sovromizată. Sovromconstrucție 4, la care eram eu, se născuse dintr-o mică întreprindere germană, Rumpel. În construcție cel puțin, Sovromurile acaparau toate lucrările, în orice caz lucrările rentabile, celor câteva meschine întreprinderi românești rămânându-le ciurucurile. În 1954 rușii, generoși cum îi știm, au înapoiat sovromurile românilor, contra plată, se înțelege. Astfel Rumpel, care fusese preluată cu un capital declarat de 4 milioane, valora la lichidare 180 milioane. Și asta nu era tot: în generozitatea lor, marii noștri prieteni, înainte de desovromizare, au majorat valoarea de schimb a leului de la 12 lei rubla la 6 lei rubla, adică au dublat valoarea leului. Numai că, de unde înainte pentru 12 milioane

lei datorati am fi plătit 1 miliard ruble, după această genială revalorizare a leului, urma ca pentru aceeași sumă să plătim 2 miliarde ruble.

Trebuie totuși să mărturisesc că noi, salariații, am dus-o mai bine cu sovromul și directorul rus, decât după românzare, cu directorii, supra-directorii, inspectorii și suprainspectorii, cu controlul de stat și controlul intern și toți pițigoi care au început să pice pe capul nostru. Rusul cel puțin, după ce m-a cunoscut și și-a dat seama ce pot, îmi acorda toată încrederea și toată libertatea, mă lăsa să fac ce vreau în sectorul meu, puteam lua orice inițiativă. Pe rus atât îl interesa: beneficiul. La ședința anuală care se ținea la Iași cu toți șefii de șantiere, atât reținea directorul Șatalov: ce beneficiu ați dat? Eu, în raportul meu, declaram 6%, cifra legală, dar alții mai zmei dădeau 15% și chiar peste.

Făceau pe vitejii, să arate că aduceau întreprinderii beneficii mari, fără să-și dea seama, nătărăii, că acești bani îi produceau pentru ruși, nu pentru noi. Eu, cât am fost pe șantiere, m-am condus după două principii: 1/ Beneficiile se duc în Uniunea Sovietică, mi-am zis, dar construcțiile rămân în România: atunci să construiesc cât mai solid și cât mai de calitate, chiar dacă mai scump. 2/ Să-i plătesc pe muncitori cât pot mai bine, folosind toate mijloacele, chiar și nelegale. Fiindcă salariile muncitorilor erau adevărate salarii de mizerie.

Bacău, 1952, ianuarie. De trei zile facem acrobații ca să avem ce mânca. La 20 ianuarie s-a făcut o reformă monetară. A doua! Dacă prima era justificată, a doua nu mai avea nici o justificare, a fost o curată hoție. Statul a băgat mâna în buzunarul cetățeanului și i-a furat banii. Transferul de prețuri s-a făcut la 50 lei noi pentru o mie lei vechi, dar cetățenilor li s-au schimbat banii după alte criterii: 20 lei pentru prima mie, 5 lei pentru următoarele două, și un leu de miile restante. Noi aveam în casă câteva mii de lei, că luasem de curând chenzina, iar Virginia mai avea strânși 10 mii, rezultatul a doi ani de economii și renunțări, destinați să-mi cumpăr palton, că cel cu care umblam era o zdreanță. Veniseră paltoane noi în Bacău, un singur model, toate la fel, dar bune, costau 12.000 de lei, la prima chenzină mai puneam 2.000 și cumpăram palton. Așa, din palton și din banii pe o chenzină m-am ales cu 45 de lei. A patra zi, când am reușit în sfârșit să schimb banii la bancă, s-a dus Virginia cu ei în târg și a cumpărat mâncare, că eram lihnii de foame; în două zile a fost mâncat paltonul. Timp de trei zile, fără un ban în buzunar, am trăit din expediente. Din fericire, țărănul care ne aducea lapte a continuat să ne aprovizioneze pe datorie. Virginia a scos dintr-o

pungă toată pâinea uscată strânsă pentru pesmet și aceea, muiată și pusă la cuptor, a fost pâinea noastră cea de toate zilele. Noroc că eu eram înscris la masa de prânz la cantina direcției. Strângeam într-un șervețel de hârtie toate bucățile de carne din ciorbă și din mâncare, iar eu mâncam zeama și sosul; mai strecuram prin buzunare câteva felii de pâine și aceasta a fost hrana noastră timp de trei zile. După aceea, întreprinderea ne-a dat câte un acout, dar am tras încă șase luni mâța de coadă până să-mi echilibrez bugetul. Aveam printre muncitori un mozaicar italian, Pessi Arturo, unul din cei cinci frați Pessi, toți mozaicari. Om liniștit și singuratic, își petrecea ziua în genunchi frecând mozaicul, apoi seara se ducea acasă, locuia într-o odăiță cât o gheretă, aprindea focul la godin, își frigea două ouă, bea o dușcă de vin dintr-o damigeană trasă de sub pat și se culca. Nimeni nu știa mai bine ca el să dea lustru mozaicului. Avea strâns la CEC câteva zeci de mii, plănuia să-și cumpere costum de haine când s-o întoarce la București. Mă întreba trist: «Sunt vinovat cu ceva că am strâns niște bani ca să-mi cumpăr haine? De ce m-au pedepsit?». Peste câteva zile, Pessi a părăsit șantierul și în curând a plecat în Italia. Tare mulți «oameni ai muncii» erau în situația lui Pessi, dar n-aveau unde pleca. Prin această reformă, Partidul a lovit mai puțin în cei câțiva care strânseseră milioane – medici, dentiști, afaceriști, etc. – cât în muncitorii săraci care, strângând cureaua, reușiseră să pună deoparte câteva mii de lei din salariul lor de mizerie.

Bârlad, 1953. A venit la mine o ȝigăncușă, neagră și slăbuță ca o așchie, fata lui Zamfir, vârnicerul. Plângea. La salariu, la sfârșit de lună, după ce i-a reținut cantina și cei câțiva lei pentru sindicat, nu i-au mai rămas în mână decât 7 lei. Și îi trebuiau 15: cumpăraseră de la o colegă de dormitor o zdreanță de rochiță pentru 15 lei, de plătit la salariu, iar ea nu primise decât 7. «Nici măcar 15 lei să nu câștig într-o lună, domnule inginer!». Și plângea și era neagră și slabă ca o așchie. E drept că nu făcea mare treabă pe șantier, o țineam fiindcă era fata lui Zamfir, iar Zamfir, negru ca un fund de ceaun și mustăcios, întreținea el singur tot șantierul cu mortar. Dar vorba fetei, nici cu 15 lei să nu te alegi la sfârșit de lună? Nici! Fiindcă salariul unui muncitor categoria I este de 0,85 lei pe oră, adică 219,30 lei pe lună, iar cantina costă 210 lei pe lună. Și 219 lei și 30 de bani câștigă fiindcă avem regim de 10 ore, că într-un loc de muncă cu regim normal, salariul n-ajunge nici să acopere cantina. Prima mea pornire a fost să pun mâna la buzunar și să-i dau 8 lei,

dar îndată mi-am amintit că nici eu nu aveam în buzunar mai mult de 30 de lei, banii de țigări pe o chenzină, și m-am oprit: nu-mi puteam permite să fiu generos.

Aveam, pe șantierul «Fabrica de rulmenti», patru categorii de muncitori: civili, ostași M.F.A.¹, deținuți și UTM-iști². Deținuții nu erau politici, dar nici borfași nu erau: unul singur s-a dovedit cu apucături hoțeste și, ca să nu-și piardă dexteritatea, a furat într-o zi pachetul cu mâncare al unui muncitor. S-a lăsat cu reclamații. Deținuții l-au prins pe făptaș, i-au dat o lecție, apoi s-a prezentat la mine o delegație ca să se scuze de cele întâmplate: «N-o să se mai întâmple, domnule inginer, i-am arătat noi! Auzi? Să ne compromită, să ne iasă vorba că suntem hoți! Dar noi suntem deținuți cinstiți, nu hoți, domnule inginer». Erau în adevăr deținuți cinstiți, majoritatea erau chiaburi, dar aveam și un medic, un bătrân blănar din București, Lövendal, un boxer, Gore, Mănăilă, ajutor de notar. Gore era o cruce de voinic și avea o putere taurină, când deraia un vagonet de balast, venea Gore, se opintea și punea vagonetul pe șine. Ce păcate putea să aibă un boxer ca să ajungă la închisoare? Avea un mare păcat, avea 49 de hectare, împreună cu alți doi frați. Când i-a venit rândul să facă armata, a fost trimis să lucreze în cadrul M.F.A. la minele din Petroșani. Acolo a încheiat un contract cu direcția minelor, prin care se angaja să lucreze în mină încă 5 ani după lăsarea la vatră. «Îmi convenea, se câștiga destul de bine și tot nu aveam nici o meserie, boxer nu-i o meserie. Pământul și așa mi l-au luat, fără forme, dar l-au luat, pe motiv că nu-l lucrez. Dar s-a întâmplat o surpră în mină și am fost prins, după câteva luni de spital am fost reformat, inapt pentru serviciul militar și scutit de lucru în subteran din cauza unui reumatism articular, urmare a accidentului. M-am întors la Petroșani, nu mai eram militar, dar aveam contract. Le-am arătat certificatul și am cerut să-mi dea o muncă de suprafață, în subteran nu mai puteam lucra. Nici nu s-au uitat la certificat, m-au trimis tot în subteran. Atunci am plecat. M-au ridicat într-o seară dintr-un restaurant, după o gală de box, și m-au trimis direct la Petroșani. Am fost judecat cu mulți alții de un tribunal militar, fără avocați, fără martori, fără să pot produce certificatul medical pe care nu-l aveam în buzunar când m-au arestat. Mi-au dat doi ani, pentru «părăsirea locului de muncă».

¹ Ministerul forțelor armate, transformat ulterior în Ministerul apărării naționale.

² Uniunea Tineretului Muncitor, ce înregimenta mare parte a tinerilor. Cei ajunși pe pe marile șantiere erau numiți și brigadieri.

Argumentul meu că tribunalul militar nu era competent, deoarece fusese lăsat la vatră și nu mai eram militar, n-a fost luat în considerare. După proces ni s-a dat câte o bucățică de hârtie să facem recurs; dar vă jur că hârtia nu era mai mare decât un bilet de tramvai. Nu s-a mai auzit nimic de recursul nostru».

Mănăilă era un om serios și metodic, l-am luat la laborator, ținea și fișele. Tot chiabur. În timp ce determina umiditatea nisipului, îmi povestea din ale vieții valuri. «Eu, de tânăr am fost sărac lipit pământului, nu aveam nici o palmă de pământ. Am intrat om de serviciu la primărie, m-au dat la notariat că aveam scris frumos, eu transcriam actele, apoi am învățat să le și întocmesc, așa, când se făcea o vânzare, o tocmeală, eu întocmeam și scriam actul. Oamenii îmi dădeau un pol doi, chiar o sută, după valoarea tranzacției. Când m-am însurat, soția a adus ca zestre 3 pogoane, apoi cu banii puși deoparte am mai cumpărat două. După ce se încheia o vânzare, oamenii, cu notar și primar, se duceau să bea aldămașul, mă poșteau și pe mine, dar eu nu mă duceam, plecam la câmp și până se însera mai trăgeam o coasă. Așa, încet-încet am făcut 17 hectare de pământ. Am împărțit pământul la cei doi copii, dar ei aveau slujbe la București, nu se puteau ocupa, tot eu îl lucram. Așa vara trecută, pe pământul fetei, grâul a dat în copt, și dacă ea mi-a scris că nu poate veni să-l secere, l-am secerat tot eu. M-au arestat că am intrat pe pământ străin să secer. E pământul fetei mele, am zis, pentru ea l-am secerat. Ce are a face, au zis, nu-i pământul dumitale. Și m-au condamnat. Vedeți, că ei asta așteptau, să rămână pământul nelucrat și atunci, pe motivul că proprietarul lasă pământul în părăsire, să-l confişte. Mai bine aş fi băut banii decât să cumpăr pământ, n-ajungeam la puşcărie. Dar vedeți dumneavoastră așa suntem noi țărani, ne e sete de pământ, dacă n-avem, acolo, ogorul nostru sub picioare, parcă n-am avea rădăcină în lumea asta... Nisipul ăsta, domnule inginer, are 5 la sută umiditate». Era rău de chiaburi. Cine avea mai mult de 4 hectare era declarat chiabur, adică un fel de criminal în stare latentă. Ba chiar, declara Gheorghiu Dej în 1956 în Adunarea Națională, nu numai cel care are peste 4 hectare trebuie considerat chiabur, dar și țăranul care are mai mult ca o vacă și doi porci. Urmarea a fost că țăranii care aveau mai mult de o vacă și doi porci s-au grăbit să le taie ca să nu ajungă chiaburi, și a început să se simtă lipsa de carne și de lapte pe piață. Orice pretext era bun ca să-l bage pe chiabur la puşcărie și să-i ia pământul. În realitate ce era chiaburul? Un țăran înstărit. Adică țăranul

harnic, țăranul care aplică metode raționale de cultură, țăranul care, în loc să bea gologanii la cârciumă, îi pune deoparte și mai cumpăra un porc, o vacă, un pogon: Mănăilă! Țăranul gospodar, floarea țărânimii noastre, temelia economică a țării. Dar Partidului le stăteau ca o așchie în ochi chiaburii, ei erau inamicul numărul unu. Fiindcă partidul avea în plan colectivizarea, iar chiaburii erau cei mai rezistenți la colectivizare, pe lângă faptul că erau un prost exemplu pentru ceilalți țărani.

De UTM-iști, din fericire, am fost scutit în sectorul meu de lucru, atelierul de prefabricate. UTM-iștii nu făceau nimic pe șantier, și îi înțeleg, că ori munceau, ori nu, tot n-ajungeau să vadă un ban la sfârșit de lună. Cota lor de îndeplinire a normei varia între 0,20 și 0,40, așa că banii câștigați nici nu ajungeau să acopere cantina, iar la sfârșit de lună UTM-ul era cel care datora bani șantierului. Dar când se înrola, UTM-istul primea o salopetă, o pereche de bocanci și două schimburi de rufe de corp, toate noi nouțe, iar peste două luni, la plecare, rămânea cu ele. Acestea constituiau «elanul patriotic» care îl îndemna să vină pe șantier. Dar dacă muncea prost, în schimb UTM-istul mânca bine. Cantina avea 3 bucătării, 3 săli de mese, 3 regimuri: muncitorii primeau 1200 calorii pe zi, ostașii și deținuții 1800 calorii, iar UTM-iștii 2200. La sfârșit de lună, șeful UTM-iștilor a convocat un mare miting în hala fabricii de rulmenți, nu încă echipată cu utilaje. A venit din oraș o brigadă de pionieri cu trompetist în frunte, pionierițele de la școala profesională au scandat sta-lin sta-lin sta-lin și u-te-me u-te-me precum și alte asemenea lozinci înălțătoare; tovarășul Marinescu Vasile, poetul muncitor, a recitat faimoasa lui poezie «Maria Maria» pe care o recită regulat cu ocazia oricărei festivități; corul a cântat Internaționala și «Ilenuța tractorista» și s-au ținut discursuri. Ce eveniment se sărbătorea? UTM-iștii realizaseră 50% din normă! Era un succes, trebuia sărbătorit.

Din primăvară începând, șantierele de construcții lucrau în regim de 10 ore. Pe la sfârșitul lunii martie, conducerea cerea sindicatului să-i aprobe regimul de lucru de zece ore. Sindicatul nu aproba. Sindicatul apăra interesele muncitorilor, tovarăși, nu trebuie exploatată munca omului, să facă bine conducerea șantierului să se organizeze astfel încât să facă planul în regim normal de opt ore. Apoi peste câteva zile apărea un comunicat al sindicatului: Luând în considerare cererea muncitorilor de a se introduce program de lucru de zece ore, aceasta fiind necesar pentru îndeplinirea planului și, considerând că muncitorii renunță de bună voie la sporul legal convenit pentru orele suplimentare conform

Codului Muncii, Sindicatul Constructori a aprobat regim de zece ore începând de la... În felul acesta, cu contribuția Sindicatului, muncitorul era o dată mai mult frustrat de munca lui. Nu degeaba sindicatul este «cureaua de transmisie» etc. etc.!

În perioada aceea, în '53, am avut o criză alimentară deosebit de gravă, cu ocazia Festivalului Internațional al Tineretului din lumea întreagă, care s-a ținut, în anul acela, la București. Cu 3-4 luni înainte de festival a început să se simtă lipsa de alimente, iar vinul a dispărut de pe piață, și alte patru luni după festival situația nu s-a ameliorat. Ca să hrănească 30.000 de participanți la festival timp de 7 zile, au fost nevoiți să înfometeze 20 de milioane de oameni timp de 8 luni: Ei! Dar unde s-a mai văzut festival mai frumos ca cel de la București? S-a dansat «perinița» în Piața Victoriei și s-au pupat chinezoaicele cu cehoslovacii. Țin minte că pe atunci am dat o lovitură: venisem la București cu treburi – era înainte de festival – și la o gheretă pe bulevard văd o coadă; mă așez la rând și capăt 200 grame de parizer. Mai fac odată coadă și dublez porția. Apoi la Bârlad, ce banchet a fost cu cele 400 de grame de parizer!

Bârlad, 1954. Aveam pe șantier pe unul Vasile, fierar betonist, șef de echipă puternică, foarte bine utilată. Prin aprilie nu mai aveam volum de betoane care să dea de lucru unei asemenea echipe și Vasile s-a dus să caute în altă parte. S-a întors peste două zile încântat, se angajase la canal¹, mii de tone de fier, lucru pentru doi ani. Și a plecat cu toată echipa. Peste trei sau patru zile mă pomenesc cu Vasile înapoi. «Ce s-a întâmplat, Vasile?» «Nu mai e canal, gata, s-a terminat cu canalul, s-au oprit lucrările». «Cum se poate, Vasile? Canalul, mândria Partidului, șantierul numărul 1!» «Cum vă spun. Au fost ieri tovarășul Chivu Stoica și alții din partid pe acolo, iar azi dimineață ni s-a spus să ne căutăm de lucru în altă parte că canalul se închide. Deținuții au și plecat». Era vorba de canalul Dunărea-Marea Neagră, al lui Gheorghiu-Dej, nu canalul lui Ceaușescu. În 1950, când țara își lingea încă rănile de pe urma războiului și a unui an cumplit de secetă, când lipseau de toate și în special locuințe, când o familie cu doi copii și cu socrii stăteau toți într-o cameră din lipsă de spațiu locativ, când se aduceau 20 de perechi de bocanci pentru 15.000 de locuitori, când salariul de bază al unui muncitor necalificat nu ajungea nici să-și plătească masa la cantină, Partidul și guvernul nu găsesc ceva mai bun de făcut decât să investească

¹ E vorba de Canalul Dunăre-Marea Neagră, prima lui variantă (a doua a fost cea decisă de Nicolae Ceaușescu).

miliarde, imense forțe de muncă, și tot parcul de utilaj terasier și de transporturi, într-o lucrare pe cât de gigantică, pe atât de inutilă: canalul Dunăre-Marea Neagră. Gigantică față de posibilitățile noastre de atunci, fiindcă nu aveau nimic din ce le trebuia: nici cunoștințe, nici experiența, nici tehnica. Au cumpărat din URSS niște utilaje vechi și demodate pe care rușii le dădeau la rebut¹, iar în cursul celor 4 ani de canal, proiectul a fost modificat de trei ori. Și inutilă! Inginerul Băbeanu, care lucra în conducerea tehnică a canalului, mi-a spus: «Dacă ar fi să se schimbe odată situația în țară, canalul, în orice fază s-ar afla, va trebui părăsit imediat, fiindcă nu servește la nimic. E inutil!» Ceea ce toți inginerii de pe canal știau din prima zi, Partidului i-au trebuit 4 ani ca să descopere. Douăzeci de mii de muncitori au lucrat la canal, majoritatea deținuți, și mulți din ei au murit. Niculae, vărul meu, care a fost și el canalist ca mulți alți cunoscuți de-ai mei, mi-a povestit o sinistru scenă de brutalitate. «Într-o dimineață, un nenorocit iese la raport și cere să fie scos la vizita medicală deoarece e bolnav. Era ca o umbră, tremura tot de febră, galben la față, abia se ținea pe picioare, dacă suflai pe el cădea jos. Și știi ce a făcut ofițerul? L-a bătut. Și știi ce au făcut ceilalți deținuți? Au râs. Ca să se pună bine în ochii ofițerului. Ca să vezi la ce stare de degradare te poate aduce foamea. Și știi ce mai făceau ofițerii de securitate? Primea câte unul din deținuți un pachet cu alimente, era reglementar, aveam voie să primim pachete: ofițerul i-l arăta deținutului, îl desfăcea în fața lui, îl puneă să semneze de primire, apoi arunca alimentele în closet. Și știi ce făceau deținuții? Le culegeau din c... și le mâncau. Cum puteți mânca așa ceva? îi întrebam. Îmi răspundeau: mi-e foame! Mulți deținuți au murit din cauza tratamentului inuman, peste zece mii». Sper că exagera.

Culmea e că, cu o lună sau două înainte de sistarea canalului, 5 cetățeni din cadrele administrative – planificare, aprovizionare, contabilitate – au fost condamnați la moarte pentru sabotaj economic, doi împușcați imediat, trei au scăpat cu viață, că până să apuce să-i împuște, s-a oprit canalul. Dar faptul nu trebuie să ne mire: e «pe linie», e stilul de lucru al comuniștilor. De altfel știe oricine că «Tovarăși, partidul nu greșește, partidul încearcă». Dacă partidul te împușcă nevinovat, nu se cheamă că a greșit, se cheamă că a încercat.

Canalul n-a fost prima lucrare oprită ca fiind inutilă, au mai fost multe altele, dar de mai puțină anvergură și în general lucrări secrete, de apărare

¹ Afirmările lui Vignali trebuie luate totuși cu prudență.

împotriva unui atac atomic american. Chiar la Bârlad s-a construit un adăpost antiatomic subteran cu patru nivele în adâncime, aer condiționat, uzină proprie, puțuri de apă, mai ceva decât adăpostul lui Hitler de la Berlin, pentru ca, în cazul când americanii ar ataca Bârladul cu bombe atomice, să aibă unde se refugia – nu cetățenii, nu muncitorii, nu prostimea, nu: nomenclaturiștii cu familiile lor. Am aflat că așa ceva se numește «democrație militantă»”.

Roman, 1954. Fabrica de prefabricate Roman: nu s-a îndeplinit planul pe luna iunie și ca urmare nu ni s-au plătit salariile. Muncitorii au primit 50% din leafă iar noi, cei din schemă, nimic. De ce n-am îndeplinit planul? Fiindcă era imposibil de îndeplinit. În primul rând fiindcă planul îl făceau niște chibiți din Ministerul Construcțiilor, care făceau socoteala pe hârtie cu creionul în mână, socoteală care nu se potrivea deloc cu cea reală de pe teren. În al doilea rând, fiindcă nu aveam comenzi, chiar dacă am fi avut capacitatea de a fabrica miile de metri cubi de beton planificate, noi nu aveam comenzi (pe care tot ministerul le transmitea) decât pentru o treime. Dar dacă în statul socialist «a fura e un delict», «a nu face planul e o crimă». Așadar nu ni s-au plătit salariile. Am trimis la Bârlad, unde se afla Virginia cu copiii, cei trei sute de lei pe care îi aveam în buzunar și mi-am păstrat cinci lei de țigări. Eu mâncam la cantină, masa mea cel puțin era asigurată. Dar iată duminică și cantina e închisă. Vine la mine Sabarese, inginerul șef al fabricii. «Cum stai cu banii?» mă întreabă. «Mai am doi lei». «Stai bine, eu n-am nici atât. Ce mâncăm? N-ai ceva prin cămară?» «În primul rând n-am cămară, în al doilea rând am pe fundul unei sticle puțin undelemn de măsline, dacă am avea pâine». Zice Sabarese, inginerul șef: «De pâine fac eu rost, mă am bine cu fata de la cantină și ne împrumutăm o pâine. Dar la ce ne folosește undelemnul?» «Pâinea muiată în undelemn cu sare, foarte bun și hrănitor, așa fac țăranii la câmp în Italia». Și așa, în acea duminică de iunie, inginerul șef și șeful producției de la Fabrica de prefabricate Roman s-au hrănit cu pâine, undelemn și sare.

Roman, 1955. Am rămas fără pantofi. Mi s-a desprins talpa la singura pereche de pantofi pe care o posed. Am legat talpa cu o sârmă, că desculț nu pot să umblu, și m-am dus în oraș să-mi cumpăr pantofi. În orașul Roman am găsit o singură pereche de pantofi numărul 50. Atunci directorul Meșinschi mi-a dat o delegație pentru Bacău, să mă duc să-mi cumpăr pantofi. În Bacău am găsit numai niște pantofi de import,

austrieci, la prețul fantastic de 370 lei perechea. Nu eram miliardar ca să dau o asemenea sumă pe pantofi (cu 370 de lei hrăneam toată familia timp de o săptămână) și m-am întors la Roman tot în pantoful meu legat cu sârmă. În fine, directorul mi-a dat o delegație pentru București și acolo am găsit pan tofi la un preț accesibil. Cu pantofi noi, eram un privilegiat în familie, Virginia nu-și mai cumpărase pantofi de cinci ani.

București, decembrie 1956. Aveam două șantiere: Stăruința, fabrică de mucava, pe Vitan, și ICECHIM, la mama dracului, spre Cățelu.

Într-o dimineață mă pomenesc cu directorul și inginerul șef pe șantier la Stăruința. Se plimbă pe șantier, se uită peste tot, apoi îmi spune inginerul șef: «Frumoasă lucrare ați făcut aici, tovarășe Vignali. Vă felicit». Și directorul adaugă: «La ICECHIM ați fost azi?» «Nu, tocmai mă pregăteam să mă duc când ați venit dumneavoastră». «Cu ce vă duceți până acolo?» «Cu un tramvai și cu un autobuz». «Luați mașina mea, ajungeți mai repede». M-am dus cu mașina directorului și, cum am intrat pe șantier, mi-a ieșit înaintea normatorului, cu un plic albastru în mână: «Aveți o scrisoare». Era o scrisoare de la direcție: în conformitate cu H.C.M. nr. și având în vedere dispozițiile nu știu care, eram pus pe liber. În plină iarnă, în preajma Crăciunului. «Frumoasă lucrare ați făcut aici, tovarășe Vignali, vă felicit și, drept recompensă, vă dau afară».

Am stat șomer șase luni, în care timp am trăit din vânzarea cărților din bibliotecă.

Chișcani, Combinatul celulozei, Brăila, 1960. La ora prânzului constat că n-am decât 2 lei în buzunar și-mi trebuie 7 ca să-mi plătesc masa la cantină. Îmi amintesc atunci că inginerul Trestianu, de la serviciul tehnic, îmi datorează 10 lei. Cum eu locuiesc într-o vilă a combinatului la 10 km de Brăila și nu am surse de aprovizionare, îi dădusem cu o săptămână în urmă 10 lei cu rugămintea să-mi cumpere ouă din Brăila. Nu găsise ouă, apoi plecase rapid într-o delegație la București. Se întorsese tocmai în ajun și aveam la el 10 lei. Mă îndrept spre clădirile direcției, îl găsesc pe Trestianu, dar îmi spune foarte jenat că nu are 10 lei, că a fost la București și i-a cheltuit, dar că după masă trebuie să încaseze banii de deplasare și mi-i restituie. «Dar n-am bani de cantină», îi explic. «Stai puțin aici, mă duc să caut la băieții mei de la tehnic». Iese de la tehnic fără zece lei, dar însoțit de inginerul Dumitrescu. Ne sfătuim toți trei: unde se pot găsi zece lei cu împrumut până după masă? «Stați așa, zice Dumitrescu, fac o încercare la planificare, acolo sunt băieți cu bani».Nici

la planificare nu se găsesc zece lei. În clipa aceea trece pe acolo doamna Botez (iubita lui Trestianu), o convocăm în conciliabulul nostru. «Așteptați-mă aici, zice doamna Botez, mă duc să încerc la noi..» și pleacă în clădirea vecină la administrativ. Se întoarce după un sfert de oră triumfătoare cu 10 lei în mână, compuși din: 2 piese a 3 lei + 4 piese a 1 leu, fiindcă a adunat suma din bucațele de la mai mulți admiratori.

În statul totalitar comunist nimic nu-l apăra pe individ împotriva puterilor statului: abuzurile, nelegiuirile, arestările arbitrare erau la ordinea zilei. Se pare chiar că acestea erau planificate: securiștii aveau plan de arestări, precum judecătorii aveau plan de condamnări. Nu găseai destui vinovați adevărați ca să-ți faci planul? Mai arestai și niște nevinovați! Poate numai așa se explică ușurința cu care se făceau arestările, parcă simțeau o plăcere, o voluptate să aresteze oamenii pentru nimica toată, pentru o vagă bănuială, pentru vine fanteziste, sub orice pretext.

În '51, când eram la Bacău, era șef de șantier la Botoșani, la fabrica de textile, Felix Iovănescu, cu care rămăsesem în relații de prietenie de la Uioara. Când s-a ajuns la Botoșani la montarea utilajelor, s-a constatat că o parte din utilaje au ruginit. Și, culmea: ruginiseră numai utilajele provenite din Uniunea Sovietică, cele din Italia, nu. Sabotaj! Arestează-l pe Felix Iovănescu, șeful șantierului. Dar constructorul nu avea nimic de a face cu utilajele, păstrarea și montarea lor cădea în sarcina beneficiarului. Nu importă: trebuia un vinovat. Altfel cum se explică că utilajele sovietice ruginiseră, iar cele italienești nu? Numai un sabotor în slujba imperialiștilor putea face așa ceva. Și totuși explicația era simplă: utilajele italienești veniseră acoperite de un strat de unsoare specială de protecție, fiecare piesă împachetată în pergamoid, totul ambalat în lăzi, în timp ce utilajele sovietice sosiseră goale goluțe, cum au ieșit din fabrică și, timp de un an, cât au zăcut depozitate într-un șopron de scânduri al beneficiarului, ruginiseră. Șeful șantierului n-avea nici o vină, dar a fost nevoie de doi ani ca securitatea și justiția să-și dea seama că n-avea nici o vină. După doi ani, Iovănescu s-a întors, a fost reintegrat în post, dar a stat doi ani la închisoare în timp ce întreprinderea a fost lipsită de unul din cei mai buni ingineri și a mai trebuit să-i plătească lui Iovănescu și salariul restant pe cei doi ani. Dar era o lege nescrisă: tot ce venea din URSS era perfect, simplul fapt de a găsi defecte la o mașinărie sovietică era o atitudine dușmănoasă, dacă nu chiar de sabotaj. Îmi amintesc de o pățanie de care noi am făcut mult haz, cu un meșter sonzor care făcea foraje pe șantier, în căutare de apă. Se apropie de el

un ziarist care se foia în căutare de subiecte patriotice. Întreabă: «Merge treaba, meștere?» «Merge, cum să nu meargă!» «Materiale aveți?» «Avem, acum avem, chiar ieri am primit un transport de tuburi». «Tuburi sovietice, nu-i așa?»", întreabă ziaristul cu carnetul și creionul gata pregătite. «Nuuu, domnule" răspunde meșterul «Astea nu-s tuburi sovietice, astea sunt tuburi bune!" Nu știu ce o fi scris ziaristul în reportajul lui. Despre tehnica sovietică circula pe atunci prin gura vorbitorilor și prin condeiul scriitorilor un leit-motiv: «tehnica sovietică, cea mai înaintată din lumea întreagă»; nici nu era de conceput să rostești cuvintele «tehnica sovietică» fără să adaugi «cea mai înaintată din lumea întreagă», ai fi dat dovadă de comportare neprincipială¹. Dar în opinia oamenilor, produsele sovietice aveau reputația de a fi cele mai proaste din lumea întreagă, și abia când au început să apară pe piață produse românești și-a dat românul seama că puteau exista și produse mai proaste decât cele sovietice. Circula și un banc pe tema asta: «Există în lume 4 categorii de produse: bune, potrivite, proaste și sovietice».

Un an mai târziu, la Bârlad, a fost un incendiu la uzina termică a fabricii de rulmenți, de fapt a ars un perete de scânduri care separa uzina de hală, o uzină provizorie, fiindcă cea definitivă era în construcție. Arestat imediat Milata, inginerul șef al Fabricii de rulmenți (nu al șantierului). După două luni i-au dat drumul, fiind nevinovat, dar fabrica a stat două luni fără inginer șef.

Mai târziu, la București, când am intrat la IPROMET (Întreprinderea de Proiectări Metalurgice) tocmai se întorsese după 14 luni de pușcărie Lică Guttmann, șeful atelierului de Organizarea muncii. De ce se făcuse vinovat Lică Guttmann? Un inginer de mâna a doua, incompetent și intrigant, poate certat cu Guttmann, dat afară de la IPROMET, îl denunțase de sabotaj economic: în proiectul de organizare pentru Combinatul siderurgic de la Hunedoara, prevăzuse amplasarea haldei de zgură pe un teren aflat la 5 km de combinat în loc de un teren în apropierea combinatului. Sabotaj economic! Că proiectul fusese aprobat de inginerul șef și de director, de CTE (Controlul Tehnico-Economic) și de CTS (Controlul Tehnic Științific) care depindea direct de Consiliul de Stat, n-avea importanță. Halda de zgură e un teren pe care se depozitează zgura, adică deșeurile provenite de la oțelării și furnale;

¹ „Dacă nu știți ce însemnează să fii neprincipial, cu atât mai bine: vă doresc să nici n-aveți ocazia de a afla” (notă de subsol Vignali).

această zgură, când se răcește, se întărește și se face ca un bloc de granit. Dar de ce să amplaseze Guttman halda atât de departe, când avea în apropiere un teren liber? Fiindcă pe terenul liber se planifica construcția unui laminor, și atunci zgura ar fi trebuit dinamitată, reîncărcată, retransportată. A fost nevoie de 14 luni pentru ca securitatea să înțeleagă așa ceva, și de fapt n-a înțeles decât când pe terenul cu pricina a început construcția laminorului.

Este locul din *Amintiri* unde Vignali lămurește problema (dramatică!) a faptului dacă a ajuns și el după gratii, în acea sinistră perioadă.

„Am fost arestat și eu, de trei ori: prima oară m-au ținut o zi, a doua o săptămână, a treia câteva ore. Eram o pradă neinteresantă și, probabil, prea nevinovată.”

Poate va fi fost realmente un om neînsemnat (care știa și să-și țină gura), dar va fi contat și norocul. Nu spun asta cu răutate, dar pretexte pentru închisoare i s-ar fi găsit, în gesturi din trecut (de pildă anticomunismul din paginile „Sînzianei”, ori activitatea din război). Se pare însă că oficialitățile anilor '50 nu țineau să aresteze chiar pe toată lumea¹, ci doar o parte, cît să sperie de moarte și cealaltă, cît să nu mai crîcnească nimeni în front.

Este greu de spus totodată cît va fi contat, în cazul lui Vignali, ascendența paternă de Italia. Probabil nu a contat.

VIII

Următorul calup de notații este de la jumătatea anilor '60, și cărora autorul ține să le pună titlul „Însemnări obosite. 1964”. Așa va fi rezultat, din amestecul firii personale (al puținței ei de rezistență în viață), cu drumul de

¹ Un Sorin Tulea era convins, poate nu tocmai just, „*Am fost arestat [...] pentru că așa era modern atunci. Foarte puțină lume care să nu fi fost în închisoare, dintre cei care au făcut războiul. Motivele sunt inexistente aproape. Principalul este că a trebuit lumea să intre în închisoare. S-au inventat tot felul de vini, în așa fel încît să poți face o închisoare sănătoasă*” (interviul la radio România Cultural).

care a avut parte, cu precădere în ultimii 15 ani¹. Însă condeiul îi rămîne alert, cu vechea deschidere de preocupări.

02 noiembrie 1964

Într-un document grecesc se povestește că un rege al Pataliputrei (India) i s-a adresat lui Antioh cu rugămintea să-i cumpere și să-i trimită smochine uscate, vin dulce și un filozof sofist. Antioh i-a răspuns: „Vă vom trimite vin dulce și smochine, dar legile Greciei nu îngăduie să vindem sofști”.

August 1965

À une belle femme on pardonne presque toutes les bêtises, à un homme intelligent, aucune.

Je me méfie de l'intelligence des hommes réputés intelligents.²

02 februarie 1966

Republica simplității:

Republica oamenilor simpli în care sunt interzise mașinăriile de orice fel (excepție morile de apă) și armele de foc. Totul se confecționează manual, transporturile se fac cu tracțiune animală, vânătoarea cu arcul și lancea. Există o singură școală superioară: Academia de poezie și artă. Academicienii își cultivă singuri grădina de zarzavaturi, iar studenții prestează muncă voluntară în grădinile profesorilor.

În fiecare an, la echinoxul de primăvară, poporul se adună sub Stejarul Sfânt și își alege un conducător prin aclamații. Armata se compune dintr-un singur soldat: cel care stă de strajă în jurul Stejarului Sfânt. Durata serviciului militar este de 24 de ore. Există și o preoteasă fecioară, marea Vestală care întreține focul pe altarul din Peștera Focului. Oficierea ei durează tot 24 de ore. La terminarea serviciului – militar sau divin – cei doi oficanți se împreunează. După aceea se căsătoresc sau nu, după

¹ Cu riscul de a mă înșela, Vignali nu pare să fi avut în epocă vreun confident, legat de cele suflate. Soția Virginia va fi fost o persoană de calitate, care a adus multă ordine în viața lui Petru, însă nu-mi pare să fi avut stofă de confidentă, a unor lucruri mai complicate. În paralel, mi-e greu să nu observ că Vignali nu pomenește în răstimp prea multe despre copiii lui, de unde impresia că el însuși nu vădea puțințe de rezonat cu alții.

² Traducerea autorului, la subsolul paginii: „Unei femei frumoase i se iartă aproape toate prostiile; unui bărbat inteligent, nici una. N-am încredere în inteligența bărbaților cunoscuți ca inteligenți (l. franceză)”.

voie. De obicei se potrivesc în așa fel lucrurile încât să officieze împreună perechile promise. În felul acesta totul devine mai simplu.

20 aprilie 1966

Tehnica a progresat mult mai repede decât natura umană, biologică și spirituală. Omul modern, investit cu o tehnică care îl depășește, arată ca un sălbatic în pielea goală, cu joben și ghetre albe.

Ordinea trebuie să fie organizată, nu impusă.

Dintr-o scrisoare a lui Einstein către Romain Rolland, din 1915:

«Veacurile viitoare putea-vor ele să glorifice Europa noastră în care trei secole de muncă culturală din cele mai intense n-au dus la nimic alta decât la o trecere de la nebunia mistică la nebunia raționalistă? Până și savanții din diferite țări se agită ca și când de opt luni li s-ar fi amputat encefalul (das Grosshirn)».

Bătrâna Europă mai pregătea și alte nebunii pe care, în 1915, Einstein n-avea de unde să le bănuiască.

16 februarie [sic] 1968

Citat din King Lear de Shakespeare: «Ay, every inch a King!».

Giuliano (o lună și o zi)¹ râde în hohote. Apoi se îneacă de atâta râs. Putem justifica râsul lui Giuliano prin teoria bergsoniană a «sentimentului de superioritate»? Cel puțin în cazurile elementare, cum este râsul unui prunc de o lună, nu este mai degrabă explozia unei stări de plenitudine fizică?

21 august 1968

Astă-noapte la ora 1 bandiții² au năvălit în Cehoslovacia.

La ora 12, discurs Ceaușescu în prezența a multe zeci de mii de oameni de la balconul Comitetului Central.

Discurs tare și curajos. O fi având ceva în spate ca să-și permită să fie atât de incisiv? Ori s-a lăsat doar mânat de propria-i impulsivitate com-

¹ E vorba probabil de o rudă.

² E vorba de mai multe state est-europene, aflate pe atunci sub tutela așa-numitei Uniuni sovietice, care au invadat Cehoslovacia, țară ce încercase să se emancipeze, în ceea ce era numit pe atunci *lagărul socialist*.

binată cu o legitimă indignare? Dacă lovitura rusească în Cehoslovacia reușește, s-ar putea să ne vină și nouă rândul.

Marea Adunare Națională convocată în sesiune extraordinară. Declarație de principiu asupra politicii externe: prea mult marxism-leninism în discursuri, dar recunosc că în situația actuală era necesar. Ton general mai potolit decât ieri. Partidul Comunist francez s-a declarat solidar cu cehii. Partidul Comunist italian nu s-a pronunțat încă, așteaptă întoarcerea lui Longo¹ care se află la Moscova. S-a pronunțat în schimb Nitti². Manifestații antisovietice în multe țări. Tito a convocat parlamentul pentru mâine: personal nu a dat nici o declarație. Franța, Anglia, USA și alții au convocat Consiliul de Securitate pentru azi ora 23.30, ora României.

23 august 1968

Congres extraordinar (al IV-lea) al Partidului Comunist Cehoslovac; întrunit ieri, a ales noul Comitet Central. Tot Dubcek³ (*foto deasupra*), Czerni⁴, și cei de până acum. Deplină solidaritate cu Dubcek. Parlamentul cehoslovac idem, poporul în unanimitate idem. Remarcabil: rezoluția congresului cehoslovac a fost votată cu 1004 voturi și o abținere din 1005 prezenți. Ceea ce însemnează că în Cehoslovacia nu sunt lichele decât în proporție de 1/1000.

¹ Secretar general al acelei formațiuni.

² Probabil alt lider comunist italian.

³ Alexander Dubcek, secretar general al Partidului comunist cehoslovac, ales în ianuarie 1968. După invazia sovietică, va fi înlocuit curînd din funcție.

⁴ Oldrich Cernik, șeful guvernului cehoslovac.

Am impresia că situația sovieticilor este în momentul de față mai grea decât a cehilor. Dârza și calma rezistență a poporului ceh îi pune pe ruși într-o situație dificilă. Iar cehii s-ar părea că câștigă puncte.

N-am reușit să aflu ce se întâmplă la Consiliul de Securitate [al ONU], atâta știu că reprezentantul sovietic a invocat motivul că au fost chemați în ajutor de Consiliul de Stat ceh și de guvern. Numai mujicii pot avea asemenea neobrăzare.

«Unită»¹ a apărut azi cu discursul lui Ceaușescu pe 4 coloane și titlul în manșetă.

Azi la ora 12 grevă generală de o oră în toată Cehoslovacia.

Svoboda² a plecat la Moscova la cererea sa pentru o întâlnire la nivel înalt. Nu știu încă ce se petrece la Consiliul de Securitate. Radiojurnalele noastre nu pomenesc nimic.

25 august 1968

Svoboda e de alaltăieri la Moscova. Dubcek și Czerni s-ar afla și ei acolo. Durează prea mult ca să fie a bine.

Ambasadorul sovietic a cerut să fie primit de Ceaușescu.

Nu-mi place cum se desfășoară evenimentele. Zvonuri alarmiste despre mișcări de trupe la granițele noastre. Dar nu cred.

Am prins la radio o Moscova pe românește: califică al IV-lea Congres ceh drept «înscenare ridicolă».

Un lucru mi se pare limpede. Ca să iasă bine pentru cehi, ar trebui să iasă prost pentru sovietici. Ceea ce nu se poate.

După radio Köln:

- Izvestia³ dezmințe că ar fi trupe masate la frontiera română.

- După o știre din Belgrad, Ceaușescu l-ar fi informat pe ambasadorul sovietic că, în caz de încălcare a teritoriului României, vom opune rezistență. Același lucru l-ar fi spus și Tito.

- Johnson⁴ s-a retras la fermă [reședința lui privată], semn că iese din arenă în problema Cehoslovaciei. Trebuie să existe o înțelegere de «laissez-faire» între cei doi mari.

- După un comentariu: sovieticii s-au compromis și toate rezultatele, atât de greu realizate în ultimii zece ani pentru o destindere, s-au spulberat.

¹ Ziarul Partidului Comunist italian.

² Ludvik Svoboda, președintele Cehoslovaciei.

³ Ziar sovietic, exprimând punctul de vedere al guvernului sovietic.

⁴ Lyndon B. Johnson, președintele din acel moment al Statelor Unite.

Dar dacă sovieticii vor să meargă până la capăt, nimeni nu va face nici un gest ca să-i împiedice (sunt de aceeași părere).

- Sunt convocați la Moscova pentru convorbiri și reprezentanții Poloniei, Ungariei și R.D.G.

- După Bonn [sediul guvernului vest-german], s-ar repune în discuție tratatul de neproliferare; devin imposibile discuțiile care erau în pregătire cu R.D.G.

- În Iugoslavia s-au anulat concediile militarilor.

- Rușii au fost prost informați de către observatorii lor. Dar – comentează radio Köln, dacă au fost prost informați în problema Cehoslovaciei, însemnează că sunt tot prost informați și asupra situației din România și din Iugoslavia.

- Miliția cehoslovacă s-a comportat corect; în schimb defecțiuni în rândurile securității, unde au mai rămas mulți novotniști¹.

26 august 1968

Se organizează cu mare repeziciune gărzile populare; fiul lui G... (18 ani) a fost chemat telefonic la școală la trei noaptea. Presa străină pesimistă. Dar China s-a pronunțat că va interveni în cazul că ar fi încălcat teritoriul României.

Cu toate acestea, Ceaușescu, Maurer, Verdeț și alții au fost azi în vizită la Brașov: mare miting, discursuri ca de obicei, declarații de dragoste față de URSS dar... rămânând pe pozițiile noastre.

Efectul vizitei ambasadorului sovietic la Nicolae Ceaușescu?

28 august 1968

Svoboda, Dubcek și ceilalți s-au întors de la Moscova. Compromis? Ce fel de compromis? Dubcek a vorbit la radio: discurs sincer și emoționant. Radio Moscova în limba română: «Instigatorii capitaliști au primit o grea lovitură; URSS și-a dovedit o dată mai mult generozitatea și înțelepciunea intervenind la timp în ajutorul socialiștilor cehi pe care contrarevoluția încerca să-i răstoarne». Și așa mai departe.

Protestul tuturor cercurilor în lumea întreagă continuă. Se pare că în «Unită» a apărut un articol substanțial semnat de Paietta².

¹ Antonin Novotny, lider (cu vederi conservatoare) al Partidului Comunist cehoslovac pînă în 1967.

² Giancarlo Pajetta, lider comunist italian (1911-1990).

La noi a început instruirea gărzilor populare pe scară largă. Presa sovietică și ungară ne acuză în continuare. Greu de făcut un pronostic asupra viitorului!

**

18 noiembrie 1969

«Vrabia mălai visează».

La ce oare visau vrăbiile din Europa înainte de descoperirea Americii (știind că porumbul a fost adus din America)?

Pentru bizantini gândirea greacă n-a avut altă semnificație decât aceea a unor prăfuite documente uitate pe rafturile bibliotecilor. Timp de o mie de ani uitate, pe rafturile de pe care rari erudiți le coborau ca să le răsfoiască. Dar iată că, în secolul al XIV-lea, câțiva cărturari fugiți de frica turcilor aduc în Italia, în bagajul lor, câțiva clasici ai antichității: și explodează Renașterea!

17 aprilie 1970

Oameni în primejdie în cosmos!

O știre laconică anunța ieri dimineață: „În cursul nopții, motorul principal al capsulei va fi aprins pentru câteva minute în scopul de a efectua o mică corecție a traiectoriei. Dacă motorul nu se va aprinde, Apollo 13 va trece la o distanță de 160 Km de pământ, apoi se va pierde în cosmos... Din fericire, motorul s-a aprins, corecția a fost efectuată. Azi după-amiază se așteaptă amerizarea astronautilor dacă...”¹

Este prima dramă spațială de care avem cunoștință. Se pare că au mai fost altele în URSS, dar rușii țin secrete nereușitele.

22 octombrie 1972

M-am întrebat deseori ce este acel sentiment de rezervă pe care îl am față de «Guernica» lui Picasso, acel nuștiuce neplăcut pe care acest tablou (văzut numai în reproduceri, e drept) îl determină în câmpul sensibilității mele. Vreau să spun acel sentiment nemărturisit că «ceva nu merge», că «ceva nu e în regulă». Cred că acum am descoperit ce mă deranjează în «Guernica»: impresia că este un «ceva fabricat», cu alte cuvinte, o creație lipsită de spontaneitate; sinteza unei conjuncturi cerebra-

¹ Din fericire, problemele tehnice ale lui Apollo 13 s-au încheiat cu bine.

le, nu expresia explozivă a unui sentiment de revoltă, indignare, de milă... așa cum ar fi trebuit să fie. Bănuiesc că Picasso trebuie să fi reflectat îndelung la această operă și că «Guernica» pe care o vedem astăzi reprezintă fructul și concluzia unor multiple căutări și reflecții la rece. Și așa stând lucrurile, și așa fiind simțite de cel care o privește (chiar dacă nu este imediat conștient de aceasta), în «Guernica» lui Picasso conținutul de afiș depășește conținutul de artă: un bine lucrat afiș de propagandă împotriva războiului.

20 noiembrie 1972

Semnifică visele ceva? Comportă ele un mesaj? Au un conținut esoteric care se cere descifrat?

Există vise haotice (la drept vorbind toate visele sunt puțin haotice) dar există și vise care comportă o desfășurare logică.

Mă aflu într-o piață mare, străjuită de ruine monumentale și solemne. Sunt singur în această piață care seamănă cu un tablou de Chirico. Știu că trebuie să pornesc către un «undeve» nedeterminat dar important. Parcurg o șosea largă și pustie pavată cu dale mari și încadrată de plopi rari și măreți... părăsesc piața și orașul...

Apoi, deodată, șoseaua dispare și mă aflu la țară. Parcă un sătuc se ascunde sub o vegetație abundentă... Mai departe două drumeaguri se desprind: unul, spre stânga, urcă prin păduri întunecate spre culmea unei măguri care se zărește în apropiere; celălalt coboară în vale și se pierde într-o sihlă deasă. Sunt conștient că am greșit drumul, că trebuie să ajung într-un loc măreț și frumos. Mă întorc pe același drum, regăsesc șoseaua largă – și sunt fericit că am regăsit-o – ajung din nou în piața lui Chirico. Și iar pornesc în căutarea drumului meu, și iar șoseaua largă și tristă, și iar marginea sihlei și sunt pe înnoptate și nu vreau să-mi pierd pașii pe cărări necunoscute, și sunt trist și mi-e frică... Și mă trezesc.”

Însemnările lui Vignali (mai exact cele oferite de Editura Vreamea) sfîrșesc ceva mai lumesc, pe linia unui Constantin Beldie¹:

«24 februarie 1974

N-a scris încă nimeni o pagină despre crâșme, crîșmele de altădată, cu vinuri bune și nume pitorești, uneori trăsnete. Acum nu mai sunt nici crâșmele cu nume trăsnete, nici vinurile bune.

A fost în București faimosul «Leul și cârnatul», pe 11 iunie, cu mititei vestiți; mai sus, pe Mitropolitul Dosoftei, era o cârciumioară de doi bani «La Steag», unde puteai mânca cei mai grozavi patricieni de pe glob. Servirea patricienilor comporta o anumită ceremonie: venea băiatul purtând pe un fund de lemn patricienii care musteau și sfârâiau încă, iar înainte de a-i așeza pe masă îi înțepa cu o scobitoare; atunci din trupul lor tâșnea o fântână arteziană, veselă și aromată.

Pe strada Clucerului era renumita grădină «La doi trandafiri», cunoscută mai familiar sub denumirea de «Coana Victorița», unde nu se sfiau să calce nici cele mai simandicoase fețe ale protipendadei, când voiau să guste o friptură grozavă. Mai era pe Grivița, mai sus de Sfânta Vineri, restaurantul «Cinci Lei» ținut de frații Cristea, macedoneni, unde totul era de cea mai bună calitate și nemaipomenit de ieftin: un leu mititelul și doi lei un ficat, într-o vreme când un bilet de tramvai costa 4 lei și un pachet de țigări Carpați, douăzeci. Curățenia exemplară te impresiona de cum intrai, iar serviciul era făcut de o armată de prichindei între 13 și 17 ani, care prichindei nu primeau bacșiș nici în ruptul capului. De vinuri se ocupa Cristea V. În fiecare toamnă, Cristea personal se deplasa la Valea Călugărească, de unde aducea două-trei vagoane de vin excelent, pe care îl revindea cu 12 și 14 lei. Dar seara, la 11, și Vodă să fi fost în local, Cristea trăgea obloanele: copiii trebuiau să se culce. Luau masa, se spălau pe dinți și... la culcare, în dormitoarele curate și confortabile de la etaj. Cristea îi ținea cu casă, masă și îmbrăcăminte, iar în fiecare lună depunea la bancă câte o sumă pe numele lor. Când ieșea băiatul, după 3-4 ani de serviciu, avea un mic capital pus deoparte, dar, ce-i mai important, avea o meserie bine învățată, fiindcă în cei 3-4 ani trecuse prin toate serviciile: piccolo, grataragiu, bucătar, weinbursch, pivnicer...

A mai fost «Roata Lumii», pe Dorobanți, cu o excelentă bucătărie românească (n-am să uit niciodată un anume ghiveci măcelăresc de prin anii '37) și nu pot trece cu vederea pe Mărioara țătoasa de pe Visarion unde, în vremurile de mare criză postbelică, se mai putea bea un vin, nu prea-prea, dar oricum, vin; și localul acela, peste drum de cimitirul Belu, pe insigna căruia se putea citi: «Mai bine aici decât peste drum».

Pe Lipscani era o bombă nocturnă, «La peștele Viu», local interlop de apași, pești și codoși; dar orice chef mai acătării se termina în zori la Mitică Dona la hală, la faimoasa ciorbă de burtă.

La Iași, crâșmele, împrăștiate în suburbii, pe lângă vinuri «să stea mîța în coadă», mai aveau și nume trăsnete: «La Trei Calici», lângă Podul

Roșu, «La Trei Fântâni», la capătul tramvaiului spre Socola, «La Trei Sarmale», mai sus de Bucium.

Și îmi mai amintesc că la Uioara, prin anii '50, se mai putea bea un vin, clandestin dar excelent, la o casă cunoscută sub denumirea de «Șapte țâțe». La Târgu Frumos, restaurantul gării îl ținea într-o vreme unul Dadărlat. Puteai găsi acolo, în restaurantul gării de la Târgu Frumos, ce nu găseai la Capșa: Cointreau franțuzesc din cel mai bun, o sticlă de Chamberlin, șampanie Cordon Rouge, Brie veritabil, ca să nu mai vorbim de specialitățile indigene, icre moi, cegă și morun, salam de Sibiu (comandă specială) și... Cotnar din Cotnari, din viile Terente. Treceau prin gara Târgu Frumos patru trenuri pe zi, dar restaurantul era plin zi și noapte, că veneau boierii din depărtări – cu mașina, cu docarul, cu trăboanța, cu ce puteau, ca să ia masa la Dadărlat.

Multe altele au mai fost de care nu-mi mai amintesc sau pe care eu nici nu le-am apucat sau nu le-am știut, dar cred că ar merita ca cineva să răscolească asemenea amintiri și să scrie o pagină evocatoare despre crâșmele și vinurile de altădată.”

În loc de încheiere

Posed puține date despre ultima parte a vieții lui Petru Vignali, altele decât cele cuprinse în memoriile sale. Despre el vorbesc, totuși fugar, cei doi prefațatori ai cărții sale, și anume editoarea Silvia Colfescu, respectiv fiul Adrian Iginio Vignali.

Ultimul precizează că „evenimentele din această carte [...] acoperă o perioadă din 1910 când [tatăl meu] avea trei ani, pînă prin *anii* '60, când s-a oprit din scris”. Posibil să fie acolo o eroare de documentare, sau măcar de tipar, căci la doar o filă distanță, în Prologul cărții, Petru Vignali precizează că urmează să împlinească în două luni 77 ani, fiind vorba în consecință de ultima parte a anului 1983.

1966, la Roma, cu frații săi Lia și Nino¹

Nu cunosc anul în care a decedat². Și nici cea la care a emigrat, definitiv de data aceasta, în Italia (precedat acolo de copiii săi) – pare să fi fost după 1968, căci aprecierile lui Vignali asupra evenimentelor politice din acel an au o paletă redusă a surselor de informare. Citează de pildă ziarul „Unita”, al Partidului comunist italian (nu și altele), care se putea găsi în România în acea epocă de deschidere. Ulterior, pe când își redactează memoriile, face apel la volume pentru care nu le-ar fi putut răsfoi în țara sa de origine.

La chestiune, privitor la anii 30, iar apoi la intervalul dintre 1944 și instaurarea deplină a comunismului, memorialistul simte nevoia să redea prin oarece prismă istorică evenimentele, și mai puțin prin ochii celui care le-a trăit zi de zi. Alege însă punctul de vedere al unor autori apropiați (consultați

¹ Cf. fiicei Despina, Lia pleacă definitiv în Italia în 1965. Mama ei, Sofia, era deja acolo (avea 94 ani).

² Când pomeneste de Șerban Țițeica, în calitate de coleg la „Mihai Viteazul”, Vignali adaugă la subsol că acesta „a murit în 1985”, iar implicit că el trăia, pe atunci.

în România, iar apoi în Italia) , peste toate răzbătînd un subiectivism poate de înţeles, a omului care şi-a irosit o parte din viaţă în lagărul comunist¹.

Vignali simte nevoia să pomenească, în *Amintiri*, despre activitatea lui (în anii 70) ca traducător din italiană, de pildă al volumului „Medicul”, de Giuseppe D’Agata, respectiv din română în franceză, a unor poezii de Mihai Eminescu². Pare să fi fost interesat şi de bridge: „Desigur , mai există cîteva persoane [...] care-şi amintesc de Petru Vignali, printre pasionaţii de bridge, tatăl meu fiind într-o perioadă un mare jucător”³.

¹ La vremea cu pricina, Uniunea Sovietică şi ţările europene aflate sub influenţa ei pretindeau a construi socialismul şi, implicit, că sînt *socialiste* (vizînd instaurarea, cîndva, a comunismului). Termenul era diferit de ceea ce vedeau vestici prin el, şi anume doar un filon al pluripartidismului. După 1990, cînd modul occidental de a vedea lucrurile a învins, referirile la acei ani şi acele state au adoptat formula *comuniste*, pentru a nu se confunda cu socialismul din Vest, şi deşi nu se ajunsese la acel stadiu.

² Este cazul *Glossei*, în publicaţia „Radix”, din Mornimont-Belgia (nr. 16, sept.-oct. 1990), respectiv al *Odei (în metru antic)*, în nr. 19, din martie-aprilie 1991. Nu cunosc dacă Petru Vignali mai era în viaţă atunci, ori acele traduceri au apărut prin intermediul fiului său Adrian Paul Iginio P. Vignali (am întîlnit semnătura acestuia pe un apel solicitînd „în principal finalizarea cercetarilor în dosarele represiunii Revoluţiei din decembrie 1989 şi a evenimentelor din iunie 1990”, în calitate de preşedinte al asociaţiei belgo-române „Aide a la Democratie-Liberte”. Cel în cauză absolvise Arhitectura bucureşteană în 1968.

³ „(Adrian Iginio Vignali, prefaţă la („Popas prin amintiri”)

Închidere a cercului (vieții lui Petru Vignali), I¹

Peste două luni împlinesc 77 de ani². Frumoasă vârstă, se spune! O fi frumoasă, apreciată doar cantitativ, dar calitativ, mai puțin frumoasă: o vârstă a diminuărilor. Nu numai fizice hai să zicem că, de cele fizice, te resemnezi – dar a diminuărilor intelectuale și spirituale. Știu că unii nu fac deosebire între acești termeni, «intelect» și «spirit», dar eu fac, și încă una foarte importantă. Intelectul este o treabă care privește exclusiv creierul, în timp ce ceea ce înțelegem prin «spiritual» conține porții importante de «suflet» (cu condiția să ocolim spinoasa întrebare: ce numiți suflet?) adică: sentimente, emoții, credințe oarbe și... nu mai știu ce. Aici e aici. Că nimeni nu prea știe ce conține acel «nu mai știu ce»!

La bătrânețe creierul nu mai are vigoarea și zborul tinereții: are experiență stocată – în care intră și o doză masivă de prejudecăți puse la păstrare – dar nu mai are fantezie, nu mai are nebunie, nu mai are explozii, nu mai are inspirații: nu mai creează. Poate tocmai fiindcă știe prea multe. Cu toate acestea, André Maurois la 80 de ani scotea încă acel monumental Balzac și mai avea în cap două sau trei romane. Dar tot el mărturisea, în *Mémoires*, că Balzac va fi ultima carte. Da! Dar Maurois, între 33 și 63 de ani, adică în anii în general cei mai fecunzi ai scriitorului, n-a făcut război și n-a turnat beton în cofraje, cum am făcut eu: a scris. Și la fel cum pentru un atlet e important să-și păstreze forma fizică, pentru un cerebral e important să-și păstreze forma cerebrală. E just că creierul nu are biceps, dar e și el un organ care trebuie păstrat «în formă», ca să-i pretindem să dea tot ce poate da. Și la ora aceasta târzie îmi dau seama că creierul meu mai are foarte puțin de dat (nu-i vorba că nici în tinerețe nu a dat cine știe ce!).

În ultima vreme, printre lecturile mele preferate se situează cele de memorialistică, și nu atât a marilor războinici sau a marilor politicieni, adică a celor care au creat istorie, cât a celor care au creat cultură: scriitori, matematicieni, savanți din toate domeniile etc. Nu fiindcă m-ar interesa mai mult

¹ Din capitolul „Prologul unui epilog”.

² Deci 1983-84. Ultimul an este pomenit și în cazul unei fotografii din aceeași carte, ce înfățișează pe soții Virginia și Petru Vignali și executată – conform legendei de acolo – la București (deci urmînd să emigreze abia ulterior). În paralel, fiul acestora, Iginio, precizează în prefața volumului „Popas în amintiri”, că „evenimentele [...] descrise de tatăl meu în această carte [...] acoperă o perioadă din 1910, cînd avea 3 ani, **pînă în anii '60**, cînd s-a oprit din scris”.

istoria vieții lui Bertrand Russel, să zicem, decât istoria Angliei. ci fiindcă, cunoscându-i viața, ajungi să înțelegi mai bine și opera celui care a creat ceva în cultura omenirii.

Alături de soția Virginia

Așadar m-am apucat și eu să-mi scriu amintirile! Mă întreb de ce? Să fie oare o reacție la oboseala de «a nu face nimic»? Ori o nevoie de revizuire, pentru mine însumi, a unei vieți care a dat prea puțin, în orice caz mai puțin decât ar fi putut să dea sau, mai bine zis, decât ar fi vrut să dea.

Oricare ar fi motivația, acest plonjon în trecut mă umple de tristețe: cât timp irosit, câte momente pierdute, câte păreri de rău! Câtă risipă!

La drept vorbind, ceea ce pun pe hârtie nu-i decât o înșirare de evenimente mărunte expuse mai mult sau mai puțin cronologic, exteriorul unei vieți, în timp ce esențialul, ceea ce am trăit eu, în dosul acestor evenimente, rămâne «dincolo» de eveniment, rămâne ascuns în mine. Amintirile sau confesiunile nu sunt niciodată total sincere, nu pot fi, fiindcă nu spun tot, nu ot spune tot. Și dacă m-am hotărât să consemnez câteva amintiri din viața

mea, n-o fac fiindcă mi-aș închipui că trecuta mea viață ar putea interesa pe cineva, dar fiindcă mă plictisesc și fiindcă «*arrivé au soir de ma pensée*», cum spunea Clémenceau¹, nu mă pot lăsa de acest nărav al meu de a mânuî condeiul. Și poate încă fiindcă, atunci când se apropie sfârșitul, nu te poți abține de a te întreba: unde a rămas începutul? Și tu, ce ai semănat între aceste două extreme?

București, 27 XI 1983²

Închidere a cercului, II³

„Cea mai veche imagine pe care pot s-o reconstitui din negura amintirilor datează de pe la trei ani. Aveam bucle blonde, purtam rochiță și, precum se va vedea, aveam preocupări filozofice (există o fotografie din acea epocă). Eram cu dădaca la Grădina Icoanei, care era nu departe de casa noastră din Polonă. Bătea vîntul, foșneau frunzele și dădaca a spus să mergem acasă.

– De ce să mergem acasă? am întrebat (eram la vîrsta de-ce-urilor).
vînt.

– Fiindcă a început să bată vîntul, a spus dădaca. Cine bate vîntul? am mai vrut să știu eu.

– Frunzele, mi-a explicat dădaca, frunzele se mișcă și fac vînt.

– Și cînd nu sunt frunze, cine bate vîntul?

– Dumnezeu, a spus dădaca.

Și noaptea, cînd Dumnezeu face nani, cine bate vîntul? – Hai acasă, s-a răstit dădaca, și m-a luat de mîină. Dar ceva mă mai frămînta încă, fiindcă puțin mai tîrziu, venind spre casă tîrît de mîină – și această imagine o păstrez foarte clar tipărită în amintire – țin minte că am mai întrebat «Cum e Dumnezeu?»

– E mare, a spus dădaca.

– Cât de mare?

– Foarte mare.

¹ „... *Au soir de la pensée*, 1927”

² Înțeleg mai greu de ce autorul, după data de mai sus, ține să adauge: „Ceea ce urmează nu e o confesiune, e o cronică”. Îmi par să fie ambele.

³ Din capitolul „*Grădinile copilăriei și tufișurile adolescenței*”...

– Cât un bou?

Atunci dădaca s-a supărat și m-a ocărât că spun prostii. Am rămas cu ideea că Dumnezeu trebuie să fie cât o casă cu două etaje.

Poate că dialogul nu s-o fi desfășurat exact așa cum îl reconstitui eu din negurile amintirilor, dar e sigur că aceasta a fost esența lui, fiindcă asemenea întrebări s-au mai rostogolit mult timp pe sub bucele mele blonde.”

Sofia și Iginio Vignai

Travestolo în zilele noastre.

Photo by Gabriella Clare Marino

Anexe

I

„Prin 1900 se afla la Iași un tânăr arhitect italian, șeful serviciului de arhitectură al Primăriei. Era un bun arhitect, muncitor și apreciat. Îl chema Iginio Vignali.

Spre seară, ca orice ieșean, se plimba prin grădina Copou, duminica juca tenis – mai mult ca să se joace decât să joace – și iarna frecventa balurile Jockey clubului. Uneori serile îl puteai întâlni la Bolta Rece cu câțiva prieteni, dar nu prea târziu, fiind un om cumpătat. Era un domn foarte fin, avea mâini mici și foarte frumoase, și de doi ani era văduv, așa că nu-i de mirare dacă domnișoarele din societate, când îl întâlneau în Grădina Copou, îi aruncau pe sub gene câte o privire interesată.

Astfel a întâlnit el într-o zi privirea domnișoarei Sophie Tuduri, care se plimba și ea prin Grădina Copou însoțită de verișoarele ei Gane, și... nu i-a trebuit mult tânărului arhitect să se îndrăgostească cu o înflăcărare demnă de un italian. Citez un fragment dintr-una din scrisorile înflăcărate pe care tânărul arhitect Iginio Vignali le-a adresat domnișoarei Sofia Tuduri în anul 1900 (tradus din italiană):

Distinsă Domnișoară Sofia,

De mult doresc să vă vorbesc între patru ochi, am tot sperat că se va prezenta un moment favorabil, dar acesta nu se ivește; în seara aceasta, văzându-vă în Grădină împreună cu domnișoarele Gane, în timp ce sufletul meu se exalta privind frumoșii dv. ochi, din nu știu ce motiv m-am simțit indispus față de mine însumi, față de caracterul meu nehotărât, față de timiditatea mea, iar acest sentiment se intensifica în asemenea măsură încât a trebuit să părăsesc Grădina!

Acum, gândindu-mă la dv. și la dragostea pe care v-o port și pe care n-am avut încă ocazia să v-o demonstrez în toată înflăcărarea ei,

gădesc o ușurare în a-mi descărca sufletul de pasiunea care de mult s-a ivit și a crescut în inima mea pentru dv. (...)

Norocul mi-a venit în ajutor, balurile din iarna asta mi-au oferit prilejul să vă cunosc până ce, forțând timiditatea mea, am fost prezentat în casa dv. Apoi, precum știți, tenisul mi-a venit în ajutor, iar acum nu numai că vă iubesc, dar vă ador...

Vă iubesc și doresc să vă aparțin cu totul, după cum doresc ca dv. să-mi aparțineți, etc..."¹

II

„Via de la Socola, comuna Bucium, a lăsat o impresie prea adâncă în amintirile mele din copilărie ca să trec fără să vorbesc despre ea. Dar cum am mai descris-o în altă parte (*Însemnări de familie*) și nu cred că a doua oară aş putea-o face mai bine, am să mă mulțumesc să reproduc același pasaj.

«Via noastră de la Socola era cea mai frumoasă vie pe care am văzut-o vreodată (și am văzut destule). În primul rând, de sus, unde era casa cea nouă, se deschidea o priveliște încântătoare asupra lașului, care se desfășura în evantai pe dealurile de dincolo de Bahlui. Puteai să citești ca pe hartă fiecare stradă, fiecare casă; iar noaptea lașul, iluminat, era feeric. Înspre est vederea alerga departe pe valea Bahluiului spre Ungheni, stația de frontieră pe Prut, pe unde se zăreau șerpuind trenurile minuscule ca niște jucării de copii. Iar în spatele casei se întindea o pajiște înflorită ca un tablou de Monet, cu două stoguri și o pădurice ca fundal [...]. De partea cealaltă a casei, altă pădurice, pe care o traversam ca să mergem la via învecinată a unchiului Leon Cosmovici cu care, în partea de jos, aveam gard comun. Iar pentru noi, copiii, via aceasta era un paradis, era via noastră, a copiilor, puteam face orice, nu existau opreliști, nu exista „nu e voie”. Via unchiului George Cosmovici de la Galata – mult mai mare decât a noastră și cu o casă mare boierească – era toată numai garduri și lacăte: ca să mănânci un strugure trebuia să sari hoțeste niște garduri. Nu că ne jenam să le sărim, dar oricum... Dincoace, via lui Leon Cosmovici, ca vie propriu-

¹ Iginio P. Vignali precizează, în Introducerea volumului „Popas printre amintiri”, că bucată citată mai sus face parte din *Însemnări de familie*... – „o carte scrisă, dar nepublicată de tatăl meu”.

zisă, nu prezenta un teren de joc interesant pentru noi copiii, dat fiind că era îngustă și abruptă, de n-ar fi fost câteva rânduri de afuzalie (din care nu aveam voie să ciupim) dar celor mari le oferea în schimb un vin de Cotnari celebru în tot Iașiul. Mai era acolo și o livadă cu fructe de soi, țin minte niște pere formidabile pe care noi copiii le priveam cu jind de ne lăsa gura apă, dar ce? Puteai să te atingi de ele? Erau învelite în tifon ca să le ferească de înțepătura viespile, și numerotate. Dacă lipsea o pară catalogată era dandana. Via Vignali, în schimb, era un Disney-land al copiilor, puteai să mănânci ce vrei, să tai copacii din pădure ca să croiești o cărare care nu ducea nicăieri, să arunci în aer un stog de fân ca să construiești o cabană de indieni Sioux sau să sapi gropi ca să faci un tunel Simplon. Era și o ceată de copii: trei Vignali, doi Cosmovici plus fetele vierului Serafino Mori, un italian din Parma, care locuia în casa de jos și avea trei fete, Nela, Lice și Lența. Dacă mai picau și verișoarele Tudurești de la Fălticeni (azi de la Paris), se lăsa cu niște jocuri grozave pentru desfășurarea cărora cele douăzeci de pogoane abia dacă făceau față. Aveam și docar cu cai – întâi a fost o iapă, Ruleta, care a fâtat o frumusețe de mânz, Steluța, că avea o stea albă în frunte – dar mai târziu, cu războiul și rechizițiile, aceștia au fost înlocuiți cu doi căluți mici dar iuți și tocmai buni de călărie pentru noi copiii. Această minunăție de vie o va vinde tata în 1923 pentru 340.000 lei: noi la București, via la Iași, Serafino hot: via costa mai mult decât aducea."

III

„Anul 1923 a fost marcat de așa-numitul «complot studentesc», plănuțit de principalii lideri ai studențimii din marile centre universitare: Corneliu Z. Codreanu, Ion I. Moța, Tudose Popescu, Ilie Gîrnează, Radu Mironovici, Corneliu Georgescu. Unul dintre conspiratori a trădat, iar grupul a fost arestat și închis la Văcărești. În fața organelor de instrucție Moța își justifică și argumentează acțiunea [...]: «Constatînd un fapt dureros: că studențimea era obosită, epuizată, gata chiar de a reintra în normal (adică de a părăsi mișcarea ei sfîntă), fără condiții înainte de izbîndă ori de o înfrîngere mîreață, am ajuns (eu personal, cel puțin), la concluzia că ceea ce nu mai pot face studenții, trebuie să putem face noi. Onoarea pe care ar neglija să și-o apere ei, să i-o salvăm noi, șefii ei».

Moța considera că liderii mișcării aveau responsabilitatea de a înfăptui un act de conștiință, înainte ca mișcarea să dispară din cadrul societății. Liderii săi trebuiau să scuture țara pentru a conștientiza pericolul în care se află. Astfel, au luat următoarea decizie: «doborîrea acelor dușmani interni care de decenii întregi sapă, netulburați, viitorul românismului: șefii puterii jidovești din România (șefii finanțelor și presei etc.), plus unu-doi reprezentanți ai marilor nemernici care s-au făcut cozile de topor ale acestor dușmani de rasă».

Autoritățile au aflat de acel complot («doborîre», menționat de Moța, însemnând ucidere), conspiratorii fiind de părere că fuseseră trădați de unul dintre ei, și anume Vernichescu. Moța a considerat că trădarea este leitmotivul nenorocit al istoriei românilor și că, dacă nu se rezolvă problema trădării, atunci orice aspirație și orice sacrificiu ar fi zadarnice, ia personal inițiativa pedepsirii trădătorului, în care a descărcat mai multe focuri de revolver, pe 28 martie 1924 [...] La interogatoriu, Moța a declarat că «a săvârșit fapta deplin conștient, căci Vernichescu făcea îndoitul oficiu de laș trădător și de membru activ în viața studentescă». În procesul care a urmat, toți inculpații au fost achitați și puși în libertate, cu excepția lui Moța și lui Leonida Vlad [cel care îi furnizase arma lui Moța], care s-au întors la închisoare. Procesul lor a avut loc șase luni mai târziu [...] s-a pronunțat verdictul de achitare”. În condițiile aceluși timp, procesul a fost transformat, din procesul unei tentative de omucidere cu premeditare, într-un adevărat «proces al trădării». Printre cei care au mărturisit în instanță în favoarea «văcăreștenilor» și, implicit în favoarea celor doi, s-a aflat profesorul universitar Nicolae C. Paulescu, acesta a vorbit în numele colegilor săi și a arătat că acest proces era un proces al trădării, care trebuia pedepsită. [favorabil despre Moța a scris și O. Goga]

Moța a ieșit din închisoare, după aproape un an.”¹

Anexa IV

Relația cu Petru Vignali cu Radu Budișteanu, cumnatul său

Diferența dintre cei doi nu este doar de cinci ani, în favoarea ultimului. Dar acesta vine și din alt mediu, mai bine situat social. Budișteanu vădește totodată și o îndrăzneală prin viață, ce pare să-i lipsească lui

¹ Grigore Diana, în revista *Historia*.

Petru. Cumnatul este totodată deja lansat în viața profesională, aceea de avocat, unde Petru face, la 1930, primii pași.

Lia Vignali, căs. Budișteanu

Intrînd în anturajul profesional al mai îndrăzneței sale rude, Petru îi preia din modul acesteia de a vedea lucrurile. Despre mișcarea legionară, de pildă. La o adică, Budișteanu preia inițial, în pledoariile avocațești, optica clienților lui legionari (de pildă că uciderea pentru așa-zisă trădare este justificată), îmbrățișată la rîndu-i de Vignali. Ultimul intră în ceea ce se poate spune siajul rudei sale prin alianță – ceea ce furnizează în acel mediu un rost sufletesc în viață (în contrast cu, numea el, „perioada ștearsă anterioară”). O face, inclusiv îmbrățișînd ideile acestuia – inclusiv simpatia pentru Ionel Moța¹. Participarea la campania electorală din 1937 a legionarilor îi întărește sentimentul. Are însă prudența de a nu se implica ulterior în acțiuni, la vremea a ceea ce legionarii au numit Prigoana (perioada lor de ilegalitate). Simpatia pentru opțiunile politice ale acelor ani îi va rămîne și la senectute, cînd le va pomeni în Amintirile sale.

Atitudinea față de mai strălucitorul cumnat i se va fi tras lui Vignali și din oarecare sentiment al inferiorității sociale (firește, unul raportat la nivelul la care se aflau ei și ai săi, unul nu chiar de jos).

¹ „Mîndru de a fi trecut bacalaureatul primul ex aequo cu *Ionel Moța*, I. Florian și Gh. Ștefan, ca elev al unuia din cele mai bune licee ale Capitalei, Sfîntul Sava” (R. Budișteanu, op. cit.)

La o adică asta încercase și tatăl său, la Iași: să intre în legătură cu familii de frunte, ale locului. Nu-i exclus ca și fiica lui Petru, Oriela, pe când va fi întâlnit la Paris pe Radu, aflați amândoi acolo la studii, să fi privit lucrurile inclusiv din acest unghi¹.

La o adică, o sete de promovare a cuprins inclusiv gesturile briliantului avocat. E vizibil la el, și ducând cu gândul la caragialianul Trahanache, interesul pentru aflarea în cele mai diverse comitele și comiții (inevitabil pompoase, în titulatură). Ale studenților, ale magistraților șamd², cu toate afirmând că reprezintă pe toți acei oameni, din toată lumea. Dincolo de toate acestea, Budișteanu e foarte dornic să se afirme. Profită în acest sens de faptul că este concitadin cu liberalul Gheorghe Tătărescu, al cărui șef de cabinet, conform apropiaților săi, ajunge. Face carieră avocătească însă apărând pe legionari, iar când aceștia îi propun să le fie parlamentar, nu refuză. Scapă ca prin urechile acului de execuției, la momentul prigoanei din 1938-40, iar apoi se grăbește să intre în guvernul Ion Gigurtu, mai exact în locul lui Horia Sima, ministru al Educației demisionat după câteva zile. Este părtaș aici, prin semnătura sa, la deciziile antisemite care se iau³. Ulterior, nu va fi preluat în guvernul condus de Ion Antonescu⁴.

Chiar și așa, imediat după 23 august 1944 este acuzat de contribuție la ceea ce era considerat dezastrul țării. Prin urmare pleacă de acasă, cu speranța că va putea sta ascuns pe undeva (în țară), iar implicit

¹ „Familia mea se număra printre familiile deosebite ale țării, ascendența mea mergea până în Evul Mediu [...] Găseam în amândouă ramurile mele de viață mai multe generații de avocați, de magistrați (tatăl meu, bunicul, străbunicul), generali de înalt comandament în timp de război, formați în marile școli militare ale străinătății, g-ral C. Budisteanu, g-ral I. Culcer, oameni de litere (ca mama), oameni politici (miniștri, deputați, senatori, primari, prefecți), unii frecventând Curtea, toți societatea.” (idem)

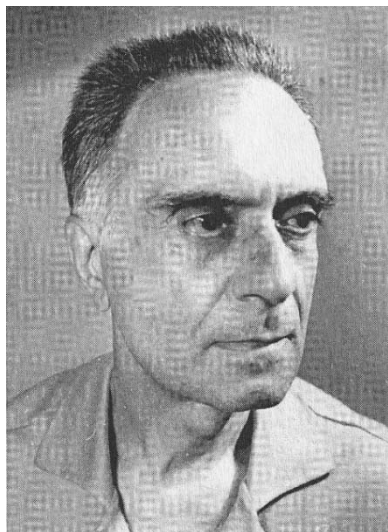
² „Vicepreședinte al Uniunii Internaționale a Studenților [...] Președinte al Asociațiilor Literare și Științifice din Capitală ale Elevilor și Președinte al Cercetașilor de Război pe Liceu [...] Vicepreședinte al Uniunii Internaționale a Avocaților [...] Președinte al Ligii Anti-Yalta [...] președinte de onoare al W.A.C.L. (Liga Mondială Anticomunistă)” (Despina Skeletti-Budișteanu, „Sertarele cu memorii”)” etc. etc.

³ Cf. Wikipedia, despre R. Budișteanu: „The cabinet of Ion Gigurtu [...] Two weeks later, he annulled the state subsidy, which had been paid to the religious community of Romanian Jews for many years, and prohibited the baptism of Jews. He banned the purchase of Christian religious objects from Jewish-owned businesses, dismissed Jewish personnel from state and private theaters, and withdrew state recognition from Jewish schools”.

⁴ Fiica lui Radu Budișteanu, Despina, afirmă că tatăl ei a fost solicitat de Antonescu să rămână în guvern, dar a refuzat. Afirmția este însă discutabilă.

Ce e drept, Antonescu a menținut în funcție miniștrii precedentului cabinet, timp de o săptămână, pînă și-a alcătuit echipa proprie, de conveniență cu legionarii lui Horia Sima.

nearestat – speranța făcându-l să creadă că lucrurile se vor aranja în vreun fel. Budișteanu a fost arestat însă peste patru ani de autoritățile devenite integral comuniste. Va fi eliberat în 1964, în ultima parte a detenției colaborând cu articole în publicația destinată exilului, „Glasul Patriei”, ce reda punctul de vedere al autorităților.

Eliberat, după 16 ani, este o vreme consilier juridic la o întreprindere, apoi pensionat. Izbuteste să plece din țară, unde schimbă din nou macazul, colaborând la publicații anticomuniste românești (inclusiv legionare) precum *Carpații* (Madrid), *Cetatea Luminii* (Brazilia), *Curierul, Libertatea, Drum* (SUA).¹ Publică acum și volumul de memorii „În secolul luminilor stinse”.

Încetează din viață în 1991².

¹ „«E suspect acela care în viața politică se adaptează cu ușurința cu care apa ia forma tuturor oalelor... El poartă în suflet gemenele trădării...» [/] Tatăl meu era acerb împotriva trădării, a oportuniștilor și împotriva concesiilor, pe care așa mulți le fac în viață..” []

² Stilul grandilocvent, uzînd de toate vorbele mari posibile (în contrast cu gesturile de zi cu zi), îi este moștenit lui Budișteanu de fiica lui Despina, care în deceniul 2010-20 scoate mai multe cărți în țară. Între altele (în opul cu tabloidul titlu „Sertarul cu secrete”, 2017) ea spune că „tata s-a stins în brațele mele [...] Ultimul lui cuvânt a fost «ROMÂNIA» și i-a curs o lacrimă, pe care am strâns-o cu o batistă pe care o mai am și astăzi” (p. 342).

Cuprins

Introducere	1
I.....	5
II.....	16
III.....	41
IV	61
V	77
VI	85
VII	116
VIII	133
În loc de încheiere	142
Anexe	149